

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MERKEZÎ KAHRAMAN TİPİ BAKIMINDAN ESKİ YUNAN DESTANI
ODYSSEİA İLE ALTAY TÜRKLERİNİN ALANKAY BATIR
DESTANI'NIN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPRASION BETWEEN THE ANCIENT GREEK EPIC ODYSSEIA AND
THE ALTAIC TURKS' ALANKAY BATIR EPIC IN TERMS OF THE
CENTRAL HERO TYPE

Yüksek Lisans Tezi
Betül PİRİM

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA

Giresun 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Yeterlilik öğrencisi Betül Pirim'in "Merkezî Kahraman Tipi Bakımından Eski Yunan Destanı Odysseia ile Altay Türklerinin Alankay Batır Destanı'nın Karşılaştırılması" başlıklı tezini incelemiş olup aday 03/07/2019 tarihinde, saat 13.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ayfer YILMAZ	
Üye (Danışman)	Dr. Öğretim Üyesi Ülkü KARA	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Dursun ŞAHİN	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../201..

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Yeterlilik tezi olarak sunduğum “Merkezî Kahraman Tipi Bakımından Eski Yunan Destanı Odysseia ile Altay Türklerinin Alankay Batır Destanı'nın Karşılaştırılması” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/07/2019

Betül PİRİM

ÖN SÖZ

Destan, müşterek şuurla ortaya çıkan sözlü anlatım türleri içerisinde millilik vasfı ile tebarüz eder. Bunun yanı sıra birçok evrensel motifi de bünyesinde barındırır. Fakat bu evrensel motifler, milletten millete yerel birtakım değişikliklerle karşımıza çıkar.

Destanın mihenk taşı olan kahraman, mensup olduğu milletin ideal insan anlayışını yansıtmaları bakımından önemli veriler taşır. “Eski Yunan Destanı Odyssea ile Altay Türklerinin Alankay Batır Destanı’nın Merkezî Kahraman Tipi Bakımından Karşılaştırılması” isimli bu tezde Türk ve Batı kültürüne özgü iki destan kahramanının mücadelesinden yola çıkarak Türk kültürüne özgü insan modeliyle, Eski Batı Yunan medeniyetine özgü insan modeli arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında destan türüyle ilgili tanım ve tasniflere yer verilmiş, destan tipleri değerlendirilerek özellikle bu alanda yapılan önemli yerli ve yabancı çalışmalara değinilmiştir. Söz konusu çalışmalar arasında yukarıda adı geçen destanların kahramanları Ülkü Kara Düzgün’ün Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi adlı kitabında yer alan Türk destanlarında yer alan merkezî kahraman tipleri ile ilgili ortaya koyduğu 24 maddelik biyografik kalıba bağlı olarak değerlendirilmiştir. Birinci bölümde destanların epizotlarına yer verildikten sonra söz konusu 24 maddelik kalıp her iki destana da ayrı ayrı uygulanmaktadır. İkinci bölümde destanlar benzerlik ve farklılık gösteren yönleriyle metinsel bağlamda ve tablolara yer verilerek karşılaştırılmaktadır. Türk destan kahramanları ile ilgili bu zamana kadar yapılan çalışmaların birçoğunda Batı epik kahramanına özgü kalıplar üzerinden yapılan değerlendirmeler dışında ilk kez sadece bir Türk destanı değil, Batı epik verimleri arasında önemli bir yere sahip olan Odyssea Destanı da Türk destan kahramanı kalıbına göre incelenmektedir. Merkezî kahramanın tek bir kalıpla irdelenmiş olması ait olduğu dairenin kendi hususiyetlerini belirgin kılmakla beraber başka bir kültür dairesiyle de arasında mukayese imkânı sunmaktadır.

Sonuç bölümünde çalışmamızın genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Destanların benzer ve farklı özellik gösteren ancak kalıba dâhil edilmeyen motiflerine de yer verilmektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgi, disiplin ve tecrübelerinden istifade ettiğim; anlayışı, güler yüzü ile çalışmanın her aşamasında bana destek olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA'ya, akademik hayatımın şekillenmesinde tecrübeleri ve destekleriyle yol gösterici olan değerli hocam Prof. Dr. Ali KAFKASYALI'ya, çalışmanın her türlü aşamasında destek sağlayan ve manevî olarak yanımda olan değerli hocam Prof. Dr. Gülhan ATNUR'a, çalışma aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOLUKISA'ya sonsuz şükran, sevgi ve saygılarımı arz ederim. Her zaman olduğu gibi yüksek lisans öğrenimim boyunca da benden desteklerini esirgemeyen sevgili anneme, üzerimde annem kadar emeği olan rahmetli ablam Tuba PİRİM'e, ağabeyim Harun DAĞLI'ya, ablalarım, kardeşim Şeyda ATAÇ'a, çalışma düzeninde yardımlarını esirgemeyen yeğenim Talha AKSU'ya, arkadaşım Zeliha YILDIRIM'a ve Neslihan GÜLBEYEN'e sonsuz teşekkür ve sevgilerimi iletirim.

ÖZET
MERKEZÎ KAHRAMAN TİPİ BAKIMINDAN ESKİ YUNAN DESTANI
ODYSSEİA İLE ALTAY TÜRKLERİNİN ALANKAY BATIR
DESTANI'NIN KARŞILAŞTIRILMASI

Destanlar, bir milletin bütün varlığını, millet olma yolundaki mücadelelerini geçmişten geleceğe taşıyan en zengin hazinelerdir. Her milletin destanı kendi millî hususiyetlerini taşır.

Bu çalışmada biri Türk kültürüne, diğeri Eski Yunan kültürüne ait iki destan seçilerek, farklı iki medeniyet dairesinin millî kahraman algısını ortaya koyan amiller mukayeseli olarak incelenmektedir.

“Merkezî Kahraman Tipi Bakımından Eski Yunan Destanı Odysseia ile Altay Türklerinin Alankay Batır Destanı'nın Karşılaştırılması” isimli çalışmada, iki destanın özellikleri önce kendi millî hususiyetlerine bağlı olarak belirlenmektedir. Daha sonra destanlar, benzer ve farklı yönleriyle karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan veriler tezin sonuç kısmında değerlendirilmektedir.

Çalışmamızla ilgili verilerin toplanması sürecinde yazılı kaynaklardan yararlanma (literatür taraması) ile birlikte kaynak araştırması yöntemi kullanılmaktadır. Kaynak araştırması yaparken en etkili şekilde okuma, fişleme, değerlendirme, metin tahlili, kütüphane arşivi taraması yöntem ve araştırma teknikleri kullanılmaktadır.

İki farklı kültür dairesinden destanın mukayeseli olarak incelendiği bu çalışma ile millî hususiyetler, kalıp olarak belirlenen merkezî kahraman şahsında sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Odysseia, Alankay Batır, Merkezî Kahraman Tipi, Destan, Karşılaştırmalı Edebiyat

ABSTRACT
COMPRASION BETWEEN THE ANCIENT GREEK EPIC ODYSSEIA AND
THE ALTAIC TURKS' ALANKAY BATIR EPIC IN TERMS OF THE
CENTRAL HERO TYPE

Epics are the richest treasures that carry the whole existence of a nation and the struggle for existence as a nation from the past to the future. The epic of each nation carries its national characteristics.

In this study, two epics, one belongs to the Turkish culture and the other to the Ancient Greek culture, were selected and compared to the agents that reveal the national hero perception of two different civilizations.

In the study titled “ Comprasion between the Ancient Greek Epic Odysseia and the Altaic Turks' Alankay Batir Epic in terms of Central Hero Type” the characteristics of the two epics are determined according to their national features at first. Then, the similarities and the differences of the epics are examined. The results of the comprasion are evaluated in the conclusion part of the thesis.

In the process of collecting data, the method of resource research is used together with the use of written sources (literature rewiew). While conducting resource research, the most effective way of reading, tagging, evaluation, text analysis, library archive scanning methods and research techniques are used.

With this study, which examines the epics from two different cultural environments by comparing and contrasting, the national features are presented in the form of personality of the central hero.

Key Words: Odyssey, Alankay Batir, Central Hero Type, Epic, Comprative Literature.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar/ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1
1. Destan Türü ve Özellikleri	1
2. Destan Tasnifleri	3
3. Destan Tipleri ve Destan Tipleri ile İlgili Yapılan Çalışmalar	6
3. 1. Merkezî Kahraman Tipi.....	6
3. 2. Yardımcı Tipler.....	7
3. 3. Olumsuz Tipler	9
3. 4. Kadın Tipi	9
3. 5. Yurt dışında Yapılan Çalışmalar.....	10
3. 6. Yurt içinde Yapılan Çalışmalar.....	10
3. 7. Kahraman Tipinin Özellikleri	11
3. 7. 1. Ülkü Kara Düzgün'ün Biyografik Merkezî Kahraman Kalıbı	11

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANKAY BATIR VE ODYSSEİA DESTANLARININ EPİZOTLARI VE MERKEZİ KAHRAMAN TIPLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	14
1.1. Alankay Batır Destanı'nın Epizotları.....	14
1. 1. 1. Alankay Batır Destanı'nın Merkezî Kahramanının Biyografik Merkezî Kahraman Tipi Özelliklerine Göre İncelenmesi.....	21

1.2. Odysseia Destanı'nın Epizotları.....	84
1. 2. 1. Odysseia Destanı'nın Merkezî Kahramanının Biyografik Merkezî Kahraman Tipi Özelliklerine Göre İncelenmesi.....	92

İKİNCİ BÖLÜM

ALANKAY BATIR DESTANI'NDA İZLENEN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİ İLE ODYSSEİA DESTANI'NIN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİNİN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİ KALIBINA GÖRE BENZER VE FARKLI ÖZELLİKLERİ	177
SONUÇ.....	190
KAYNAKÇA	194
EK SÖZLÜK	199
ÖZGEÇMİŞ.....	203

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. Adı geçen eser

a.g.m. Adı geçen makale

A.B. Destanı: Alankay Batır Destanı

bs. Basım

Ody. Destanı: Odysseia Destanı

s. Sayfa

*: Bir kavramı aydınlatmak için verilen dipnot simgesi

TABLolar/ŒEKİLLER DİZİNİ

**Tablo 1. Alankay Batır ve Odyseia Destanlarının Karşılaştırma Tablosu
s. 186**

GİRİŞ

1. Destan Türü ve Özellikleri

Destan, bir milletin tarih öncesi dönemlerden itibaren yaşadığı var oluş, gelişim, değişim ve dönüşüm aşamalarının yanı sıra bu süreçte oluşturduğu dinî, iktisadi, siyasi, sosyo-psikolojik, kültürel olguları içinde barındıran kurguya dayalı edebî metinlerdir. Edebî türler içinde millî kimliği en iyi yansıtan tür, destandır.

“Millî destanlar, tarihî vakaları tasvirden ziyade milletin yüksek millî duygularını inikâs ettiren, tamamıyla veyahut az çok tarihe müstenit bir ideal âlemi gösteren halk edebiyatı eserlerinden ibarettir.”¹

Destanın en önemli özelliklerinden biri millî ruhu yansıtmasıdır. Bu yönüyle destan diğer anlatım esasına bağlı halk edebiyatı türlerinin hemen hepsinde görüldüğü üzere kolektif bir bakış açısı taşıırken millî olması bakımından diğerlerinden ayrılır. Destan, bireylerden ziyade toplumsal değerler ile idealleştirilen kahramanların millet, toplum adına verdiği mücadelelerin olağanüstü motiflerle anlatıldığı edebî mahsullerdir.² Anlatım esasına bağlı diğer halk edebiyatı türlerinde olduğu gibi, destanda da bireysellik yoktur. İdeal tip olan kahraman, anlatımın odağındadır ve bütün eylemlerini toplum adına gerçekleştirir. Başka bir deyişle, destan dünyasında toplumla kahraman arasında mükemmel bir uyum sağlanarak, toplumsal değer ve faydalar adına verilen mücadelenin terennümü söz konusudur.³ Destan kahramanında tespit edilen nitelikli özellikler, millî değerlerin kahramana yansımından başka bir şey değildir.

Milletin moral değer algısı ile mükemmele yakın olarak kurgulanan destan kahramanı, o milletin bütün olumlu vasıflarını üzerinde taşıyan kişidir. Dolayısıyla destan türünün özelliklerini belirlerken kahramanı konunun dışında tutmak mümkün değildir. Zira destan türü olarak bütün özgün vasıflarını kahraman üzerinden yansıtır. Onun eylem ve zihin yapısından hareketle milletin geleneklerini, dünya görüşünü, var oluş doktrinlerini ve geleceğe bakış açısını anlamak mümkündür.⁴ Kahramanın

¹Zeki Velidi Togan, “Türk Destanının Tasnifi”, *Atsız Mecmua*, Sayı 1, (Mayıs 1931), s. 4.

²Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s. 38.

³Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat: II*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2017, s.73.

⁴ Abdulkadir İnan, “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”, *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı), Ankara 1987, s. 232.

düşünce ve eylemlerinden hareketle milleti millet yapan değerler paradigması ve tarihi akış içinde gelişen zihniyet profiline ulaşılır.⁵

Destanda anlatılan vaka ve yaratılan kahraman tipi milletin ortak vicdanını yansıtmak için kurgulanmıştır. Kahraman bütün eylemlerini bir ülkü etrafında gerçekleştirir.⁶ Tipleştirilen kahraman millî hafızanın temsilciliğini üstlenirken, kahramanın etrafında gelişen olaylar, toplum mefkûresini yansıtmaya amaçlıdır. Bu mefkûreyi ideal kahraman üzerinden vermeye çalışan destan metinleri çağlar içinde varyantlaşarak zenginleşir. Bu zenginleşme, bir kartopunun zirveden aşağı yuvarlanırken başka parçaları kendine katıp büyümesi, çığ haline gelmesi gibi düşünülebilir.⁷ Abdülkadir İnan bu varyantlaşma hadisesini başka bir örnek üzerinden değerlendirerek destan metinlerinde karşılaşılan farklı tarihi dönemlere ait olgu ve olaylar hakkında şu izahı yapmıştır:

“Destanlar, eski bir şehir harabesi üzerinde vücuda getirilen yeni bir şehre benzerler. Bu şehrin binalarını tetkik ederken muhtelif devirlerde yaşayıp harap olmuş şehir enkazından yapılmış birçok binalar veyahut yeni binaların duvarlarına konulmuş eski kitabeler ve tezyinat parçalarını gördüğümüz gibi, destanlarda da en yeni unsurların yanı başında en eski devirlerin hatıralarını buluruz. Destanlarda, şehir harabeleri gibi muntazam bir devre takip ederek sıralanmış tabakalar yoktur. Bunlarda tabakalar alt üst olmuştur. En üst tabaka ile en alt tabaka birbiriyle karışmış bir halde bulunur.”⁸

Destan, tam anlamıyla bir tarihî metin değildir. Fakat destan kahramanının kurguya dayalı eylemlerinin birçoğu o milletin başından geçen tarihî hadiselerin kısmen mübalağa edilerek, olağanüstü motiflerle yüceltilerek ozanlar tarafından anlatılmasıdır. Şakir İbrayev, bu durumu şu şekilde özetler: *“Destan, tarihî gereklilik değildir; o manevi bir mirastır.”⁹*

Destanda yer alan olağanüstü motiflerin birçoğu o milletin mitolojik dönemine ait hayalî unsurlar olup kısmen bünyelerinde bir inancı, kutsallığı

⁵ Ülkü Kara Düzgün, **Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi**, Kömen Yayınları, Konya 2014, s. 94.

⁶ Faruk Kadri Timurtaş, “Türk Destanları”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 25-36, 1964-1965, s. 578.

⁷ Mustafa Necati Sepetçioğlu, **Karşılaştırmalı Türk Destanları**, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 9.

⁸ Abdülkadir İnan, “Manas Destanı’nda Görülen Muhtelif Tabakalar”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı), Ankara 1987, s. 161.

⁹ Şakir İbrayev, **Destanın Yapısı: Kazak Destanlarında İnsan, Zaman ve Mekân**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 143.

barındırır. Bir kısmında tarihî vakalar daha öne çıkmıştır ama yine de bunları tam anlamıyla tarihî belge olarak kabul etmemiz mümkün değildir.¹⁰

“Destan için, “Bütün bir milletin, maneviyatından, ruhundan, tarihî ve bedîî varlığından kendi kendine doğmuş “ma’şerî” verimlerdir.”¹¹ diyen Fuad Köprülü’nün de tanımından anlaşılacağı üzere millî hafızanın ortak ürünü olan destan, milletin varoluşundan bu yana izlenen bütün varlığından doğmuştur.

Destanlar; doğuş, yayılış ve yazıya geçiriliş gibi üç aşamadan sonra günümüze ulaşmış edebî metinlerdir. Olayların millî hafızada meydana gelmesiyle doğan destan, bölgeler ve kuşaklar arasında yayılır ve bir ozanın ilhamı sayesinde nazma çekilir. Destanların konusu, destandaki vakanın yaşandığı sosyal, siyasi veya iktisadi dönemin şartlarına bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Yeni kabul edilen bir din, yerleşilen veya fethedilen bir coğrafya ya da değişen siyasi-sosyal anlayışa bağlı olarak yeni destanlar oluşabileceği gibi eski destanlar da dönüşüme uğrayabilir. Mesela, İslam dinine girdikten sonra Türk destanları, İslamiyet’ten önceki ve sonraki Türk destanları şeklinde tasnif edilmiştir. İslamiyet’ten Önceki Türk Destanları’na “Yaratılış Destanı, Alp Er Tonga Destanı, Şu-Saka Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Kurttan Türeyiş Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş ve Göç Destanı, Manas Destanı, Cengiznâme dâhil edilirken; İslami Dönem Türk Destanları’na Satuk Buğra Han Destanı, Battal Gazi Destanı, Dânişmendnâme, Saltuknâme, Köroğlu Destanı” dâhil edilir.¹²

2. Destan Tasnifleri

Destan türüyle ilgili birçok tasnif çalışması yapılmıştır. Bu isimlerden P. Naili Boratav, destanları konuları bakımından iki kümede toplar. Bunlar:

- 1) “Kozmogoni ve mitoloji konuları: Evrenin ve yeryüzündeki varlıkların yaradılışları; Tanrılar, tanrımsı varlıklar (Tanrılarla insanların birleşmesinden doğmuş kimseler), dev, ejder, v.b. gibi şeytansı kötü-güçleri cisimlendirmiş yaratıklar; bu çeşitli varlıkların kendi aralarında, ya da insanlarla alış verişleri, savaşları. 2)

¹⁰ Faruk Kadri Timurtaş, **a.g.m.**, s.578.

¹¹ Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Alfa Basım, İstanbul 2014, s.73.

¹² Kâzım Yetiş, “Destan-Türk Edebiyatında Destan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 9, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1994, s.202-205.

*Ulusun geçmişindeki önemli olaylar, büyük öderlerin dışta ve içte, toplumun düşmanları ile savaşları, toplumu daha rahat bir yaşama ulaştırma çabaları ... ”dır.*¹³

Boratav’dan farklı olarak Mehmet Fuad Köprülü iki tasnif önermesinde bulunur.

“Önermelerinin birinde Türk destanını, coğrafyasına, medeniyet seviyesine ve hayat şartlarına göre, üç sahada inceler.

- 1) *Altay-Yenisey sahasında vücuda gelen mahsuller.*
- 2) *Bozkırlar sahasında vücuda gelen mahsuller.*
- 3) *Tarım- Sırderya sahasında vücuda gelen mahsuller.*

Diğer tasnif önermesinde ise yaratılış usturesini takip eden tarihî ve kavmî üç dairede inceler.

1. *Eski Türk veya Hiyung-Nu dairesi,*
2. *Gök Türk veya Tu-kiie dairesi,*
3. *Uygur dairesi.”*¹⁴

Saha, daire ve konu dışında Türklerin İslam medeniyetine dâhil olduğu tarihi ölçüt kabul edip tasnife giden isimler de vardır. Bu isimlerden Mustafa Necati Sepetçioğlu; destanları İslamiyet’ten önce ve sonra olarak sınıflandırır. İslamiyet’ten önceki Türk destanlarını yedi başlıkta toplar. Bunlar:

- 1- *“Yaradılış Destanı,*
- 2- *Türeyiş Destanı,*
- 3- *Göç Destanı,*
- 4- *Bozkurt Destanı,*
- 5- *Oğuz Kağan Destanı,*
- 6- *Şu Destanı,*
- 7- *Ergenekon Destanı”*dır.¹⁵

Hüseyin Nihal Atsız da, Sepetçioğlu gibi, Türk destanlarını tasnif ederken İslam dininin kabulünü bir ölçüt olarak alır ve İslam öncesi Türk destanlarını altı gruba ayırır:

- 1) *“Yaratılış destanı.*

¹³ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, a.g.e.,** s. 38.

¹⁴ Mehmed Fuad Köprülü, **a.g.e.,** s. 75-77.

¹⁵ Mustafa Necati Sepetçioğlu, **a.g.e.,** s. 99-100.

- 2) *Saka destanı.*
- 3) *Kun-Oğuz destanı.*
- 4) *Siyenpi destanı.*
- 5) *Gök Türk destanı.*
- 6) *Uygur destanı.*”¹⁶

Faruk Kadri Timurtaş, Atsız’dan farklı olarak İslamiyet öncesi Türk destanlarını kendi içinde yeniden tasnifledikten sonra, İslam sonrası Türk destanları için ayrı bir ana başlık oluşturur:

“İslamiyet’ten önceki destanlar

1. *Yaratılış Destanı*
2. *Saka Destanı*
 - a. *Alp Er Tunga*
 - b. *Şu parçası*
3. *Kun-Oğuz Destanı*
4. *Köktürk destanları*
 - a. *Bozkurt parçası*
 - b. *Ergenekon parçası*
 - c. *Koroğlu parçası*
5. *Siyenpi Destanı.*
6. *Uygur destanları*
 - a. *Türeyiş parçası*
 - b. *Mani dininin kabulü parçası*
 - c. *Göç parçası*

İslamiyet’ten sonraki destanlar

1. *Manas Destanı*
2. *Cengiz Han Destanı*
3. *Timur Destanı*
4. *Seyyid Battal Gazi Destanı*
5. *Danişmend Gazi Destanı. (Danişmendnâme)*”¹⁷ olarak tasnifler.

Özkul Çobanoğlu’nun tasnifinde de öncelik ve sonralık kriteri esas alınmakla birlikte sıralamanın ölçeği kronolojik esaslıdır.

¹⁶ [Hüseyin Nihal] Atsız, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 31.

¹⁷ Faruk Kadri Timurtaş, **a.g.m.**, s. 580.

“Eski Destanlar:

- 1.1. *Alp Er Tunga Destanı*
- 1.2. *Şu Destanı*
- 1.3. *Oğuz Kağan Destanı*
- 1.4. *Atilla Destanı*
- 1.5. *Bozkurt Destanı*
- 1.6. *Mani Dininin Kabulü Destanı*
- 1.7. *Göç Destanı.*
- 1.8. *Ergenekon Destanı*
- 1.9. *Türeyiş Destanı.*

2. *Yeni Destanlar:*

2. 1) *Arkaik Destanlar*
2. 2) *Kahramanlık Destanları*
2. 3) *Tarihî Destanlar olarak tasnifte bulunur.*¹⁸

Bütün olarak ele alacak olursak; doğuş, yayılış ve yazıya geçiriliş gibi üç aşamada gelişen destan sanatı için asli unsur, değerlerin ifadesidir. Millî ruhun temsil pozisyonunu üstlenen kahramanın ölçütü bu toplumsal değerlerdir.

Değerlerle ortak paydayı bulmuş destanların tasnifleri farklılık gösterir. Yukarıda birçok tasnife yer verilmiştir. Bu tasniflerden başka Türk dünyası destan geleneğine bağlı daha birçok tasnife yer verilebilir. Ancak bir fikir oluşturması bakımından yukarıdaki örnekler yeterli olacaktır.

3. Destan Tipleri ve Destan Tipleri ile İlgili Yapılan Çalışmalar

3. 1. Merkezî Kahraman Tipi

Anlatım esasına bağlı halk edebiyatı mahsullerinin hemen hepsinde olduğu gibi destanlarda yer alan kahraman kadrosu da tiplerden oluşur. Henüz bireysel hayatın teşekkül etmediği destan döneminde her alanda toplumsal bir bakış açısının hâkim olması destan metinlerindeki kişilerin birer tip olmasında en etkili amillerden biridir.¹⁹

Tip, belirgin özelliklerin millet adına kalıba dökülmüş hâlidir. V. Jirmunskiy, satranç oyunundaki taşların kalıpsal özellikleriyle, destan tiplerinin taşıdığı kalıpsal

¹⁸ Özkul Çobanoğlu, **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 48-54.

¹⁹ Ülkü Kara Düzgün, **a.g.e.**, s. 49.

özellikler arasında benzerlik kurar.²⁰ Nasıl ki, satrançta taşlar belirgin özellikleriyle oyunda kendine yer buluyorsa, tipler de aynı kalıpsal özelliklerle destanda kendine yer bulur.

Halkın kalıplaştırdığı ideal kahraman, destana yön vermesi itibarıyla ana-tiptir, ikinci dereceden tipler de alt tipler'dir.²¹ Destan vakası ana tip eksenli gelişme özelliği gösterir.²² Merkezî kahramanın bir neden dâhilinde evden uzaklaşması ve mücadeleye atılması durgun vakayı hareketlendirir.²³ J. Campbell, kahramanın alışılmışın dışına çıkma isteğiyle eşiği aşma zamanının geldiğini belirtir. Kahramanı bilinmeze çağıran bu isteğin 'maceraya çağrı' olduğunu söyler. Aile gözetiminden çıkmış bir çocuğu, türlü tehlikelerin beklemesi durumuyla toplumun sınırlarından bilinmeyene giden kahramanın durumu arasında benzerlik kurar. Kahraman, eşik bölgesine ulaşına dek yardımlar görür.²⁴

3. 2. Yardımcı Tipler

Yardımlar, kahramanın gücüne gölge düşürmek için değil, bilakis kutsi mücadelesine yücelik kazandırmak içindir. Kozmosu gerçekleştirmek üzere gönderilen kahramanın en önemli yardımcısı atıdır. Alelade bir ata binmeyen kahramanın atı da kendi gibi birtakım güçlere sahip olmalıdır.²⁵ Destan mantığı, at tipini insani/insanüstü özellikleriyle idealize edilen kahraman tipine ideal bir yardımcı olarak sunar.²⁶ Bu atları yakalama ve yetiştirme görevi kahramana verilir.²⁷ At, kahramanı sınadıktan sonra efendisi olarak görür ve onu hiçbir mücadelesinde yalnız bırakmaz. Değişik şekillerde tanımlanan atın efendisinin adıyla da anıldığı görülür.²⁸ "*Minusin sahillerinde yaşayan Türk destanlarında kahramanın adıyla bindiği atın adı bir oluyor.*"²⁹ ifadesiyle Titof'un kahramanla atını bütünleştirdiğini görmekteyiz.

²⁰ Özkul Çobanoğlu, **a.g.e.**, s. 98.

²¹ Dursun Yıldırım, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 18.

²² Dilek Çetindaş, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 34.

²³ Şakir İbrayev, **a.g.e.**, s. 283-284.

²⁴ Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010, s. 65-72; 95; 113.

²⁵ Hasan Köksal, **Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı**, Toker Yayınları, İstanbul 2002, s. 64.

²⁶ Özkul Çobanoğlu, "Türk Destanları", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Cilt: 1, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 122.

²⁷ **A.g.m.**, s. 135-136.

²⁸ Jean-Paul Roux, **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, (Çeviren: Aykut Kazancıgil, Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 122.

²⁹ Abdulkadir İnan, "Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar", **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.183.

Kahraman, atı dışında birçok yardımcı tipten yardım görür. Arkaik destanlarda daha çok olağanüstülüklerle donatılmış güç/tiplerden yardım gören kahraman, tarih öncesi çağlarda totemlerden, kahramanlık destanlarında da Hızır, Eren, Pir gibi tiplerden yardım görür.³⁰ Destanda kahramanın amacına ulaşmasında bu güçler etkin roledir.³¹ Ancak bu yardımlar belli ölçülerde olmak kaydıyla belli zamanlarda devreye girer. Ulu kişi tipi, yönergeleriyle destanda var olur. Bu pozisyondaki Dede Korkut, bilge kişiliğiyle zorlukların üstesinden gelebilme gücüne sahiptir.³² Arkaik yapıdaki destanlarda ve mitolojik karakterli anlatılarda bilge koca tipi her şeyi bilme özelliğiyle ilk Şaman'a benzetilir.³³ Nitekim, Şaman da sırra ermesi itibarıyla bilgiyle donatılmıştır.

Mircea Eliade, Şamanizm adlı kitabında “*Adayın hangi biçim altında olursa olsun (esrimeli rüya, hastalık, beklenmedik olaylar ya da asıl tören veya ritüel ölmesinin ve sonra dirilmesinin sırra-erme (ve böylece yeni bir duruma geçme, initiation) özü taşıdığına*”³⁴ değinmiştir. Şaman'ın sırra erip yeni bir duruma geçmesi ile kahramanın ad alması arasında benzerlik kurulur. “*Şaman adayının sırra erdirildikten sonra (initiation) ad alıp yeni statü kazanması gibi kahraman da mücadelesi sonucu ad alarak toplumda yeni statü kazanır.*”³⁵

İdeal kahramanın değerler adına kazandığı statü toplumdaki yerini belirlemesi bakımından önemlidir. Toplum mensubiyetin mührü olan ad alma/verme eylemi, kahramanın talihini ve yaşamını etkilemesi bakımından şeref ve sorumluluk duygularını da beraberinde getirir.³⁶ Kahramanın ailesi tarafından verilen ad, geçici mahiyettedir.³⁷ Kahraman, gerçek manadaki adını bir mücadele sonrası kazanır.³⁸ Öyle ki, Abdülkadir İnan ‘ad’ ile ‘at’ kelimelerinin aynı menşeden olduğunu kabul ederek bu durumu ata binmeden yani yiğitlik göstermeden, kahramanın ‘ad’

³⁰Şakir İbrayev, **a.g.e.**, s.82.

³¹Cabbar İşankul, “Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı’ndaki Mitolojik Motifler”, **Millî Folklor**, Yıl 13: Sayı 52, (Kış, 2001), s. 65.

³²Ülkü Eliuz, “Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (1999, 19-21 Ekim)**, (Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgöl, Aysu Şimşek-Canpolat), Ankara 2000, s. 148.

³³Fuzuli Bayat, **Oğuz Destan Dünyası: OğuznâmelerinTarihî, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s.75.

³⁴Mircea Eliade, **Şamanizm**, (Çeviren: İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara 1999, s. 89.

³⁵Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s. 148.

³⁶**A.g.e.**, s. 145.

³⁷Abdulkadir İnan, “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı), Ankara 1987, s. 232.

³⁸Jean-Paul Roux, **a.g.e.**, s. 97.

alamayıyla bağdaştırır.³⁹ Bazı destanlarda ad alma, böyle bir güç ispatını gerektirirken, bazı destanlarda kahramanın eylem gerçekleştirmeden ad aldığı görülür. Bu tür destanlarda kahramanın adı, geleceğinden haber verir.

3. 3. Olumsuz Tipler

Olumsuz tiplerin destan metni içindeki en önemli işlevi merkezî kahramanı yüceltmektir.⁴⁰ Kahraman sahip olduğu gücü ve erdemi bu tipler aracılığıyla sergilerken, vakanın gelişmesinde de söz konusu tipler amil pozisyonundadır.⁴¹ Zıtlık olarak karşımıza çıkan düşman ya da rakip, arkaik destanlarda mitolojik mahiyetteyken, kahramanlık destanlarında gerçek bir mahiyet kazanır.⁴²

*“Bazı kahramanlık destanlarında bahadırların gerek yabancı uluslara mensup olan bahadırlara ve gerekse kendi uluslarının zalim han ya da beylerine karşı yürüttükleri mücâdeleler sırasında zaman zaman akrabalarının ihanetine uğradıkları da görülmektedir.”*⁴³

İktidar ve mal-mülk hırsı, yakın akrabaları kahramanın karşısına alan kaotik sebeplerdir.⁴⁴ Destan içerisinde kahramanın öz babasıyla dahi çatışma durumu izlenir. Baba-oğul çatışmasının kozmogonik, psikolojik ve töresel manada birçok sebebi vardır.⁴⁵ Birinci dereceden yakınla görülen bu iç mücadele bazen de bir eş, anne ya da kız kardeş tipi ile yaşanır.⁴⁶

3. 4. Kadın Tipi

Kahraman, kadının toplumdaki yerine göre kadından kimi zaman hainlik, kimi zaman ise destek görür. Kadın tip, sahip olduğu kahramansal özellikleriyle bizzat destanın merkezine de alınmıştır. *“Hakas Türklerinden Huban Arığ, Altın Arığ, Ak Çibek Arığ, Ay Huucın; Altaylardan Kara-Taacı Kıs; Karakalpaklardan Kırk Kız*

³⁹Abdulkadir İnan, "Göçebe Türklerin Destanlarında Kahramanların Doğumları Ad Almaları ve Başka Hususiyetleri", **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.206.

⁴⁰Riasa Kızırbayeva, "Kırgız Folkloru", (Aktaran: Ali Abbas Çınar), Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Ögüt Eker, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s.159.

⁴¹Şakir İbrayev, **a.g.e.**, s. 218.

⁴²Özkul Çobanoğlu, **a.g.m.**, s. 108.

⁴³Mehmet Aça, "Türk Kahramanlık Destanlarında İç Mücadele ve Yakın Akrabaları Tarafından İhanete Uğrayan Kahraman", **Millî Folklor**, Sayı 44, (Kış, 1999), s. 18.

⁴⁴Ülkü Kara Düzgün, **a.g.e.**, s. 168.

⁴⁵Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s. 161-162.

⁴⁶Mehmet Aça, **a.g.m.**, s. 20

ve *Özbeklerden Ayçınar*⁴⁷ destanları bu duruma örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir. Merkezî kahraman konumuna getirilen kadın, anaerkil dönemde aktif hâlde, ataerkil dönemde pasif hâlde karşımıza çıkar.⁴⁸

3. 5. Yurt dışında Yapılan Çalışmalar

Ülkü Kara Düzgün, Avrupa’da ve Türkiye’de epik eserde izlenen merkezî kahraman tipi ile ilgili çalışmaları ve çalışmalar neticesinde ortaya çıkan kalıpsal yargıları inceleyerek Türk destan dünyasına özgü bir tipolojik çalışma gerçekleştirmiştir.

Yurt dışında çalışma yapan isimlerden; T.Carlyle, altı bölümlük eserinde kahramanlar tipolojisini ortaya koymuştur. L. Raglan, geleneksel kahraman tipiyle ilgili bir tasnif yapmıştır. C.M.Bowra, şaman tipini merkezî kahraman tipinin prototipi olarak almıştır. N.Frye, epik eserlerdeki kahraman tipini beş gruba ayırmıştır. E.M.Meletinsky kültürel/medeni tipi, Türk destanlarındaki merkezî kahramana prototip olarak almıştır. Alan Dundes, Kuzey Amerika Kızılderili halk hikâyelerini V. Propp metoduyla incelemiştir. J. Campbell, kültürel ortaklığı bulunan bir kahraman kalıbı çıkarmaya çalışmıştır. B. A. Schlack, mitik kahramana mahsus nitelikleri sıralamıştır. D.A. Miller, kahraman tipi için birçok incelemede bulunmuştur. K. Noble, kahraman tip olarak yalnızca erkeğin incelenmesini tenkit ederek kadın kahramanı irdeleme yoluna gitmiştir. J. Haubold sosyolojik bir tipoloji ortaya koymuştur.⁴⁹

3. 6. Yurt içinde Yapılan Çalışmalar

Türk edebiyatının önemli isimlerden Mehmet Kaplan, Türk edebiyatındaki tıpsel süreçleri ve özellikleri ele almıştır. Naciye Yıldız, bağımsız haldeki destanların benzer özelliklerinin Walter Schubart’ın tasniflediği kültür tipleriyle izah edilebileceğini öne sürmüştür. C.Orzabakova, kahramanlar arasından at tiplerini irdelemiştir. M.Sodzawıny, şaman tipiyle karşılaştırdığı masal kahraman tipinin ölçütlerini belirlemiştir. Mehmet Aça, alp tipi için yapılmış tanımlar üzerinde durarak, Türk destanlarını iki farklı kolda incelemeyi doğru bulmuştur. İsmet Çetin,

⁴⁷ Gülhan Atnur, “Türklerde Kadın Kahramanlık Destanları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz, Siyaset ve Kültür Dergisi*, Yıl 4, Sayı 20, (Mart- Nisan 2013), s. 144.

⁴⁸ <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%87OBANO%C4%9ELU-%C3%96zkul-T%C3%9CRK-M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NDE-AL-D%C4%B0N%C4%B0-VE-OKRA-%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0S%C4%B0.pdf>

⁴⁹ Ülkü Kara Düzgün, *a.g.e.*, s. 14-49.

L.Raglan'ın tasnif çalışmasını Türk destan kahraman kalıbıyla bağdaştıramadığından sekiz maddelik kendi tasnifini ortaya koymuştur. Ö.Çobanoğlu, Ş.İbrayev'in eserindeki kahraman kalıbını baz alarak tasnif yapmıştır.⁵⁰

Yukarıdan beri Türk destanlarında yer alan merkezî kahraman tipi ile ilgili ifade edilenler, Ülkü Kara Düzgün tarafından kaleme alınan Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi adlı eserde 24 madde hâlinde verilerek Türk destan kahramanı tipinin kronolojik bir kalıbı çıkarılmıştır. Ural Batır, Akbozat, Zayatülek ile Hıvhılıv, Kuzıykürpes ile Mayanhılıv ve Küsek Bey adlı Başkurt destanları bu kalıpla incelenmiştir.

Bu çalışmada Alankay Batır Destanı'nın Merkezî Kahramanı ve Odysseia Destanı'nın Merkezî Kahramanı bu kalıptan yola çıkılarak ayrı ayrı incelendikten sonra farklı kültür dairelerine ait bu iki destan arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacaktır. İncelemeye geçmeden önce söz konusu kalıbın maddeleri aşağıda verilmiştir.

3. 7. Kahraman Tipinin Özellikleri

3. 7. 1. Ülkü Kara Düzgün'ün Biyografik Merkezî Kahraman Kalıbı

1. Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)
2. Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)
3. Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.
4. Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)
5. Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır ve kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)
6. Kahraman çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.
7. Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.

⁵⁰ A.g.e., s. 14-49.

8. Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.
9. Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.
10. Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.
11. Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur. (Yardımcı eren tipi / aksakal tipi)
12. Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.
13. Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır.
14. Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.
15. Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.
16. Kahraman cesurdur. Kendisi ile denk güç ve yaradılıştan olmayanlarla savaşmaz.
17. Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile de mücadele eder.
18. Macerada birçok zorlukla karşılaşılır.
 - a. Olağanüstü varlıklar (Devler, canavarlar, cadılar vb...)
 - b. Kötü akrabalar ve yakınlar (Kardeş,eş, arkadaş vb...)
 - c. Ülkeyi yöneten kötü liderler.
 - ç. Sihir, entrika, hile. (Kahraman uykuya dalınca entrika ile karşılaşır.)
19. Kahraman mücadelesi esnasında yer altı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.
20. Kahramana yardım eden olağan kişiler vardır.
21. Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.
22. Kahraman maceradan döner.
23. Kahraman ölür.
24. Kahramanın ölümünden sonra ülküleri, soyundan gelenler tarafından devam ettirilir.⁵¹

⁵¹A.g.e., s. 98-99.

Ülkü Kara Düzgün'ün çıkardığı 24 kalıptan yola çıkılarak Alankay Batır ve Odysseia Destanı incelenecektir. Kalıbın her bir maddesi Ülkü Kara Düzgün'ün çalışmasında ayrı ayrı irdelenmiştir.⁵²

Bir sonraki bölümde bu kalıplara göre Alankay Batır ve Odysseia Destanları'nın merkezî kahraman tiplerinin epizotları verildikten sonra incelemesi yapılmıştır.

⁵²A.g.e., s. 98-189.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALANKAY BATIR VE ODYSSEİA DESTANLARININ EPİZOTLARI VE MERKEZİ KAHRAMAN TİPLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Alankay Batır Destanı'nın Epizotları

1. Kıpçak-Kazak yurdunda yaşayan Molaksay adındaki bir ozanın Alankay isimli oğlu, Akkerbez isimli kızı vardır.
2. Alankay, on beş yaşına gelince babasından dayısına gitmek için izin ister.
3. Molaksay, dayı yurdunun uzak olması gerekçesiyle izin vermez.
4. Alankay, kalamayacağını söyleyerek babasından tekrar izin ister.
5. Molaksay, kötü rüya gördüğünü söylese de göndermeye razı olur. Alankay'a dayısının Kulanser adlı bir yiğit olduğundan ve dayı yurdundaki Bayguttı adlı dostundan bahseder. Dostunun vaktiyle kız vereceğim diye kendisiyle şakalaştığını, dayısını bulduktan sonra dostuna selamını iletmesini söyler.
6. Molaksay, dostu Bayguttı'nın yilkısından bir at, dayısının da beş silahını isteyip almasını oğluna söyler.
7. Tehlikeyi sezince arkasına dönen Şabısker adlı atını ve atası Argınbek'in düşman önünde kınından kolayca çıkan kılıcını almasını, korktuğu yerde de ateşe yağ koyup ölü ruhuna sığınmasını oğluna tembihler.
8. Akkerbez, ağabeyini gitmemesi, gidecekse de kendisiyle gitmesi için iknaya çalışır. Alankay, döneceğini söyleyip kardeşini teselli eder.
9. Alankay'ın üvey annesi, oğlunun habersiz gidişine gönül koyar. Alankay, annesinin gönlünü alıp dayı yurduna doğru yola çıkar.
10. Alankay, aylarca yol gider. Atı Şabısker'in arkasına dönüşü Alankay'a babasının sözlerini hatırlatır. Ancak geri dönmesinin uygun olmayacağını düşünüp yoluna devam eder.
11. Gece bir yerlere gelince atı korkup kişner. Onu gizlice takip eden kaplan, Şabısker'i yere yıkar. Alankay, kaplana kılıcını saplar. Dayısı yeğenin bahadırlığıyla övünsün diye kaplanın derisini yüzüp alır.
12. Yaralı atını orman ortasında bırakmaya gönlü razı olmaz, yedeğine alıp günlerce azaplı bir yol yürür.

13. Bir köye geldiğinde yalnız başına bir kız görür. Kıza kendini tanıtip, dayısı Kulanser ile baba dostu Bayguttı'yı aradığını söyler.

14. Kız, Alankay'a aradığı köye geldiğini, babasının Bayguttı, Kulanser'in yurdunun üç günlük yol, kendi adının da Aktuygın olduğunu söyleyip babasına konuğu haber eder.

15. Alankay, Bayguttı'ya kendini tanıtır, dayı özlemiyle yola çıktığını baba dostuna babasının selamını getirdiğini söyler ve yolda başından geçenleri anlatır.

16. Bayguttı, baba dostunun kendisi olduğunu söyler. Alankay şerefine yemek verir. Kaplan ile mücadelesinde gösterdiği yiğitliği methederek Alankay'dan bahadır diye bahseder. Dayı köyüne de Alankay'ın haberini ulaştırır.

17. Birkaç gün kalıp dinlenen Alankay, dayı köyüne gitmek için Bayguttı'dan izin alır.

18. Alankay, isteğini soran Bayguttı Bey'in yilkısından at ister. Bayguttı Bey, ondan hiçbir şeyini esirgemediğini ve Kökbesti'yi yakalayıp binmesini söyler.

19. Alankay, yilkıdan Kökbesti'yi yakalayıp köye gelir. Bayguttı Bey, Yelkuyun soyundan gelen bu atla Alankay'ın kaçsa kurtulacağını, kovalasa yakalayacağını söyler.

20. Alankay, Kulanser'in köyüne gitmek için hazırlanır.

21. Aktuygın, tezek toplayan kişi kılığında Alankay'ın karşısına çıkıp gönlünü açar. Onun da gönlü varsa sözünü verip gitmesini ister.

22. Alankay, dayısını arama niyetiyle çıktığını, babalarının izniyle mümkün olduğunu söyler. Kızla vedalaşıp, dayı köyüne doğru yola çıkar.

23. Kulanser'in kızı Aktotı, Bayguttı Bey'in habercisini duyarak Alankay'ın yolunu bekler. Dayısına gelmeyip önce Bayguttı'da geceleyen Alankay'ı küskünlükle sorgular. Alankay da aksak atıyla yorulup köyde dinlendiğini söyleyip kızıdan evine götürmesini ister.

24. Alankay bahadır, dayısının huzuruna gelir. Kendini tanıtarak Bayguttı'da dinlendiğini, atı ondan aldığını söyler.

25. Dayısı üç günlük toy verip yeğenini halkına tanıtır. Toyda at yarıştırap hediyeler verir.

26. Kimsenin yıkamadığı namlı pehlivanlardan Kanjar, Aktotı'ya gücünü göstermek için güreşe çıkar. Pehlivan, ortada haykırınca Alankay sinirlenir. Dayısından güreşmek için izin ister.

27. Kulanser, kemiklerinin henüz gelişmediği gerekçesiyle yeğenin in isteğini reddeder.

28. Kanjar daha kötü haykırınca Alankay, namusuma yediremem diyip dayısından tekrar izin ister. Dayısı dua edip güreşmesine razı olur.

29. Tanrı dilediğinden çocuk Kanjar'a karşı güç gösterir.

30. Bayguttı'nın köyü Alankay'ı, kaplan öldüren bahadır diye; Kulanser'in köyü Kanjar'ı yıkan pehlivan diye isimlendirir.

31. Dayısının yurdunda bir aydan fazla kalan Alankay'a, Aktotı'nın hisleri güçlenir. Ancak Alankay, Aktuygın'a söz verdiği için ilgilenmez, kıza abi kardeş olduklarını söyler.

32. Aylarca dayısının köyünde kalan Alankay, güz yaklaşınca dayısından yurduna dönmek için izin ister. Dayısı da izin verip ondan isteğini sorar.

33. Alankay, dayısından beş silahını ister. Kulanser, silahını bağlayacak oğlu olmadığı için üzülüğünü söyleyerek Alankay'ın isteğini memnuniyetle kabul eder.

34. Alankay, dayı yurdundan çıkıp Bayguttı Bey'in köyüne yaklaşır. Köyde kimseler yokken Aktuygın ile sırışır. Bu durumu yalnızca Aktuygın'ın yengesi Ündemes bilir.

35. Alankay, yurda gitmek için yola koyulur.

36. Ertesi günün akşamı yemekten dönen Bayguttı Bey, gece bir rüya görür ve karısına yorumlatır. Karısı Tanrı dilerse ona bir çocuk doğurabileceğini, Alankay'ın ise azaplar çekeceğini söyler. Bayguttı karısının yorumunu beğenmez.

37. Aradan günler geçer. Alankay bir bozkıra gelir. Belindeki akkılıç döne döne çıkar.

38. Babasının sözünü aklına getiren Alankay, tehlikeyi tahmin eder. Ancak dinlenmek için durduğu yerde uyur.

39. Edil padişahının tellalı Tumanzor, kırk yiğidiyle yürürken, yiğitlerinden biri Alankay'ın atını fark eder ve Tumanzor'a haber verir.

40. Hepsi yanına gelince uyuyan Alankay'ı görür. Tumanzor, habersiz yakalamayı uygun bulur.

41. Alankay, uyanınca başında siper alan adamlar görür. Tumanzor'a sadece bir yolcu olduğunu ve teke tek karşısına çıkmasını söyler. Sinirlenip kendisiyle mücadeleye tutuşan Tumanzor'u yere yıkar.

42. Kırk yiğit Alankay'ı yakalayıp bağlar. Tumanzor, Alankay'ı öldürecekken yiğitlerinden biri padişaktan hediye alma fikriyle mâni olur.

43. Tumanzor, Alankay'ı haftalarca yürütüp zindanın başhâkimine casus diye tutuklatır.

44. Alakay'ın gidişinin üzerinden bir yıl geçince Molaksay'ın içine korku düşer. Kulanser'in yurduna üç yiğidini gönderir.

45. Dayısı, Alankay'ın döndüğünü söyleyip kendi de sordurur.

46. Aradan aylar geçer. Kulanser'in öldüğüne dair kötü bir haber çıkar ve doğrulanır.

47. Falcıların hepsi fal açıp Alankay'ın nerede olacağına bakarlar.

48. Hamile kalan Aktuygın, Alankay'ın kaybolduğunu duyunca çok üzülür ve sırrını yengesi Ündemes'e açar.

49. Ündemes, Aktuygın'a annesinin bilmesinin doğru olacağını söyler. İhtiyarın yanına gelip Aktuygın'ın durumunu anlatır.

50. Annesi, Aktuygın'a türlü türlü ilaçlar içirip bebeği yok etmeyi düşünse de başaramaz.

51. Aktuygın, zararlı adetleri kaldıramayarak hasta olur. Bebek için neredeyse kızını öldürecek olan ihtiyar korkar ve kimseye göstermeden kızına bir evde bakar.

52. Aktuygın, aslan gibi bir oğul doğurur. İhtiyar, bebeği öldürmemek için Ündemes'le plan yapar.

53. Çocuğu kışlak tarafında evliya ağacına asıp, kocasını rüya bahanesiyle o tarafa gönderir.

54. Bayguttı Bey, Molaksay ya da Alankay'la karşılaşabileceği düşüncesiyle kışlak tarafına gider. Dönüşünde evliya ağacının dalında sarılı bir şey görür. Kundağı eline alınca üstünde uçan bir kuğu görür. Peri çocuğu diye düşünüp, çocuğu eve getirir.

55. Alakay diye ad koyup, çocuğu olarak söylemelerini ister.
56. Karısına rüyasının çıktığını söyleyip toy verir.
57. Çocuğu düşün diye annesinin içirdiği zararlı otlardan hastalanan Aktuygın'ın hastalığı ağırlaşır, çok geçmeden vefat eder.
58. Alankay bahadır, zindanda aç susuz zayıf düşer. Ailesini, yârini düşünür. Zalimlerin casus diye alıp altı yıldır hâlini sormamalarına dertlenir.
59. Edil padişahı, Rum yurdunun padişahının kızını alıp toy verir. Tumanzor, Alankay'dan zorla aldığı Yelkuyun'la toyda birinci gelir. Padişah, atın kime ait olduğunu Tumanzor'a sorar, öğrenince de zindandan çıkarıp önüne getirmesini emreder.
60. Tumanzor, çocuğa hırsızım dedirterek kurtulacağını düşünür.
61. Alankay, Tumanzor'la inatlaşmaz. Edil padişahına kendini tanıtip, doğruyu anlatır.
62. Padişah, dayısı Kulanser'in namlı bahadırı olduğunu söyler. Çocuktan da kendinin namlı yiğidi olmasını ister.
63. Uyuyan çocuğu yanındaki kırk yiğidiyle yakalayıp, hileyle saklamasından ötürü Tumanzor'u altı yıl hapisle cezalandırır.
64. Alankay, kötülüğe iyilikle karşılık verip affetmeyi düşünerek padişaha baş eğer.
65. Padişah, kötülüğe iyilik er adamın işidir diyip Tumanzor'u çocuğun isteğiyle bırakır.
66. Alankay, padişahın sarayında kalır. Yanında sefere gider, halkça tanınır.
67. Rum yurdunun düşmanları, Edil padişahına savaş açtığında yiğitler teke tek savaşır. İlk olarak padişahın en namlı yiğidi Sabıraş çıkar. Elberik onu attan devirir, başka var mı diye sorar.
68. Alankay, Sabıraş'ın namusu için ortaya atılır ve Elberik'i öldürür.
69. Padişah, Sabıraş bahadırın öcünü alan genç bahadır şerefine küçük toy düzenler.
70. Edil padişahı malından hissesini ve kızını vermeyi Alankay'a teklif eder.

71. Alankay, karşılık beklemeden yaptığını ve sözlü olduğunu söyleyip yurduna gitmek için padişahın izin ister.
72. Padişah özlem giderip dönmesini ister. Alankay da kabul eder.
73. Padişahın kızı Üzil, reddedilişine sinirlenir ve Alankay'ı yengesiyle çağırır.
74. Alankay, padişahın hürmet ettiğini ancak kendisinin Aktuyun'la sözlü olduğunu yengesinden kıza söylemesini ister.
75. Yenge, kendine denk görmediğini söyleyip kızı öfkelenendirir. Kız, bir de kendi görmek ister.
76. Alankay, görünmezse ayıp olacağını düşünüp kızın yanına gider.
77. Üzil, Alankay'ın babasını reddettiğine ve çağrıldığında gitmediğine sitem ederek sebebini sorgular.
78. Alankay, yolunu bekleyen sözlüsü Aktuyun'dan başkasını gözünün görmediğini ve ümitlenmemesini Üzildik'e söyler.
79. Alankay'ı öldürmeyi düşünen Üzildik, Tumanzor'u akıl eder. Kendisinde gönlü olduğunu, babasının yolcuya vermesine öfkelenildiğini söyler ve Alankay'ı öldürmesi için Tumanzor'u kışkırtır.
80. Kızın sözüne kanan Tumanzor, yaptığı iyiliği unutamadığını söyleyip kardeş olma bahanesiyle Alankay'ı kandırır. Bir gün yattığı yerde kalbine hançer saplayıp öldürür.
81. Edil'in şehri, Alankay'ın ölümüne çok üzülür. Padişah buyruğuyla Tumanzor'un cezası ölüm olur.
82. Molaksay, oğlunun Edil padişahının zindanında hapsedildiğini duyar. Altı aydan fazla yol yürüyüp Edil'in yurduna varır.
83. Padişahın nöbetçisine kendini tanıtır Edil padişahına haber vermesini rica eder.
84. Edil padişahı gelen konuğun Alankay'ın babası olacağını düşünür. Çocuğunun ölümünü söylemesi için yanına saray akını Toğanas'ı da alıp, Molaksay'ın yanına gider.
85. Molaksay, çocuğunun yedi yıldır dönmediğini, Edil padişahının haberinin olup olmadığını sorar.
86. Toğanas, Molaksay'a oğlunun öldüğü haberini şiirle söyler.

87. Edil padişahı çocuğun nasıl geldiğini, yiğitliklerini anlatır. Ozanla beraber Molaksay'a başsağlığı diler.

88. Molaksay ozan, çocuğunun mezarı başında şiir söyleyip derdini döker. Bir avuç toprağı havlusuna sarıp yurduna döner.

89. Her gün babasının yoluna bakıp sabırsızlanan Akkerbez, babasına ağabeyinin haberini sorar. Molaksay, başına kara takıp ağıt yakmasını söyler.

90. Molaksay, oğlunun kabrinden getirdiğı bir avuç toprağı mezar edip, başına mezar taşı koyarak her gün ağlar.

91. Bayguttı Bey, Alankay'ın kötü haberini duyar. Çocuğunu da alıp Molaksay'ın köyüne dostunu teselli etmeye gider.

92. Günlerden bir gün Molaksay ağlayıp dururken, Bayguttı çocuğı dostluk ve Tanrı için Molaksay'a verdiğini söyler.

93. Molaksay, Alakay'ın ikisine de ortak çocuk olmasını söyler.

94. Bayguttı Bey, malını toplayıp dostunun yanına göç eder.

95. Alakay büyüdükçe Alankay'a benzer. Akkerbez, benzerliğine hayret edip Ündemes'ten Tanrı için söyleyip sıkıntısını bitirmesini ister.

96. Ündemes, Tanrı için dediğinden ikisinin arasında kalması şartıyla sırlı sözü Akkerbez'e açar.

97. Molaksay'ın dostu Bayguttı Bey ölür.

98. Çocuğunun ölümünün üstüne, dostunun ölümü de eklenince Molaksay, üzüntüden yatak döşek yatar.

99. Akkerbez, Alakay'ı söyleyip ölmeden babasını sevindirmeyi Ündemes'le konuşur. Ündemes, Molaksay'a durumu masal gibi anlatır.

100. Molaksay, Alakay çocuğumun kalan gözüymüş, gönlümün eksiki gitti diyerek sevinir. Ündemes'e hayır duada bulunur.

101. Alakay, ablası Akkerbez ve atası Molaksay ile kucaklaşır. Molaksay, dua eder.

102. Alakay büyüyüp yiğit olur.

1. 1. 1. Alankay Batır Destanı'nın Merkezî Kahramanının Biyografik Merkezî Kahraman Tipi Özelliklerine Göre İncelenmesi

1. Madde: Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)

Türk destanlarının birçoğunda görülen çocuksuzluk motifi, kahramanın doğacağını müjdelendir.⁵³ Bazı destanlarda ise bu motife rastlanmamasının nedeni destanın teşekkül ettiği asırdan çok sonra yazıya geçirilmesi ile ilgili olabilmektedir. Kimi zaman da ortaya çıkan kaosu bir an önce giderilmesi amacıyla yönelik olarak kahramanın doğumu ve çocukluğu ile ilgili kısımlara hiç değinilmeden mücadele aşamasına geçilir.

İncelediğimiz destanın başında “*Geçmişte Edil padişahı zamanında İdil-Yayık boyunda yaşayan Kıpçak-Kazak ilinde Molaksay adında ozan varmış. Onun Alankay isimli tek oğlu ve Akkerbez isimli kızı varmış. Alankay, büyüyüp on beş yaşına gelmiş.*”⁵⁴ ifadesi vardır.

Dolayısıyla bu destanda kahramanın doğumunun müjdelenmesi motifine yer verilmemektedir.

2. Madde: Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)

Destan kahramanı, Tanrı tarafından kaosu kozmosa çevirmek üzere görevlendirilmiş kişidir. Destan geleneği içerisinde kozmos düzenine geçişin bir an evvel sağlanması için doğum süreci üzerinde durulmaz. Beklenen kahraman, uygun yaşa ulaştırılır.

“*Alankay, büyüyüp on beş yaşına gelmiş.*” (A.B.Destanı, s.21) ifadesiyle delikanlılık çağına karşımıza çıkan kahramanın kaos döneminde dünyaya geldiği mesajı verilirken olağanüstü doğumla ilgili herhangi bir motife rastlanmaz.

3. Madde: Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.

⁵³ Ülkü Kara Düzgün, **a.g.e.**, s. 215.

⁵⁴ Kazak Destanları 7, Alankay Batır Destanı, (Hazırlayanlar: Karasaş Alpisbayeva, Seyilbek Sakenov, Jakan Düysengül), (Aktaran: Bülent Bayram), T.D.K. Yayınları, Ankara 2010, s. 21. (Bundan sonra söz konusu eserden yapılacak alıntılar (A.B.Destanı) kısaltması ile metin içinde verilecektir.

Türk destanlarında kahraman Türk töresi bozulmasın diye ya da bozulan Türk töresini yeniden tesis etmek üzere Tanrı tarafından görevlendirilmiş kutlu kişilerdir. Hem Tanrı'nın kut'unu hem de soya bağlı bir ayrıcalığı taşırlar.

Alankay Batır Destanı'nda da kahraman Tanrı'nın gönderdiği ve soylu bir aileye mensup biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Atam Argınbek bahadır on üç yaşında tek başına dağıtmış, düşmana saldırmış. Ben de onun soyundanım. Elimde var dedemden kalan akkılıç. Önumden düşman çıkarsa silah çeker mücadele ederim.” (A.B.Destanı, s. 34)

Aşağıdaki ifadeler Alankay'ın atalarının da seçilmiş, özel kişiler olup asil bir kana sahip olduğunun delili olarak karşımızdadır. Alankay'ın asil soya mensubiyeti, Tanrı tarafından görevlendirilmiş kutlu kişi olması hasebiyledir.

*“Benim büyük atam Argınbay,
Ondan doğan Alşınbay,
Defalarca kalabalığa girmiş.”* (A.B.Destanı, 58)

Kahraman, soy-sop sahibi olduğunu ‘Argınbek atamdır’ ifadesiyle gururla beyan eder.

*“Argınbek derler atama,
Argınbek'in alın akı,
Molaksay derler babama.
Kulanser'in ablası,
Andamas derler anneme.
Molaksay'ın tek oğlu
Alankay derler bana”* (A.B.Destanı, s.111)

Batır soyundan gelme, her kahraman için kıvanılacak bir durumdur. Destan kahramanı da bu soydan geldiğini kıvançla dile getirir.

“Has bahadırın soyuyum.” (A.B.Destanı, s.119)

4. Madde: Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)

Türk destanlarında kahraman genellikle tek çocuktur. Ancak bu destanda Alankay, tek çocuk değildir. Tek oğul ve büyük çocuk olmakla birlikte Akkerbez adında bir kız kardeşi vardır.

“Geçmişte Edil padişahı zamanında İdil-Yayık boyunda yaşayan Kıpçak-Kazak ilinde Molaksay adında ozan varmış. Onun Alankay isimli tek oğlu ve Akkerbez isimli kızı varmış.” (A.B.Destanı, s. 21)

Kahramanın kız kardeşi ya da ablası olduğu durumlarda, kız kardeş çoğu zaman kahramanın destekçisi ve kimi zaman onun akıl hocalığı görevini de yerine getirir. Ancak her iki kardeşin erkek olması durumunda genellikle küçük kardeş kahraman olup, ağabey olumsuz veya pasif bir profil çizer. Bu destanda biri kız, diğeri erkek olan iki kardeş de olumlu özellikler sergilemektedir.

“Babamın adı Molaksay,

Ben idim tek çocuğu” (A.B.Destanı, s.39)

“Alankay ata binince

Kardeşi Akkerbez

Arkasından ağladı.

Can abi, öz abimsin,

Arkamdaki desteğimsin.”(A.B.Destanı, s. 26)

Destanda kız kardeş tipi ile kahramana yakışır türden bir aile bağı oluşturulmaktadır. Kız kardeşin at kullanmayı bilmesi ve korkusuz bir yürekte olması burada dikkat çekilen hususlardandır.

“Kız da olsam arkadaşım,

Seninle birlikte geleyim.

Ben de atıma binerek

Er adam gibi giyinsem

Düşmana söylerim

Durumumu benim ne bilsin.

Yalnızlık kötüdür.”(A.B.Destanı, s. 27)

Destekçi pozisyonundaki kız kardeş, burada müspet özellikte karşımıza çıkmaktadır.

5. Madde: Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır, kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)

Destanda bir kahramandan söz edilebilmesi için kahraman namzetinin gücünü, kudretini gösterecek birtakım mücadeleler sergilemesi gerekir. Mücadele ise

oluşan bir kötülüğün veya kaosun giderilmesi için verilir. Ortada bir kötülük ya da kaos yoksa mücadeleye gerek kalmayacağı gibi bir kahramanın ortaya çıkması da beklenmez. Ancak kaosun olduğu zamanda ortaya çıkan kahramanın söz konusu durumu düzeltmesi için bir an önce büyümesi gerekir. Destan türüne has dinamikler gereği bu nedenlere bağlı olarak kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaksızın bir an önce kahramanın mücadeleye başlayacağı zamana ulaşılır.

“Geçmişte Edil padişahı zamanında İdil-Yayık boyunda yaşayan Kıpçak-Kazak ilinde Molaksay adında ozan varmış. Onun Alankay isimli tek oğlu ve Akkerbez isimli kızı varmış. Alankay büyüüp on beş yaşına gelmiş. Yaşlıları arasında gayretli, çekinmeden konuşan, korkmayan, akli ile her işin yolunu bilen bir delikanlı olarak halkın dikkatini çekmiş.” (A.B.Destanı, s. 21)

Görüldüğü üzere kahraman, kaosu gidermek üzere mücadele edecek yaşta bir delikanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın erken yaşta sergilediği bu tutum, yiğit olacağının göstergesidir.

Maceraya çağrılan kahramanın yola çıkmak istemesi kahramanlık çağına geldiğini, artık bir ergin olduğunu ispatlama motifi olarak anlaşılmaktadır. Campbell, macera çağrısını kabul eden kahramanın eşığı aşma zamanının geldiğini söylemektedir.⁵⁵

6. Madde: Kahraman çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.

Destan kahramanı çağrıya uyarak bilinmeze doğru yola çıkar. *“Campbell, kahramanın maceraya atılabilmesi için bir tehlikeden geçmesi gerektiğini belirtir ve bu tehlike alanını ‘eşik muhafızı’ olarak isimlendirir.”*⁵⁶ Bu destanda eşik muhafızı durumundaki tehlike alanı kaplan’dır. Kahraman, eşikten dönmeyi düşünmeyerek kaplanla mücadeleye tutuşur.

*“Bir yerlere gelince,
Altındaki Şabısker
Korktu kişnedi.
Adamdan akıllı hayvan,
Kim bilir ne gördü.
Alankay da korkup,*

⁵⁵ Joseph Campbell, **a.g.e.**, s. 65-66.

⁵⁶ Dilek Çetindaş, **a.g.e.**, s. 51.

*Eline aldı kılıcı.
 Düşünüp yolda durana kadar,
 Göz açıp yumana kadar
 Gizlice takip eden kaplan
 Azı dişi bir karış,
 Yılan gibi hamle yaptı.
 Hızına dayanamadan,
 Şabısker yere yıkıldı.
 Yıkılıp bağırdı
 Alankay da acele edip,
 Soktu o zaman kılıcı.
 Yapışmış kaplan,
 Şabısker'in yelesine,
 Alankay'in soktuğu,
 Kılıcı değmişti,
 Kaplanın derisini,
 Kılıç bölmüştü uyluğunu,
 Gövdesi hareket edip,
 Çarpıyordu ciğeri.” (A.B.Destanı, s. 35)*

Yurdundan uzaklaşan kahramanın çocuk yaşta vahşi bir hayvana karşı tek başına güç göstermesi çocukluk döneminden çıktığını ve beklenen kahraman olduğunu tescilleyen bir performanstır.

Türk destanlarında kahramanlığın ispatı, güç bir görevin üstesinden gelinmesiyle mümkündür. Destanda kahraman, vahşi bir hayvan vesilesiyle kendini gerçekleştirir. Bu hayvan yiğitlik merhalesinin ilk aşaması durumundadır. Oğuz Kağan Destanı'ndaki gergedan,⁵⁷ incelemiş olduğumuz destandaki kaplanla benzer işlevdedir.

*“Tay öküz gibi kaplan,
 Alankay kaldırıp gördü,
 Derisini kesip derisini yüzüp
 Eğere bağlayıp alsam demiş.*

⁵⁷ Muharrem Ergin, **Oğuz Kağan Destanı: (Tercüme Metin, Sözlük)**, Hülbe Yayınları, (2.Baskı), Ankara 1988, s. 14.

*Dayımın yurduna,
Göstereyim bunu götürerek.
Kaplan yüzüp almış diye,
Ecelden sağ kalmış diye,
Yeğenim bahadır olmuş diye
Bunu görüp bir övünsün.”(A.B.Destanı, s. 36)*

Kahraman, ilk zaferinin delili olarak kaplan derisini dayısına götürmek üzere yüzüp alır. Kahramanın bahadırılık yolunda atmış olduğu ilk adımı dayıyla paylaşma isteği, bahadırılık yolundan devam edeceği mesajını vermek içindir.

7. Madde: Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.

Sıradan bir bireyken macera arayışına giren kahramanın kendini gerçekleştirme eylemi, ad alma eylemini de beraberinde getirir. Ad alma ile kahraman, toplumda birey olarak kabul görüp kendi statüsünü edinmiş olur.⁵⁸ Bu motif esasında seçilmiş kahraman için bir nevi unvan teslimatıdır. Kut, kahramana doğuştan gelen bu unvanın vakti geldiğinde teslimini gerektirir. Bu teslimat kahramanın güvenilecek, kıvanılacak bir işi başarması neticesinde saygın kişilerce ‘ad verme’ motifi aracılığıyla yapılır.

Söz konusu destanda kaplan öldüren Alankay’ın kahramanlığının tescillenmesi ilk olarak Bayguttı Bey tarafından gerçekleştirilir.

*“Yalnız yürüyen kişinin
Kaderi aniden ölüm olur.
Kaplan desen yırtıcı hayvan
Deveyi geçmiş gücü.
Adam yıkmış heybeti.
Kaplani yatıracak
Çocuk bahadır, yiğit,
Yiğitlikten eksikliğin yok,
Çocuk değil bahadırsın,
Bir kendin bine değersin.*

⁵⁸ Fuzuli Bayat, a.g.e., s. 148.

Sen yurttta konuşulan bahadırsın,

Ben Alankay bahadır diyorum.

Alankay çocuğum sağ olsa.

Alınır kaybolan birliğim.

Biter benim eksikliğim.” (A.B.Destanı, s. 43-44)

“Bayguttı Bey, Molaksay dostunun çocuğu Alankay şerefine yemek verip, hürmet gösterdi. Önce Alankay diye söz edilse, şimdi yurt onun kaplan yüzüp aldığı yiğitliğini methederek Alankay bahadır diye bahsetti.”(A.B.Destanı, s. 44)

Yukarıdaki parçadan da görüldüğü üzere, Bayguttı Bey’in Alankay’a ‘bahadır’ sıfatını vermesi çocuk yaşta kaplan gibi vahşi bir hayvana güç göstermesinden ötürüdür.

Kahraman, yaşına göre ne kadar beklenmedik şey başarırsa o kadar güçlü olduğunu ispatlar. Karşıt unsurların güç yetirilemeyecek ölçüde sunulması ve yaş faktörü kahramanın mücadelesini üstün kılmak içindir.

“Güreşe Savaşurt elinden namlı Kanjar pehliven ortaya çıkar. Bunu hiç kimse yıkamamıştı. Sırtı yere gelmeyen namlı başpehlivanlardan biri idi. Kalabalıktan Kanjar’la güreşmeye kimse çıkmadı. Gücüne güvenenler çabucak gelip güreşiniz, yoksa gecikmeden hediyemi veriniz diyerek, Kanjar ortada durup haykırdı. Başpehlivanın hâline sinirlenerek Alankay bahadır dayısı Kulanser’in önüne gelerek Kanjar’la görüşmek için izin istedi. Kulanser, bahadır yeğenine hayır dedi. Senin kemiklerin henüz gelişmemiş, tazesin bu ise çok kişi ile güreşip hiç kimseye yıkılmayan pehlivan. Onunla görüşmene izin vermiyorum dedi. Kanjar pehlivanın karşısına çıkamazsın. Öncekinden de beter ortada dolaşarak benimle güreşecek pehlivan gerçekten yok mu? diyerek tekrar haykırdı. Kanjar pehlivanın bu durumuna dayanamayan Alankay bahadır dayısı Kulanser’in önüne gelerek, izin istediği sözleri:

-Dayı tekrar geldim,

Sizden izin almak için

Kanjar gibi güçlü pehlivan ile,

Güreşe varmak için.

Namusum dayanamadı,

Güreşmeden durmaya.

Benim büyük atam Argınbay,
 Ondan doğan Alşınbay,
 Defalarca kalabalığa girmiş.
 Dayı sen kendinsin,
 Çekinmeden saldıran kalabalığa
 Bir yanım böyle olunca
 Bana güreşmek zor mu?
 Çıkmadı demek ne uğursuzluk,
 Güreş denilen oyuna.
 Elini aç dua et
 Ervaha sığın da,
 Kanjar ile güreşerek
 Görüneyim kalabalıkta
 ...
 Sinirlenmiş Kanjar dev.
 Kanjarın görünüşü deve gibi
 Kim de olsa mücadele ederek,
 Çıksam idi dileği
 Çok defa sağlam güreşerek,
 Yıkılmadan çıkmış uğraşı.
 Kendisiyle güreşmek için,
 Gelen çocuğu,
 Kanjar tanıyarak bilir,
 Baş pehlivanın yanına.
 Çocuk korkmadan gelir.
 ...
 Kanjar ağa güçlü idi,
 Çocuk değil başkasına da,
 Yıkılmayacak kadar sağlam idi.
 ...
 Bunu söyleyerek Alankay.
 Kanjar'a tekrar aniden saldırdı.

Şahin gibi süzülerek,
 Aslan gibi saldırdı,
 Genç çocuğa yardım ederek.
 Tanrı fazlaca baht verdi.
 Alankay çabuk iş yaptı.
 Kanjar'a karşı güç gösterdi.
 Boğa gibi, buğra göğüslü,
 Öküzden fazla ağırlığı.
 Ne kadar söylemekle genç çocuk,
 Deve gibi Kanjarı,
 Yerinden kaldıramadı.
 Fırsatını bulup bir seferde,
 Elbisenin yakasına elini attı,
 Sağlamca yakaladı.
 Baş aşağı ederek sağlamca tuttu,
 Kanjar idi önceleri,
 Beğenmeyen çocuğu
 Çocuk taktik bularak,
 Kanjar emeline ulaşamadı.
 Kanjar'ın kaldırılmaz
 Çocuk yerdeki ağırlığını
 Yakalayıp sallayarak,
 Çevirip varır.
 Yıkıldım mı ne ettim diyerek,
 Gözünü açıp baktı.
 O zaman gerçeği gördü,
 Kartal gibi gökte süzülüp,
 Üstünde duran çocuğu.

Alankay çocuğu Baygutti'nin köyü kaplan öldüren bahadır diye, Kulanser'in köyü Kanjar'ı yıkan pehlivan diye isimlendirdi. Bahadırlığa da, pehlivanlığa da yakışıyordu." (A.B.Destanı, s. 57-62)

Kaplan öldüren Alankay, vahşi hayvanla mücadelesinden ötürü bahadırılığa; ‘dev’ diye nitelendirilen Kanjar’la mücadelesinden de ötürü pehlivanlığa layık görülür. Adını ve statüsünü göstermiş olduğu yiğitlikleriyle kazanır.

8. Madde: Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.

Merkezî kahraman tipi güçlükler karşısında sergilediği tutum ve davranışlarıyla temayüz eder. Bu nedenle epik kahramanın fiziksel ve tinsel manada güçlü olması gerekir.

İncelemiş olduğumuz destanda çocuk yaştaki kahramanın kaplanı yenecek güçte olması onun olağanüstü bir fiziki güce sahip olduğunu gösterir.

“Gizlice takip eden kaplan

Azı dişi bir karış,

Yılan gibi hamle yaptı.

Hızına dayanamadan,

Şabısker yere yıkıldı.

Yıkılıp bağırdı

Alankay da acele edip,

Soktu o zaman kılıcı.

Yapışmış kaplan,

Şabısker’in yelesine,

Alankay’ın soktuğu,

Kılıcı değmişti,

Kaplanın derisini,

Kılıç bölmüştü uyluğunu,

Gövdesi hareket edip,

Çarpıyordu ciğeri.” (A.B.Destanı, s. 35)

Elberik ile mücadeleye tutuşan kahramanın genç, çevik, yırtıcı olma özellikleriyle kendini değişik türden hayvanlarla teşbih etmesi gücünü üstün kılma maksatlıdır.

“Elberik güçlü olsa da,

Bu sefer ümidim var.

*Bu günler Elberik,
Yaşlanmış ihtiyar aslan.
Güç kuvvetini bitirmiş.
Ben ise **genç kurt**,
Olduğu yerde duramayan.
İhtiyar tecrübeli Elberik,
Yarıştan bir hediye kalmış.
Ben hızlı bir **genç tulpar***
İleri atılıp öne geçmiş yarıştta.
Ben ise **ak şahin**,
Darbesi sağlam.
Has bahadırın soyuyum.
Düşman görse hareketlenen.
Koyuna saldıran **kurt** gibi
Kovalayarak ısırılmış.
Ben **atmaca laçin**
Bin ördeğin bir gölde
Kanadını kesip bitiren.
Elberik ise çaylak.
Tavşan kovalayıp alamadan,
Fareye doğru süzülen.
Gökte uçan **kartalım**,
Dağ koyununu uzaktan gören.
Ben eğerli **kara deve**,
Gücüme ayna dalaşmış.” (A.B.Destanı, s. 119)*

Alankay’ın fiziksel tasviri yapılırken güç faktörüne dikkat çekilir. Çevik ve saldırgan olma özelliklerini sergilemesi itibarıyla yırtıcı hayvanlarla teşbih edilen kahraman, çocuk yaşta kendinden üstün güçte birine güç göstererek karşı konulmaz kuvvetini gözler önüne sermektedir.

*“Ortaya çıktı Alankay.
Kalabalık içinde tek başına,*

* Tulpar: Uzun yolculuğa dayanıklı, büyük savaşlarda kahramanların bindiği, soylu ve çok hızlı koşan at.

Göründü görkemli vücudu.
 Kaplan gibi tepesi,
 Som demir gibi bileği
 Kurt gibi yüreği,
 ...
 Bunu söyleyerek Alankay.
 Kanjar'a tekrar aniden saldırdı.
 Şahin gibi süzülerek,
 Aslan gibi saldırdı,
 Genç çocuğa yardım ederek.
 Tanrı fazlaca baht verdi.
 Alankay çabuk iş yaptı.
 Kanjar'a karşı güç gösterdi.
 Boğa gibi, buğra göğüslü,
 Öküzden fazla ağırlığı.
 Ne kadar söylemekle genç çocuk,
 Deve gibi Kanjarı,
 Yerinden kaldıramadı.
 Fırsatını bulup bir seferde,
 Elbisenin yakasına elini attı,
 Sağlamca yakaladı.
 Baş aşağı ederek sağlamca tuttu,
 Kanjar idi önceleri,
 Beğenmeyen çocuğu
 Çocuk taktik bularak,
 Kanjar emeline ulaşamadı.
 Kanjar'ın kaldırılmaz
 Çocuk yerdeki ağırlığını
 Yakalayıp sallayarak,
 Çevirip varır.
 Yıkıldım mı ne ettim diyerek,
 Gözünü açıp baktı.

*O zaman gerçeği gördü,
Kartal gibi gökte süzülüp,
Üstünde duran çocuğu.”(A.B.Destanı, s. 59-61)*

Karşı gücün irilik ve ağırlık bakımından tasvirsel olarak mübalağa edilmesi, kahramanın mücadelesine değer katmak içindir.

9. Madde: Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.

Destan kahramanı, düzeni sağlamak üzere Tanrı tarafından görevlendirilmektedir. Kanı soylu bu kahraman, Tanrı kut'unu taşır fakat tanrıyla birebir akrabalık durumundan söz edilemez.

Kahramanın şeceresi hakkında bilgi sahibi olduğumuz parça aşağıda verilmekte ve asil soya dikkat çekilmektedir.

*“Argınbek derler atama,
Argınbek'in alın akı,
Molaksay derler babama.
Kulanser'in ablası,
Andamas derler anneme.
Molaksay'in tek oğlu
Alankay derler bana” (A.B.Destanı, s. 111)*

10. Madde: Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.

Avcılık; kimi zaman besin sağlama, kimi zaman da tehdit oluşturan bir hayvanı ortadan kaldırma amaçlıdır. Epik karakterli destanlarda av sahneleri, kahramanın kendini ispatlaması için elverişli bir zemin yaratır. Bu destanda merkezî kahramanın daha çocuk yaşta iken kaplanı ortadan kaldırması iyi bir avcı ve yiğit olduğunu gösterir.

*“Gizlice takip eden kaplan
Azı dişi bir karış,
Yılan gibi hamle yaptı.
Hızına dayanamadan,
Şabısker yere yıkıldı.
Yıkılıp bağırdı
Alankay da acele edip,*

Soktu o zaman kılıcı.” (A.B.Destanı, s. 35)

“Mehmet Kaplan, insanın azgın hayvanla mücadelesini üç medeniyet merhalesine bağlı olmak üzere üç kısımda ele almaktadır:

İlk merhale, vahşi hayvanların insan için reel bir tehlike teşkil ettiği ve insanla vahşi hayvan arasındaki mücadelenin bir hakikate tekabül ettiği dönemdir. İkinci merhale, vahşi hayvanların insan için tehlike olmaktan çıkmaya, yani ehlileştirilmeye başladığı, realizmin silinmeye yüz tuttuğu ve hayvanla mücadelenin sadece kahramanlık ve güç gösterme unsuru olduğu dönemdir. Son merhale ise hayvanla mücadelenin artık insanın maddi kuvvetini gösteren bir örnek olma hüviyetini kaybederek, göz ile görünmez manevî kuvvetin tabiat varlıkları üzerinde tesirli olduğunu ortaya koyan bir keramet haline geldiği dönemdir.”⁵⁹

Bu destandaki hayvanla mücadele durumu kahramanlık ve güç gösterme maksatlı olduğundan Mehmet Kaplan’ın ikinci medeniyet merhalesine dâhil edilebilir.

**11. Madde: Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur.
(Yardımcı eren tipi/ aksakal tipi)**

İslam öncesi inanışlarda ölen ataların ruhlarının yaşayan insanların etrafında gezindiğine inanılmaktadır. Ocağın üzerine pişirilen etli-yagli yemekten bir parça atılarak aslında atalara torunların yaşıyor, soyun devam ediyor mesajı verilmektedir. Bu yolla bir yandan ocağın tüttüğü hususunda ata ruhları haberdar edilip, onlarla iletişim sağlanırken bir yandan da ateşin ruhu kutsanarak ateşe sunuda bulunulur. Karadeniz’de de böyle bir gelenekten söz edilebilir.⁶⁰ Bu gelenek, esasen Şaman ayinlerinin kalıntısıdır.

⁵⁹Ali Duymaz, “Dede Korkut Kitabı’nda Alpların Eğitim ve Geçiş Törenleri”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (1999, 19-21 Ekim)**, (Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgül, Aysu Şimşek-Canpolat), Ankara 2000, s. 113-114.

⁶⁰Ülkü Kara Düzgün, “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”, **Türk Mitolojisine Giriş**, (Editörler: Fatma Ahsen Turan, Meral Ozan), Gazi Kitabevi, Ankara 2016, s.159.

“Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun. Tarhana pişirdiğimiz ocağın külü çok olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Abukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası (olan ateş)! Bereket ver, kısmetimiz bol olsun.” (Anohin, Materialı, 72)’’⁶¹

Şaman ayinlerinde ateşe karşı yapılan bu dua ile evde bir ailenin yaşadığından ata ruhları haberdar edilip ocağın daimî tütmesi için niyazda bulunulur.

“Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilahilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilmez. Aynı zamanda ocak kültü atalar kültüyle bağlıdır; gaman dualarında ‘atamızın yaktığı ocak’ denir.”⁶² İfadesinden hareketle ateş-aile kültü arasındaki bağların Şamanlardan kalma ilahi kökenli bir gelenek olduğu kanısına varılır.

Şamanist etkisi görülen ateş kültü incelediğimiz destanda da mevcuttur. Kahraman, başı sıkıştığında ateşe yağ döküp ata ruhlarına sığınmakta ve onlardan yardım dilemektedir. Böylelikle kahraman, kötülükleri kendinden uzaklaştırmakta ve ata ruhlarıyla iletişim sağlamaktadır.

*“Korksam ateş yakarım
Ateşe yağ salarım.
Babamın verdiği akıl,
Ruhu çağırıp
Atam diyerek bağırırım.”*(A.B.Destanı, s. 28)

“Babam korkarsan ateş yak, ateşe gece gezen peri de cin de şeytan da yaklaşamaz demişti. Şimdi gitmeden atımdan inip, ateş yakıp dedem Argınbek’ten kalan ak kılıcı alıp oturayım dedi.”(A.B.Destanı, s.32)

Kahramanlık vasfının ön plana alındığı destanlarda ata ruhları kahraman için koruyucu pozisyonundadır.⁶³

⁶¹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (3. Baskı), Ankara 1986, s.70.

⁶² Abdulkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 43-44.

⁶³ Mehmet Aça, “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri”, **Millî Folklor**, Yıl 12, Sayı 48, (Kış, 2000), s.12.

“Bunun gibi sıkıştığım yerde,
 Babamı düşünüyüm.
 Arğınbek atamın ruhu,
 El gibi görececek çocuğu.
 Bunu söyleyerek Alankay,
 Kanjar’a tekrar aniden saldırdı.
 Şahin gibi süzülerek,
 Aslan gibi saldırdı,
 Genç çocuğa yardım ederek.
 Tanrı fazlaca baht verdi.
 Alankay çabuk iş yaptı.
 Kanjar’a karşı güç gösterdi.” (A.B.Destanı, s. 61)

“Babaların ruhu
 Çocuğa o zaman destek oldu
 Kaplan gibi hamle yaparak
 Boğazını beraber yakalayıp,
 Yakasını tuttu.
 Çabuk fırlayan yiğidin
 Varıp boğazını sıktı.
 Tumanzor gibi alpın
 Burnundan kanı damladı.
 Ayağından güç gidip
 Gövdesinden nefes gidip
 Eğilip yere yıkıldı.” (A.B.Destanı, s. 84)

“Arğınbek atamın ruhu
 Kulanser dayımın dileği,
 Sıkıştığım yerde güç verecek.” (A.B.Destanı, s.121)

Ata, baba ruhları ve Tanrı desteği kahramanın seçilmiş olmasından ötürüdür.

Destadaki ata yadigârı akkılıç da kutsal bir silah özelliği taşımakla birlikte kahramana mücadelesi esnasında olası tehlikeyi haber veren bir yardımcıdır.

“Öğle vakti olduğunda

Babasının verdiği eski

Belindeki akkılıç

Kınından sıyrılarak

Çocuğa haber verdi.

Kından tekrar sıyrılınca

Tehlikenin olduğunu sezdirir.

Aklına düştü gidince

Babasının sözleri

Babasının çocuğa söylediği

Argınbek gibi atanın

Bu idi yoldaş kılıcı

Önünde tehlike varsa

Kınından sıyrılarak,

İşaret verir demişti.” (A.B.Destanı, s.78)

12. Madde: Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.

Destan geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan at, kahramanın en önemli yardımcısıdır. Olağanüstü özellik göstermekle birlikte kahramanı her tür tehlikeye karşı uyarır ve korur. İncelediğimiz destanda tehlikeyi önceden haber eden ‘Şabısker’ bu özelliklere sahip bir attır.

“Böylece, günlerden bir gün, ay karanlık gün bulutlu, soğuk rüzgârlı bir gün, Alankay yolunu kaybederek sık kamışlığa girdi. Öteye beriye yürüdüktan sonra altındaki atı Şabısker arkasına dönüverdi. Sonra Alankay’ın aklına babasının söylediği söz gelir ve korkmaya başladı. Alankay düşündü: Babam dedi ki: Önünde bir tehlike olursa altındaki atın bildirir. Bunun işareti, yürüsen arkasına döner. Bağlayayım desem fırlayıp kişner dedi. Atım arkasına döndü, önümde bir bela olmasa iyi olurdu.

...

Atımdan inip Şabısker'i bağlayayım dese de gerçekten korkmaya başladı. Kardeşi Akkerbez ile babası Molaksay'ın söylediği gibi yalnızlığın kötü olduğunu bu arada anladı. Çocuk bunu öğrendi. Çocuk düşünerek, yola çıkan yolcunun tekrar dönmesi kötü der. Geri dönmem doğru olmaz. Ne olursa olsun ileriye doğru yürüyeyim, ormanın bir sınırı var. Kim bilir bir halkla karşılaşırım ümidiyle atına tekrar binip Alankay gitmek için hazırlandı.

*Alankay gitmek için
Tekrar bindi atına
Asil hayvan demesen
Yıldıkda akıl çok.
Altındaki Şabısker,
Dönüverip arkasına
Kışneyip, çifte atarak,
İnanmaz bahtına.
Heyecanlandı hayvan
Kulağını sallayarak
Önündeki tehlikeyi
Şüphesiz biliyor gibi.
Üstündeki Alankay
Bağırarak kamçılıyor
Yürü demekle gitmiyor,
Gitse de yolda ilerlemiyor.
Şabısker'in sıkışıp
Koşunca vücudu terledi.
Bu kadar korkup sıkışıp
Hayvan ne gördü, ne gördü?
Sıkışınca doru atı,
Yanında tek arkadaşı,
Ne yapacağını bilemeden,
Söyledi o zaman Alankay:
Köyden binip çıktığım,
Yanımda arkadaş doru atım,*

*Fırlayıp kuş gibi uçacak,
 Adeta benim kanadım.
 Böyle özelliğin var.
 Yolunu kaybetse yolunu bulacak.
 Seni kendi hâline bırakmadan
 Bu yerde ben oldum,
 Vebalini alacak.
 Söyleşmek için dilin yok,
 Kulağıma söyleyecek
 Önümde hırsız mı var,
 Takip edip vuracak.
 Yolumda durmuş mu?
 Habersizce atla gelecek,
 Bu kadar heyecanlanıp,
 Niye korktun doru atım,
 Babam özellikle bindirmiş,
 Özelliğini bildirmiş.
 Hayvan da olsan dostumsun,
 İyi kötü olsa da,
 Birlikte görelim dostum.
 Korkuya ne çare
 Bilse benim gidişimi
 Biliyorum bu yerde
 Arkadaşlığın kıymetini,
 Arasam da bulamıyorum
 Hakkın emrini görüyorum,
 Kişiden gelse ecelim,
 Şehitlik olur ölümüm.”(A.B.Destanı, s.32-33)*

Kaplan saldırısı sonucu aksar hâldeki atını bir başına bırakmaya gönlü razı olmayan destan kahramanı ne göreceksin birlikte görelim düşüncesiyle atını yanına alıp yoluna devam eder. Bu durum kahraman ve atının ayrılmaz bütünlükte olduğunun göstergesidir.

“-Hayır, aksadı diye atımı bırakmayayım, aksıyorsa iyileşir. Buraya bırakıp gitsem, kaçıp kurtulacak ayağı yok. Bunu kurtlar yeyip gitmez mi? Öyle yapmaktansa benimle birlikte olsun, iyilik kötülük de olsa atımla birlikte göreyim.”(A.B.Destanı, s.36)

At, destanlarda özel vasıflarda sunulur. Bu atları yakalama ve binme işi bir hayli zordur. Kahraman, nasıl her atı yoldaşığa uygun bulmuyorsa özel atlar da herkesi efendisi olarak seçmez. Bu vasıflardaki atlar, yoldaş olmadan önce efendisini sınar.⁶⁴

Alankay, atı Şabısker’in yaralanma durumundan ötürü Bayguttı Bey’in yilkısından at ister. Bey, Kökbesti’yi yakalayıp almasını, onun için iyi bir yardımcı olacağını söyler. Aşağıdaki parçada geçen ‘atı yakalayıp alma’ ifadesi atın alelade bir at olmadığını, efendisini kendisinin seçtiğini göstermesi bakımından önemlidir.

“Bayguttı o zaman söyledi,
Söylerken ne dedi:
-Çocuğum sana ihtiyaç at ise,
Atanda, koyun, yilkı bol.
Yilkı içinde kök bestı,
Onu yakala, binip al.
Kökbesti güzel attır,
Üstüne binen yiğidin,
Gönlü şad olur.” (A.B.Destanı, s. 46)

Aşağıdaki parçada seçilmiş kahramanın Yelkuyun diye tabir olunan atı yakalamış olması, özel vasıflardaki ata efendi olarak layık görülmesinden ötürüdür.

“Sonra Alankay bahadır Kökbesti adlı atına binerek beyin köyüne geldi. Bayguttı Kökbesti’yi görerek Alankay’a söyledi: ‘Çocuğum bu atın atası Yelkuyun’un kendisi olur.’ Bu at altında olursa kaçsan kurtulursun, kovalarsan yakalarsın.” (A.B.Destanı, s. 48)

13. Madde: Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır:

⁶⁴ Özkul Çobanoğlu, a.g.m., s.135-136.

Destan kahramanı kendini gerçekleştirmek adına çıktığı macerada birçok sınava tabii tutulur. Toplum tarafından kabul görme karşılaşılan güçlüklerle paralel yapıda gelişir. Kahraman, bu güçlüklerle başa çıktığı ölçüde asıl kimliğini kazanır. Nitekim doğduktan sonra aldığı isim bile geçici mahiyettedir. Toplum adına göstereceği yararlılıklar akabinde gerçek adını kazanacak olan kahraman, statüsünü de adıyla beraber kazanmış olacaktır.

Destanda yiğitliğini ispatlama niyetindeki Alankay'ın dayı yurduna gitme isteği esasen statü kazanmak içindir.

“Alankay büyüyüp on beş yaşına gelmiş. Yaşlıları arasında gayretli, çekinmeden konuşan, korkmayan, akli ile her işin yolunu bilen bir delikanlı olarak halkın dikkatini çekmiş. Bir gün Alankay babası Molaksay ozanın önüne gelip gönlündeki düşünceleri şöyle söylemiş:

-Kıymetli babam, önüne

Geliyorum bir işle.

Çalışmadan istesem

Ne çıkar bu gidişten.

Deve denen bizde yok

Yaylaya götürüp getirecek.

Yılki denen yine yok

Tay elini tepişen.

Koyun keçimiz de yok,

Kuzu oğlağı emişen.

Altımda binecek atım yok,

Gitmeden yorulmayacak.

Er silahı bende yok

Demiri zırhı, kırıştan.

Erlerin işi anlaşmazlıkta

Düşman ile karşılaşmak.

Pehlivanın gücü bilekte

Ortaya çıkıp güreştiğinde.

Hatipliğin işareti

Çekinmeden ortada konuşmak.

Yiğit delikanlıya layık olan
 Yiğit gibi yaşayıp dışarıda büyüyen.
 Akrabaya yakışır
 Birbirini aramak.
 İyi bir ata binip
 Çok yer görsem.
 Gittiğim yerde halk görsem
 Beyaz kırların etrafında
 Dayım var bir görsem.
 Varıp selam versem
 İsteğimi çevirmeden
 Bu sözümü kabul etsen
 İsteğim sizden can baba
 Bana bir izin versen.

O zaman babası oğluna bakarak: 'Ey çocuğum hem yalnız hem gençsin, şimdilik izin veremem. Niye diye sorarsan, dayımın yurdu uzakta.' demiş. Babasının izin vermemesine üzülüp, Alankay çocuğun babasına rica ederek tekrar söylediği sözler:

-Çocuğa destek önceden
 Babası ile annesi.
 Genç görünür gözüne
 Büyüse de çocuğu.
 Söyleyip gitmiş eskiler
 Büyüklerin bilgisi.
 Yalnızların her yerde
 Tanrı olur yardımcısı.
 Genç olsa da çocuğun
 Kurda yeter gücü.
 Hangi kişinin yanında
 Kardeşi ile abisi.
 Baba izin vermesen
 Gönlümün çoktur üzüntüsü.

*On beşinde genç olsam
 Ne zaman yurda baş olurum.
 Evden dışarıya çıkmasam
 Nereden arayıp dost bulurum.
 Giden yalnız ben değilim
 Neden bu kadar korkacağım?
 Uzak da olsa arası
 Sora sora yol bulurum,
 Yol ile varıp memleket bulurum,
 Ervah yanımda olsun
 Önce geçmiş er atam
 Babam izin veriver
 Artık duramaz bu çocuğun.” (A.B.Destanı, s. 21-22)*

Parçada geçen ‘Artık duramaz bu çocuğun’ ifadesiyle moral sınavından geçme durumu izlenir. Yiğitliği ispatlama ve statü kazanma niyetiyle maceraya atılan kahraman güçlüklerle başa çıktığı ölçüde kendini ispatlamış olur. Ancak bu ispat durumu, değerlere bağlı olarak gelişmelidir.

14. Madde: Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.

Destan kahramanını maceraya sürükleyen birçok sebep vardır. Bu sebepler esasen bir kahramanlık davetidir. Zira merkezî kahraman tipinin evde oturarak muzaffer olması mümkün değildir. Kahramanın diğer tipler arasından temayüz edebilmesi bir sebep dâhilinde evinden uzaklaşmasını gerektirir. Yol boyu karşılaşacağı engeller karşısında sergilediği tutum ve edindiği başarılar onun kahramanlığının delili olacaktır.

*“İyi bir ata binip
 Çok yer görsem.
 Gittiğim yerde halk görsem
 Beyaz kırların etrafında
 Dayım var bir görsem.
 Varıp selam versem
 İsteğimi çevirmeden
 Bu sözümü kabul etsen*

İsteğim sizden can baba

Bana bir izin versen.” (A.B.Destanı, s. 21-22)

Maceraya çağrı, kahramanlığı ispat yönünde bir davettir. İncelemiş olduğumuz destanda bu çağrı, dayı motifi aracılığıyla yapılır. Anne tarafından gelen desteği göstermesi bakımından önemli bir çağrıdır. Kahraman bu çağrıya uyarak baba evinden ve otoritesinden çıkar. Dayıya gitme, yola çıkış sebebi olarak gösterilse de arka planda bir kazanım motifi vardır. Propp’a göre; yola çıkma kararını tek başına alan kahraman, niyetini aleni olarak belli etmez. Türlü sebepler göstererek yolculuğa çıkan kahramanın esas gayesi savaşmak, yiğitliğini ispatlamaktır.⁶⁵ Böyle bir gelişme de ancak kahramanın evinden uzaklaşmasıyla mümkün olacaktır.

“Alankay yola çıktı

Evindekilerle vedalaşıp.

Baba ile anne, kardeş

Ağlayıp kalıverdi.

Yönü uzak uzun yol,

Birbiriyle ulaşıp.

Aradan aylar günler geçti,

Tepe tepe yol aşıp,

Bulutlu geniş bozkır,

Soğuyan susuz çöl aşıp,

Nisana kadar yol yürüdü.” (A.B.Destanı, s. 31)

Macera davetini kabul eden kahramanın yollar aşarken ayların değişmesi durumu yurdundan fersah fersah uzaklaştığını gösterir.

15. Madde: Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.

Epeleşme özelliği gösteren destanlarda etkin güce dikkat çekme amacıyla mücadele sahneleri teke tek bir formda verilir. Destan, bir sahne olarak düşünüldüğünde, merkezî kahraman tipinin üzerine çevrilen sahne ışığı, gerektiği ölçüde ve takdirde diğer tiplere çevrilebilir. Asıl vaka, kahramanın sahne ışığını tamamıyla üzerine aldığı zamanda gerçekleşirken, yiğitliği de engelleri yalnız aştığı

⁶⁵ Vladimir Propp, **Masalın Biçimbilimi**, (Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat), B/F/S Yayınları, İstanbul 1985, s. 45.

ölçüde değer kazanır. Axel Olrik, ‘dikkati başkahraman üzerinde toplama’ kuralı ile bu duruma değinir. Entrikanın olmazsa olmazı pozisyonundaki başkahraman odaklaştırma ile diğer kişiler arasından temayüz eder.⁶⁶

Destanda merkezî kahraman, yalnız başına yola çıkar. İlahi nitelikli at ve kılıç sezgisel özellikleriyle yardımcı olsalar da asıl vaka kahraman eksenli gelişir. Yola yalnız başına çıktığı için zaman zaman pişmanlık duyan kahraman, Argınbek atasının da mücadelesinde yalnız olduğunu telkin ederek kendini yüreklendirir.

“Alankay arkadaşsız yola çıktığına pişman olarak, bundan aniden ölsem, annem-babam ne ölü ne de diri olduğumu bilemeden ağlamakla ömrü geçirir. Kardeşim Akkerbez de üzüntüyle gün geçirir diyerek üzüldü. Böyle yaparken yine düşündü. ‘Böyle yatıp ölmektense, mücadele et.’ demiş eskiler. Düşmanı görmeden bu kadar korkmam neden? Atam Argınbek bahadır on üç yaşında tek başına dağıtmış, düşmana saldırmış. Ben de onun soyundayım. Elimde var dedemden kalan akkılıç. Önümden düşman çıkarsa silah çeker mücadele ederim. Yenersen kurtulurum, yenilsem yakalanırım. Tevekkül ederek, bakıp ölmektense yürüyerek öleyim diyerek altındaki Şabısker atına kamçı vurdu” (A.B.Destanı, s. 34)

Dikkatlerin başkahraman üzerinde toplanması için kaplan ile mücadele sahnesi teke tek bir kompozisyonda verilmektedir.

*“Ay karanlık gece idi,
Gece içinde söylenen,
Ne olduğunu bilir.
Bir yerlere gelince,
Altındaki Şabısker
Korktu kişnedi.
Adamdan akıllı hayvan,
Kim bilir ne gördü.
Alankay da korkup,
Eline aldı kılıcı.
Düşünüp yolda durana kadar,
Göz açıp yumana kadar*

⁶⁶ Axel Olrik, “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s.187.

*Gizlice takip eden kaplan
Azı dişi bir karış,
Yılan gibi hamle yaptı.
Hızına dayanamadan,
şabısker yere yıkıldı.
Yıkılıp bağırdı
Alankay da acele edip,
Soktu o zaman kılıcı.
Yapışmış kaplan,
şabısker'in yelesine,
Alankay'in soktuğu,
Kılıcı değmişti,
Kaplanın derisini,
Kılıç bölmüştü uyluğunu,
Gövdesi hareket edip,
Çarpıyordu ciğeri.
Alankay dikkatle baktı.
Atından yere inince,
Kaplan şimdi ne yapsın
Belinden kılıç kesince,
şabısker çırpınıyor.
Kalkayım diye
Korkup kalmış hayvan,
Kalkamadan yığılmış.
Alankay atını kaldırdı
Koltuk verip destek oldu.
Aksak basarak ayağını,
Yerinden kalktı silkinip,
Kaplana bakıyor
Korkup çekinerek
Tay öküz gibi kaplan,
Alankay kaldırıp gördü,*

*Derisini kesip derisini yüzüp
Eğere bağlayıp alsam demiş.
Dayımın yurduna,
Göstereyim bunu götürerek.
Kaplan yüzüp almış diye,
Ecelden sağ kalmış diye,
Yiğenim bahadır olmuş diye
Bunu görüp bir övünsün.” (A.B.Destanı, s. 35-36)*

Dinamik işlevdeki kahraman, yalnız dahi olsa hep bir savunması vardır. Kahramanın güç yetirememe gibi bir durumdan ötürü yenik düştüğüne rastlanmaz. Bu yenik düşme eylemi ancak kahramanın statik işlevde olması sonucu vuku bulur.

İncelemiş olduğumuz destanda kahraman, uyuma gafletinde bulunarak düşmana yenik olur. Aksi takdirde kahramana güç yetirmek mümkün değildir.

“Tumanzor bahadır, kırk yiğidi ile iki yurt sınırını gözleyip yakında yürüyordu. Onlardan biri uzaktan, yol boyunda yayılıp yürüyen çıplak atı görüp başı Tumanzor’a haber verdi. Hepsi hareketlenerek atın yanına geldi. O zaman, huzur içinde uyuyan çocuğu gördü. Tumanzor’un yiğitlerine söylediği, dev de olsa bu yatan da ne, kendine inanan bahadır olabilir, değilse yabancı casusu çıkar, mal kovalayacak hırsız çıkar, mal kovalayacak hırsız çıkar. Ne ise bunu habersizce yakalayıp alalım diyerek durduğu yeri....” (A.B.Destanı, s. 79-80)

*“Uyku ile ölüm aynı
Tumanzor’un geldiğini
Alankay hatta bilmedi.
Etrafını saran kırk yiğit
Habersiz uyuyan
Alankay’ı görür.” (A.B.Destanı, s. 81)*

Epik gelenekte kahramanın başına her türlü tehlike uykudan gelmektedir. ‘Sabiliği olmasa, yol boyu uyumak neye?’ ifadesiyle tehlikenin varlığı ve uykunun da bu tehlikenin bir parçası olduğu hususunda mesaj verilmektedir.

*“Bahadır bilsin diye.
Yiğitler dikkat etse de,
Alankay bahadır uyanmadı.*

*Uykusunu kesmeden esneyip
Eskilerin anlattığı,
Bahadır saf, er sabi.
Sabiliği olmasa,
Yol boyu uyumak neye?” (A.B.Destanı, s.82)*

Kahraman, gafil avlansa bile düşmana karşı koyacak yürekte ve güçtedir. Mücadelenin teke tek verildiği durumlarda kahramanın yenilgisine rastlanmaz.

*“Korkmazsan Tumanzor,
Teke tek karşıma çık
Görmek için seni bahse girdim.
Tumanzor o zaman söyledi,
Sinirlenip böyle dedi:
Bunun sözleri nasıl,
Dikilmiş bana okları
Çözün bağlarından,
İddialaşmak ise ihtiyacı.
Gücünü görüp bahtsızın
Basılsın yer gibi yüreği.
Fakat çocuk bil
Benimle güreşen canın.
Haberi sorulmadan gider.
Çıkar giderim,
Sen kuzu ben de kurt.
Hevesliysen ben hazırım,
Haydi durma gel beri.
Bunu söyleyip Tumanzor,
Alankay’a saldırdı.
Sinirli duran genç çocuk
Korkmadan o da hamle yaptı.” (A.B.Destanı, s. 83)*

*“Tumanzor’un niyetine
Alankay niyet etti.*

Yıkılsam öldürür diyerek
 Tehlikeyi düşündü.
 Düşünmekle olmadı,
 Babaların ruhu
 Çocuğa o zaman destek oldu.
 Kaplan gibi hamle yaparak
 Boğazını beraber yakalayıp,
 Yakasını tuttu.
 Çabuk fırlayan yiğidin
 Varıp boğazını sıktı.
 Tumanzor gibi alpın
 Burnundan kanı damladı.
 Ayağından güç gidip
 Gövdesinden nefes gidip
 Eğilip yere yıkıldı.” (A.B.Destanı, s. 84)

Görüldüğü üzere, uyku hâlini fırsata çevirip tutsak eden düşmanla kahramanın teke tek mücadelesi kendi galibiyetiyle sonuçlanmaktadır. Bu da aktif hâldeki kahramana güç yetirilemeyeceğinin ispatıdır.

16. Madde: Kahraman cesurdur. Kendisiyle denk güç ve yaradılıştta olmayanlarla savaşmaz.

Destan kahramanı için mühim olan yenmek değil, değerlerle kazanmaktır. Kendinden güçsüze el kaldırmayacak kadar asil ruhlu olduğu gibi, zalimlik karşısında da cesaretiyle korku verendir. Yaş faktörü ve karşıt güç ne denli üstün olursa olsun seçilmiş kahraman, mücadeleden geri durmayı namusuna yediremez.

“Güreşe Savaşurt elinden namlı Kanjar pehlivan ortaya çıkar. Bunu hiç kimse yıkamamıştı. Sırtı yere gelmeyen namlı başpehlivanlardan biri idi. Kendisini Kulanser bahadırın kızı Aktotı'ya fark ettirerek, gücümü göstereyim diye çok heveslenip gelmişti. Kalabalıktan Kanjar'la güreşmeye kimse çıkmadı. Gücüne güvenenler çabucak gelip güreşiniz, yoksa gecikmeden hediye veriniz diyerek, Kanjar ortada durup haykırdı. Başpehlivanın hâline sinirlenerek Alankay bahadır dayısı Kulanser'in önüne gelerek Kanjar'la görüşmek için izin istedi. Kulanser, bahadır yeğenine hayır dedi. Senin kemiklerin henüz gelişmemiş, tazesin bu ise çok

kişi ile güreşip hiç kimseye yıkılmayan pehlivan. Onunla görüşmene izin vermiyorum dedi. Kanjar pehlivanın karşısına çıkamazsın. Öncekinden de beter ortada dolaşarak benimle güreşecek pehlivan gerçekten yok mu? diyerek tekrar haykırdı. Kanjar pehlivanın bu durumuna dayanamayan Alankay bahadır dayısı Kulanser'in önüne gelerek, izin istediği sözleri:

*-Dayı tekrar geldim,
Sizden izin almak için
Kanjar gibi güçlü pehlivan ile,
Güreşe varmak için.
Namusum dayanamadı,
Güreşmeden durmaya.
Benim büyük atam Argınbay,
Ondan doğan Alşınbay,
Defalarca kalabalığa girmiş.
Dayı sen kendinsin,
Çekinmeden saldıran kalabalığa
Bir yanım böyle olunca
Bana güreşmek zor mu?
Çıkmadı demek ne uğursuzluk,
Güreş denilen oyuna.
Elini aç dua et
Ervaha sığın da,
Kanjar ile güreşerek
Görüneyim kalabalıkta.” (A.B.Destanı, s. 57-58)*

Karşısına çıkmaya kimsenin cesaret dahi edemediği güçte biriyle kahramanın daha çocuk yaşta mücadeleye tutuşması cesaretini yüceltme içindir.

*“Kendisiyle güreşmek için,
Gelen çocuğu,
Kanjar tanıyarak bilir,
Başpehlivanın yanına.
Çocuk korkmadan gelir.
O zaman Kanjar söyledi,*

Söylerken ne dedi:

*-Ortaya çıkan sen miydin,
Kulanser'in yeğeni,
Utanmadan geliyorsun,
Yıkarım diyerek sen beni,*

...

*Gücün yeterse gel gör,
Önce bu yerimden
Sinirlenip atılsam,
Elim sert değer.*

Som bolat gibi olsa da,

*Kırılmadan gitmez kemiği
Kendi gelen adamın
Sorulmaz ölse delili
Göstereyim gücümü,
Bu sana gerek ya.*

*Bunu söyleyerek Kanjar dev,
Alankay'ı birden yakaladı.*

Alankay korkup şaşırmadı

Kurnazlıkla kaçmadı

Eli büyük Kanjar dev,

Belinden sıkı yakaladı,

Kaldırarak bir seferde

Çocuğu yere bıraktı,

Fakat hakkını vererek,

Alankay yıkılmadan kaldı.

...

Namlı idi yurdunda,

Kanjar ağa güçlü idi,

Çocuk değil başkasına da,

Yıkılmayacak kadar sağlam idi.

Kanjar'ın gücünü görünce,

Alankay da güçlendi.

...

Bunu söyleyerek Alankay.

Kanjar'a tekrar aniden saldırdı.

Şahin gibi süzülerek,

Aslan gibi saldırdı,

Genç çocuğa yardım ederek.

Tanrı fazlaca baht verdi.

Alankay çabuk iş yaptı.

Kanjar'a karşı güç gösterdi.

...

Kanjar idi önceleri,

Beğenmeyen çocuğu

Çocuk taktik bularak,

Kanjar emeline ulaşamadı.

Kanjar'ın kaldırılmaz

Çocuk yerdeki ağırlığını

Yakalayıp sallayarak,

Çevirip varır.

Yıkıldım mı ne ettim diyerek,

Gözünü açıp baktı.

O zaman gerçeği gördü,

Kartal gibi gökte süzülüp,

Üstünde duran çocuğu." (A.B.Destanı, s. 59-61)

Kahraman korkusuz bir yürek taşır. Düşmana değil, namertliğe yenik düşer.

Kendini uyur hâlde yakalayan düşmanı teke tek mücadeleye çağırır ve mağlup eder.

"Korkmazsan Tumanzor,

Teke tek karşıma çık

Görmek için seni bahse girdim.

Tumanzor o zaman söyledi,

Sinirlenip böyle dedi:

Bunun sözleri nasıl,

Dikilmiş bana okları
 Çözün bağlarından,
 İddialaşmak ise ihtiyacı.
 Gücünü görüp bahtsızın
 Basılsın yer gibi yüreği.
 Fakat çocuk bil
 Benimle gürleşen canın.
 Haberi sorulmadan gider.
 Çıkar giderim,
 Sen kuzu ben de kurt.
 Hevesliysen ben hazırım,
 Haydi durma gel beri.
 Bunu söyleyip Tumanzor,
 Alankay'a saldırdı.
 Sinirli duran genç çocuk
 Korkmadan o da hamle yaptı." (A.B.Destanı, s. 83)

"Tumanzor'un niyetine
 Alankay niyet etti.
 Yıkılsam öldürür diyerek
 Tehlikeyi düşündü.
 Düşünmekle olmadı,
 Babaların ruhu
 Çocuğa o zaman destek oldu.
 Kaplan gibi hamle yaparak
 Boğazını beraber yakalayıp,
 Yakasını tuttu.
 Çabuk fırlayan yiğidin
 Varıp boğazını sıktı.
 Tumanzor gibi alpın
 Burnundan kanı damladı.
 Ayağından güç gidip

Gövedesinden nefes gidip

Eğilip yere yıkıldı.” (A.B.Destanı, s. 84)

Sabıraş’ın bahadırılığıyla Edil’de nam salmış biri olmasından söz edilmesi, esasen dikkatleri Alankay’ın cesaretine yöneltmek içindir.

“Sağayurt’tan Sabıraş

Namlı bahadır bu, doğru.

Öfkelenip koşunca,

Önünde can dayanmaz.

Sabıraş sağ olunca

Edil’in yurdunu düşman alamaz.” (A.B.Destanı, s. 117)

Sabıraş gibi gücüyle nam salmış bir bahadırın Elberik tarafından yenilgiye uğratılması hâlinde, Alankay namlı bir bahadır tavrıyla hareket ederek Elberik’in karşısına çıkmak için ortaya atılır. Kimsenin cesaret edemediği bu durum karşısında Alankay’ın cesur davrandığı ve gözünü budaktan esirgemediği görülür.

“Elberik zalim, Sabıraş bahadırı attan devirip, şimdi kimin var diye ortada durunca, Edil padişahı üzülp, hangisi çıksın diye, bahadırlarına dönünce, ben varım diyerek Alankay bahadırın Edil padişahına söylediği sözü:

Sabıraş’tan ayrılıp,

Edil üzülnce,

Kimin var? diye çıkacak,

Halkına yüzünü çevirince,

Önünde durdu,

Alankay bahadır, “Ben varım!” diye. (A.B.Destanı, s. 118)

‘Er namustan ölür’ ifadesiyle zalimlik karşısında Alankay’ın asil ruhunun dayanamayıp kendini öne attığı görülmektedir.

“Eskilerin söylediği

Er ölür namustan.

Tevekkül edip koşuyorum,

Ecel acılardan olsa da,

Bunu söyleyip Alankay,

Babam kollarıver dileyerek,

Önündeki padişahın

*Cevabına bakmadan
Ortaya doğru at sürüp,
Çıkıverdi dayanamadan.”*(A.B.Destanı, s.119)

Aşağıdaki parçada karşıt güç tarafından söylenen ‘vebalinden korkarım’ ifadesiyle kahramanın çocuk yaşta olduğu bu mücadeleye düşmanın bile gönlünün razı olmadığı mesajı verilerek cesaret unsuruna dikkat çekilmektedir.

*“Elberik o zaman söyledi,
Görünce çok genç çocuğu.
Edil padişahı yurdundan
Güçlü yiğit bulunmamış,
Yaklaşıp bakınca
Ecele koşan talihsiz,
Biliyor musun genç çocuk,
Sen nasıl, ben nasıl.
Benim adım Elberik,
Şüphesiz tanımıyorsun
Gücün varsa dene bak
Fakat kalmasın ümidin.
Vebalinden korkuyorum
Benim çocuğum kadarsın.
Çocuktan bela gelir diyerek,
Herhâlde sıkılmam ben.
İlk sıra senin
Çocuk, gör bakalım gücünü.”* (A.B.Destanı, s. 120)

Soylu kahramanın ‘düşman da olsam abiye el uzatmaya utandım’ ifadesinden asil bir kana sahip olduğu, ahlaki değerleriyle hareket ettiği anlaşılmaktadır. ‘Çocuk diye hor görme, sinirime dokunursa öldürüp askerini kovarım’ ifadesiyle de çocuk gibi görülen yüreğinin gerçek bir savaşçı gibi karşı koyduğu görülmektedir.

*“Alankay o zaman söyledi,
-Yaşı büyük abimsin,
El salmayayım yakana.
Sıra önce büyükte,*

*Yoldan atlayıp olur mu?
 Düşman da olsam utandım,
 El uzatmaya abiye.
 Acıdığını bildirerek,
 Bakıp durma kımılta
 Savaşta durmak olur mu?
 Ben de yiğitlerden biriyim,
 Çocuk diye hor görme.
 Sinirime çok dokunursa
 Tövbe ettiririm,
 Seni saldırıp öldürerek.
 Askerini dağıtıp,
 Kaleye tıkıp kovarım.” (A.B.Destanı, s. 121-122)*

‘Güçleri eşit değil’ ve ‘yaşı büyük Elberik’ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kahraman kendinden üstün durumdaki biriyle mücadeleye tutuşur.

*“Çocuğun sözünü duyup,
 Elberik o zaman söyledi.
 Elmas kılıcı ele aldı,
 Genç çocuk, geleceksen gel, deyip,
 Tepinip atını hareketlendi.
 Elberik hareketli aslan
 Alankay ise genç kurt.
 Fakat **güçleri eşit değil.***

...
*Elberik defalarca atıldı,
 Tazı gibi koşan çocuk,
 Yakalanmadan kurtuldu,
 Elinde ağır topuz,
 Vurayım diye hamle yaptı,
 Tilki gibi dönerek,
 Alankay kaçıp kurtuldu.
Yaşı büyük Elberik,*

Ağırlığı fil gibi.
Zor oldu çocuğun
Kaçarak vuruşması.
Büyüğün adı büyüklük,
Çabuk hareket olmadı.
Sinirlendi Elberik
Düşüremedi çocuğu.
Çocuk eline bir düşse,
Gösterirdi gücünü.”(A.B.Destanı, s.122 -123)

Aşağıdaki parçada, kahramanın kimsenin cesaret edemediği bir güç karşısında muzaffer olduğu görülür.

“Elberik candan ümidini kesip
Sonunda söylediği söz
Adımın çıkmış Rumla,
Düşmanlık besleyen Burğın'dan
Türkle defalarca savaşarak,
Korkmadan savaşmış Kırımla.
Ben namlı yiğittim,
Eskiden çok kişice tanınan.
Kulanser gibi güçlüyü
Kapalkır'da ezen.
Sabıraş gibi güçlüyü
At üstünden deviren.
Şimdi bana ne oldu,
Kendi kendine yorulan.
Deve gibi yıkılarak,
Aç kurda aldırılmış.
Yanından ısırtmış.
İşte giden genç çocuk
Deve görmüş kurt gibi,
Kalmıyor arkamdan.
Rezil olup gideceğim.

*Sevimli genç çocuk,
 Öldüremeden elimden,
 Kartal gibi pençe atmak için,
 Düşmedi elime,
 Kılıçla vurmak için
 Yürekten hançerlemek için.
 Gücümü halka gösterip,
 Attan yıkıp düşürmek için.” (A.B.Destanı, s. 123-124)*

*“Elberik zalim hazırlanıp.
 Oku kirişe salınca,
 Alankay bahadır at koydu,
 Hevesimde kalmayayım diye.
 Kaplan gibi gülümseyerek,
 Koşturmaya hazırlanıp,
 Haysiyetten eksik değil,
 Akkılıcı elinde.
 Ok almasına fırsat vermeden,
 Atmosına zaman vermeden,
 Elberik’in yanına
 Yetiştirdi Alankay.
 Acelece attığı ok
 Çocuğa değmeden kayboldu.
 Şaşırıp kaldı Elberik,
 Attığını vuramayınca.
 Buymuş diye düşündü
 Eceli çocuktan bulmuşum.
 Bilemeden kaldı dehşetle.
 Arğınbek’in akkılıcı,
 Kulboynundan vurunca
 Gördü o zaman askerler
 Elberik gibi alpin*

*Yıkılıp yerde yattığını.
Sevinip Edil'in,
Askeri karşı çıkışını.
Ortaya çıktı Alankay,
Elberik yiğidi öldürerek
Hayırlı işini getirerek
Etrafını saran halkına
Yiğitlik işini göstererek.
Öfkesi gitti Edil'in
Gururla güldürerek.” (A.B.Destanı, s. 124-125)*

Her yönüyle üstün özellikte karşımıza çıkan destan kahramanı, cesur tavırlarıyla da beklenen kahraman olduğunu göstermiş olur.

17. Madde: Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile mücadele eder.

Baba-oğul mücadelesi destanda otoritenin göstergesidir. Baba, otoritesini kaybetmek istemediği durumlarda oğluyla mücadele eder. Baba otoritesinin sağlam olmadığı durumlarda ise çocuk dayıya gider.

Babayla mücadele motifinin görüldüğü destanlarda kahramanın en büyük destekçisi dayısıdır. Babayla mücadele eden çocuk, annesinin akrabaları (dedesi/dayısı) tarafından destek görür. Burada babayla mücadele motifi olmamasına rağmen dayı desteği görülür. Dayıya gitme arzusu esasen iktidarı ele geçirmek içindir.

“Alankay büyüyüp on beş yaşına gelmiş. Yaşlıları arasında gayretli, çekinmeden konuşan, korkmayan, akli ile her işin yolunu bilen bir delikanlı olarak halkın dikkatini çekmiş. Bir gün Alankay babası Molaksay ozanın önüne gelip gönlündeki düşünceleri şöyle söylemiş:

*-Kıymetli babam, önüne
Geliyorum bir işle.
Çalışmadan istesem
Ne çıkar bu gidişten.
Deve denen bizde yok
Yaylaya götürüp getirecek.*

Yılka denen yine yok
 Tay elini tepişen.
 Koyun keçimiz de yok,
 Kuzu oğlağı emişen.
 Altında binecek atım yok,
 Gitmeden yorulmayacak.
 Er silahı bende yok
 Demiri zırhı, kirişten.
 Erlerin işi anlaşmazlıkta
 Düşman ile karşılaşmak.
 Pehlivanın gücü bilekte
 Ortaya çıkıp güreştiğinde.
 Hatipliğin işareti
 Çekinmeden ortada konuşmak.
 Yiğit delikanlıya layık olan
 Yiğit gibi yaşayıp dışarıda büyüyen.
 Akrabaya yakışır
 Birbirini aramak.
 İyi bir ata binip
 Çok yer görsem.
 Gittiğim yerde halk görsem
 Beyaz kırların etrafında
 Dayım var bir görsem.
 Varıp selam versem
 İsteğimi çevirmeden
 Bu sözümü kabul etsen
 İsteğim sizden can baba
 Bana bir izin versen.

O zaman babası oğluna bakarak: 'Ey çocuğum hem yalnız hem gençsin, şimdilik izin veremem. Niye diye sorarsan, dayının yurdu uzakta.' demiş. Babasının izin vermemesine üzülip, Alankay çocuğun babasına rica ederek tekrar söylediği sözler:

-Çocuğa destek önceden

Babası ile annesi.

Genç görünür gözüne

Büyüise de çocuğu.

Söyleyip gitmiş eskiler

Büyüklerin bilgesi.

Yalnızların her yerde

Tanrı olur yardımcısı.

Genç olsa da çocuğun

Kurda yeter gücü.

Hangi kişinin yanında

Kardeşi ile abisi.

Baba izin vermesen

Gönlümün çoktur üzüntüsü.

On beşinde genç olsam

Ne zaman yurda baş olurum.

Evden dışarıya çıkmasam

Nereden arayıp dost bulurum.

Giden yalnız ben değilim

Neden bu kadar korkacağım?

Uzak da olsa arası

Sora sora yol bulurum,

Yol ile varıp memleket bulurum,

Ervah yanımda olsun

Önce geçmiş er atam

Babam izin veriver

Artık duramaz bu çocuğun.” (A.B.Destanı, s. 21-22)

Baba otoritesini koruyamadığı durumlarda yardımcı pozisyondaki dayı motifi ortaya çıkar. İncelemiş olduğumuz destanda baba, otorite olmaktan çıksa bile hürmet edilendir. Ne sebeple olursa olsun kahramanın atasına saygıda kusur ettiği görülmez. Böyle bir durum, kahramanın itibarını zedeler.

“Babası o zaman söyledi:

...

Ayağı düşmandan korkmayacak

Ecelin cana eziyeti

Gelecek günü bırakmayacak.

Güzel olsa doğumu

Atasına saygı gösterir,

On beşinde ev reisi” (A.B.Destanı, s. 22-24)

Buradaki saygı faktörü, idealize edilen kahramanın taşıdığı değerlerin göstergesidir. Mücadele olsun, olmasın kahraman değerlere göre hareket eder. Zira kahramanı yaşatan bu değerlerdir.

18. Madde: Kahraman macerada birçok zorlukla karşılaşır.

Destan geleneği, kaosu kozmasa dönüştürmesi için seçilmiş kahramanı zorlu maceralara sürükler. Karşılaşılan güçlükler değişiklik gösterse de kendini gerçekleştirmesi gereken kahramandan beklenen aynıdır. Destan kahramanı, bu güçlüklerle başa çıktığı ölçüde kendini ispatlamış olur.

İncelemiş olduğumuz destanda maceraya atılan kahramanın karşılaştığı zorluklardan ilki, vahşi bir hayvana karşı güç göstermeyi gerektirir.

“Gizlice takip eden kaplan

Azı dişi bir karış,

Yılan gibi hamle yaptı.

Hızına dayanamadan,

Şabısker yere yıkıldı.

Yıkılıp bağırdı

Alankay da acele edip,

Soktu o zaman kılıcı.

Yapışmış kaplan,

Şabısker’in yelesine,

Alankay’in soktuğu,

Kılıcı değmişti,

Kaplanın derisini,

Kılıç bölmüştü uyluğunu,

Gövdesi hareket edip,

Çarpıyordu ciğeri.” (A.B.Destanı, s. 35)

İdeal tipler çatışma oluşturacak tipler taban tabana zıttır. Kahraman tip, daima iyilik temsilciliğini, düşman tip ise kötülük temsilciliğini üstlenir. Kahramanın gücü karşısında düşman gücün mübalağa edilerek sunulması güçten yana kahramandan üstün olduğundan değil, kahramanın mücadelesini yüceltmek içindir.

Destanda Kanjar pehlivanın karşısına çıkmaya kimsenin cesaret edemeyişi, fondaki kahramanın üstünlüğünü belirginleştirmeyi amaçlamaktadır.

“Güreşe Sayağurt elinden namlı Kanjar pehliven ortaya çıkar. Bunu hiç kimse yıkamamıştı. Sırtı yere gelmeyen namlı başpehlivanlardan biri idi. Kendisini Kulanser bahadırın kızı Aktotı’ya fark ettirerek, gücümü göstereyim diye çok heveslenip gelmişti. Kalabalıktan Kanjar’la güreşmeye kimse çıkmadı. Gücüne güvenenler çabucak gelip güreşiniz, yoksa gecikmeden hediyemi veriniz diyerek, Kanjar ortada durup haykırdı. Baş pehlivanın hâline sinirlenerek Alankay bahadır dayısı Kulanser’in önüne gelerek Kanjar’la görüşmek için izin istedi. Kulanser, bahadır yeğenine hayır dedi. Senin kemiklerin henüz gelişmemiş, tazesin bu ise çok kişi ile güreşip hiç kimseye yıkılmayan pehlivan. Onunla görüşmene izin vermiyorum dedi. Kanjar pehlivanın karşısına çıkamazsın. Öncekinden de beter ortada dolaşarak benimle güreşecek pehlivan gerçekten yok mu? diyerek tekrar haykırdı. Kanjar pehlivanın bu durumuna dayanamayan Alankay bahadır dayısı Kulanser’in önüne gelerek, izin istediği sözleri:

*-Dayı tekrar geldim,
Sizden izin almak için
Kanjar gibi güçlü pehlivan ile,
Güreşe varmak için.
Namusum dayanamadı,
Güreşmeden durmaya.
Benim büyük atam Arınbay,
Ondan doğan Alşınbay,
Defalarca kalabalığa girmiş.
Dayı sen kendinsin,
Çekinmeden saldıran kalabalığa
Bir yanım böyle olunca*

Bana gremek zor mu?

ıkmadı demek ne uğursuzluk,

Gre denilen oyuna ” (A.B.Destanı, s.57-58)

Kahramanın düşmanı da eserde mübalağalı bir gç ve kuvvet sergiler. Destanda kahramanın karşısına çıkan güçlü tip Kanjar pehlivan, grnnden ötürü dev sifatiyle anılır. ocuk yaştaki kahramanın olağanüstü irilikteki birine karşı koymasını zorlu macerasına ve kahramanın olağanüstü gücüne dikkat çekmek içindir.

“Dua alarak ihtiyarlardan,

Ortaya ıktı Alankay.

Kalabalık içinde tek başına,

Göründü görkemli vücudu.

Kaplan gibi tepesi,

Som demir gibi bileği

Kurt gibi yüreği,

Sinirlenmi Kanjar dev.

Kanjarın görünüşü deve gibi

Kim de olsa mücadele ederek,

ıksam idi dileği

...

Gücün yeterse gel gör,

nce bu yerimden

Sinirlenip atılsam,

Elim sert değer.

Som bolat gibi olsa da,

Kırılmadan gitmez kemiği

Kendi gelen adamın

Sorulmaz ölse delili

Göstereyim gücümü,

Bu sana gerek ya.

Bunu söyleyerek Kanjar dev,

Alankay’ı birden yakaladı.

Alankay korkup Ŗaırmadı

*Kurnazlıkla kaçmadı
Eli büyük Kanjar dev,
Belinden sıkı yakaladı,
Kaldırarak bir seferde
Çocuğu yere bıraktı,
Fakat hakkını vererek,
Alankay yıkılmadan kaldı.*

...

*Namlı idi yurdunda,
Kanjar ağa güçlü idi,
Çocuk değil başkasına da,
Yıkılmayacak kadar sağlam idi.*

...

*Bunu söyleyerek Alankay.
Kanjar'a tekrar aniden saldırdı.
Şahin gibi süzülerek,
Aslan gibi saldırdı,
Genç çocuğa yardım ederek.
Tanrı fazlaca baht verdi.
Alankay çabuk iş yaptı.
Kanjar'a karşı güç gösterdi.
Boğa gibi, buğra göğüslü,
Öküzden fazla ağırlığı.
Ne kadar söylemekle genç çocuk,
Deve gibi Kanjarı,
Yerinden kaldıramadı.
Fırsatını bulup bir seferde,
Elbisenin yakasına elini attı,
Sağlamca yakaladı.
Baş aşağı ederek sağlamca tuttu,
Kanjar idi önceleri,
Beğenmeyen çocuğu*

Çocuk taktik bularak,
 Kanjar emeline ulaşamadı.
 Kanjar 'ın kaldırılmaz
 Çocuk yerdeki ağırlığını
 Yakalayıp sallayarak,
 Çevirip varır.
 Yıkıldım mı ne ettim diyerek,
 Gözünü açıp baktı.
 O zaman gerçeği gördü,
 Kartal gibi gökte süzülüp,
 Üstünde duran çocuğu.” (A.B.Destanı, s.59-61)

Düşman tipin menfi nitelikleri arttığı ölçüde kahraman tipin müspet nitelikleri yücelik kazanır. Epik destan geleneği içerisinde yeterince güçlü olmadığı için kahramanın mağlup olduğu görülmez. Bu mağlubiyet ancak düşmanın sihir, entrika ve hile gibi namertçe yollara başvurması ile gerçekleşir. Mücadeleyi kendi lehine sonuçlandırmak isteyen düşman, aktif hâldeki kahramanı alt edemeyeceğini bildiğinden kahramanın atıl hâlini fırsata çevirir. Kahramanının uykuya dalması entrikayı da beraberinde getirir.⁶⁷

“Tumanzor bahadır, kırk yiğidi ile iki yurt sınırını gözleyip yakında yürüyordu. Onlardan biri uzaktan, yol boyunca yayılıp yürüyen çıplak atı görüp başı Tumanzor'a haber verdi. Hepsi hareketlenerek atın yanına geldi. O zaman, huzur içinde uyuyan çocuğu gördü. Tumanzor'un yiğitlerine söylediği, dev de olsa bu yatan da ne, kendine inanan bahadır olabilir, değilse yabancı casusu çıkar, mal kovalayacak hırsız çıkar, mal kovalayacak hırsız çıkar. Ne ise bunu habersizce yakalayıp alalım” (A.B.Destanı, s.79-80)

“Uyuyup yatan genç çocuk
 Kıyamet uykusuna dalıp gitti.” (A.B.Destanı, s. 80)

“Uyku ile ölüm aynı
 Tumanzor'un geldiğini

⁶⁷ Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, a.g.e., s. 171-173.

*Alankay hatta bilmedi.
Etrafını saran kırk yiğit
Habersiz uyuyan
Alankay'ı görür.*

...

*Tumanzor o zaman söyledi,
Söylerken böyle dedi:*

...

*Ne ise yiğitler,
Bunun yanına yakınlaşın.
Güç gösterirse korkutun,
Hançeri vurup boğazına.
Koparın ileriye atılırsa.
Öldürmeyin silahsızsa
Yattığı yerde yakalayarak
Sırrını bunu kim bilmiş
Bela olur uyansa.” (A.B.Destanı, s.81)*

*“Bahadır bilsin diye.
Yiğitler dikkat etse de,
Alankay bahadır uyanmadı.
Uykusunu kesmeden esneyip
Eskilerin anlattığı,
Bahadır saf, er sabi.
Sabiliği olmasa,
Yol boyu uyumak neye?
Kurtulup gider miydi?
Acaba erkenden bilseydi.
Kırk yiğit çembere alıp
Dönerdi dokunarak.
Alankay bahadır uyanıp
Gözünü açıp baksa*

*Siper almış çok adam.
Üstünde ilerleyip
Onlar çokta bu yalnız.
Şimdi kurtulacak güç gerek.” (A.B.Destanı, s.82)*

*“Benim adım Tumanzor
Bana nasıl gücün var.
Altına düşmüşsün silahsız,
Senin gibi zayıflar.
Bunun sözü ne gerek
Yiğitler şimdi durmayın.
Elini sağlam bağlayın,
Yurda doğru sürün.” (A.B.Destanı, s.82-83)*

Bir mücadele durumu olmadan tutsak etme, hilebaz tiplerin yapabileceği bir iştir. Hareket hâlindeki kahramanın karşısına çıkmaya yüreklerinin dahi yetmeyeceği bu tipler ancak hileyle bazı işlerin üstesinden gelebilir.

Aşağıdaki parçada kahraman, uyku zafiyetini kullanıp kendini tutsak eden Tumanzor’u teke tek bir mücadeleye çağırır ve alt eder.

*“Korkmazsan Tumanzor,
Teke tek karşıma çık
Görmek için seni bahse girdim.
Tumanzor o zaman söyledi,
Sinirlenip böyle dedi:
Bunun sözleri nasıl,
Dikilmiş bana okları
Çözün bağlarından,
İddialaşmak ise ihtiyacı.
Gücünü görüp bahtsızın
Basılsın yer gibi yüreği.
Fakat çocuk bil
Benimle güreşen canın.
Haberini sorulmadan gider.*

Çıkar giderim,
 Sen kuzu ben de kurt.
 Hevesliysen ben hazırım,
 Haydi durma gel beri.
 Bunu söyleyip Tumanzor,
 Alankay'a saldırdı.
 Sinirli duran genç çocuk
 Korkmadan o da hamle yaptı." (A.B.Destanı, s. 83)

"Tumanzor'un niyetine
 Alankay niyet etti.
 Yıkılsam öldürür diyerek
 Tehlikeyi düşündü.
 Düşünmekle olmadı,
 Babaların ruhu
 Çocuğa o zaman destek oldu.
 Kaplan gibi hamle yaparak
 Boğazını beraber yakalayıp,
 Yakasını tuttu.
 Çabuk fırlayan yiğidin
 Varıp boğazını sıktı.
 Tumanzor gibi alpın
 Burnundan kanı damladı.
 Ayağından güç gidip
 Gövdesinden nefes gidip
 Eğilip yere yıkıldı." (A.B.Destanı, s. 84)

Destan kahramanı düşman tipler gibi kaypak değildir. O, değerler uğruna yaşaması itibarıyla diğer tiplerden ayrılır. Epik kültürde söz, kahraman için namus niteliği taşır. Bu yönüyle verilen sözden dönmek, değerler adına yaşayan destan kahramanı için beklenen bir tutum değildir.

İncelediğimiz destanda Alankay, Aktuygın'a sözü olduğu için Edil padişahının kızını verme teklifini nazikçe geri çevirir. Bu duruma padişahın kızı Üzildik kinlenir ve Alankay'ı, hain Tumanzor'a öldürtmek için düzen kurar.

“Sonunda Üzildik kızın gönlüne kötü fikir girerek, Alankay'a kinlenip seni kendime de, sevdiğin Aktuygın kıza da yar etmeyip öldüreyim diye hazırlandı. Öyle yapıp Alankay'ı kendisi öldürmeye cesaret edemeyerek, onu öldürecek kötü adam aradı. O zaman aklına önceden Alankay'la düşman olup, onu suçsuz yere zindana kapatan Tumanzor zalim aklına geldi. Benim sözüümü dinlese dinlese Tumanzor dinler. Kendisi de bu Alankay'la önceden düşman olan adamın biri, öldürürse o öldürür deyip yengesiyle gizlice selam yollayarak, gece Tumanzor'u çağırarak kızın söylediği zaman:

-Keldin mi Tumanzor bahadır?

Seninle gizli bir işim var.

Çoktan beri göremeden,

İntizar edip yürüyordum.

Bunu yerine getirirsen,

Size söyleyecek derdim var.

Namlı yiğidin biriydin,

Aslana yeter gücün var.

Yiğitliğini göstersen,

Benden alacak hediyen var,

Güç yetmez hevesimsin,

Yatsan döşek, koyun var.

Sevsen güzel boyun var.

Gönlümün gülüsün,

Önceden sizde gönlüm var.

Maksatsız yürüyen yolcuya

Babam vereyim deyince,

Öfkelenen hâlim var.

Verecekse bahadıra,

Alankay senden fazla mı?

Tutup verirse yolcuya

Bu horlanmaya nasıl dayanırım?

Ölsem de ona varmam,

Zorla razı olmam,

Padişahın kızı bendim,

Babamla sessizce düşman olup,

Vereyim dediği adama

Öldürmek için iddialaşmış.

Anladın mı Tumanzor,

Sana bu iş düşmüş.

Korkmayacak bahadırsın,

Saç al dese baş kesmiş.

Öldürüver düşmanımı” (A.B.Destanı, s. 132-133)

Destan kültüründe değer taşıyıcısı durumundaki kahraman, hain planlarla uğraşmazken namert düşman, mağlup etmek üzere her tür yolu mübah görür.

Hilekâr düşman tipi, savaşla sonuç alınamayan durumlarda ortaya çıkmakta ve hainlikle çıktığı yolda hile silahını kuşanmaktadır. Burada padişah kızının hilesine kanan Tumanzor, hile yaparak kahramanı öldürmeyi planlar.

“Akılsız doğan Tumanzor,

Kızın sözüne inanıp,

Suçsuz giden yalnızı

Öldüreyim diye düşman olmuş.

Sırrımı bilmesin,

Geç kalmayayım diyerek,

Kıza söz verdi

Öldürüp vereyim diye.

Kızın sözünü hoş gördü,

Güzel kız yalvarınca.

Gönlünü kötülük kapladı,

Yok edeyim diye hazırlanıp

Nereden bilsin Alankay,

Birinden kötülük gelir diye.

Dikkat ederek gittiği yok.

*İçi kötü Tumanzor
 Arayıp buldu çocuğu,
 Selamlaştı kardeşim diye,
 Aklımdan hiç gitmiyor,
 Beni azaptan kurtarışın,
 Senin iyiliğin diyerek
 Seni zindana kapatmak,
 Benim itliğimmiş diyerek,
 Dost olalım kardeşim ol,
 Şüphelensen Allah var,
 Söylediğim söz doğru diyerek.” (A.B.Destanı, s. 133- 134)*

Görüldüğü üzere hilekâr tip, kahramanı meşru yollarla yenemeyeceğinden hile ile amacına ulaşır.

Mağlubiyet için sinsice planlar hazırlayan bu tip, düşman tiplerin en tehlikelisidir. Pasif karakterli bu tiplerin aktif karakterli kahramanı alt edebilmesi ancak bir gaflet anını gerektirir. Bu manada alp uykusu, hilekâr düşman için istenilen imkânı sağlar.

Aşağıdaki parçada kahraman, uyku hâlindeyken yenilgiye uğratılır.

*“Tumanzor’un sözüne
 Alankay bahadır inandı.
 Alankay’a kardeşim diyerek,
 Tumanzor abi oldu.
 Gönlünde kötülük,
 Baktı yoluna öldürmek için.
 Yolunu bulup bir gün
 Alankay’ın yattığı yere
 Tumanzor zalim vardı.
 Kaygısızca uyuyan
 Tek çocuğu gördü.
 Bunun suçu yok diye,
 Hiç de düşünmedi.
 Sonu nasıl olur diye,*

*Düşünüp durmadı.
Öleceğin yer bu diye,
Kalbine hançeri vurdu.
Hançer kana boyandı,
Uykuyla ölüm aynı,
Alankay şaşırıp uyandı.
Kalkayım diye hamle yaptı,
Gövdesine basıp uğraştı,
Vücudundan güç gidip,
Ayakta duramadan yıkıldı.” (A.B.Destanı, s.134)*

Kahramanı kahraman yapan taşıdığı korkusuz yürek ve bağlı olduğu değerlerdir. Ne sebeple olursa olsun mücadeleden geri durmayan kahraman tipi, toplum içindeki statüsünü bu müspet özelliklere borçludur.

Destanda Edil padişahının en gözde bahadırını öldüren Elberik ile mücadeleye tutuşan kahraman korkusuzdur. Destan kahramanını düşmanın gücü değil, zalimliğe seyirci kalması öldüreceğinden mücadeleye atılırken bir an bile düşünmez.

“Elberik zalim, Sabıraş bahadırı attan devirip, şimdi kimin var diye ortada durunca, Edil padişahı üzümlüp, hangisi çıksın diye, bahadırlarına dönünce, ben varım diyerek Alankay bahadırın Edil padişahına söylediği sözü:

*Sabıraş'tan ayrılıp,
Edil üzümlünce,
Kimin var? diye çıkacak,
Halkına yüzünü çevirince,
Önünde durdu,
Alankay bahadır, 'Ben varım!' diye.
Önüne çıkınca
Dayanamazsın, gençsin diye,
Padişahı karşı çıkınca,
İzin ver diye yalvarıp,
Çocuk o zaman söyledi.
-Devletli padişahımız,*

*Bize izin verseniz,
Atamdan kalan ak kılıcı,
Silah edip elime,
Önümde ecel dursa da,
Baş verip yoluna,
Sabıraş gibi abimin,
Namusu için çıkayım.*

...

*Eskilerin söylediği
Er ölür namustan.
Tevekkül edip koşuyorum,
Ecel acılardan olsa da,
Bunu söyleyip Alankay,
Babam kollayıver dileyerek,
Önündeki padişahın
Cevabına bakmadan
Ortaya doğru at sürüp,
Çıkıverdi dayanamadan.*

...

*Yaşı büyük Elberik,
Ağırlığı fil gibi.
Zor oldu çocuğun
Kaçarak vuruşması.
Büyüğün adı büyüklük,
Çabuk hareket olmadı.
Sinirlendi Elberik
Düşüremedi çocuğu.
Çocuk eline bir düşse,
Gösterirdi gücünü.
Kovalamakla yetişemedi
Değdiremiyordu vurarak.
Bitti onun hareketi.*

Nefes alıp hâlsizleşti,

...

Elberik candan ümidini kesip

Sonunda söylediği söz

Adımın çıkmış Rumla,

Düşmanlık besleyen Burğın'dan

Türkle defalarca savaşarak,

Korkmadan savaşmış Kırımla.

Ben namlı yığittim,

Eskiden çok kişice tanınan.

Kulanser gibi güçlüyü

Kapalkır'da ezen.

Sabıraş gibi güçlüyü

At üstünden deviren.

Şimdi bana ne oldu,

Kendi kendine yorulan.

...

Acelece attığı ok

Çocuğa değmeden kayboldu.

Şaşırıp kaldı Elberik,

Attığını vuramayınca.

Buymuş diye düşündü

Eceli çocuktan bulmuşum.

Bilemeden kaldı dehşetle.

Arğınbek'in akkılı,

Kılboynundan vurunca

Gördü o zaman askerler

Elberik gibi alpin

Yıkılıp yerde yattığını.

Sevinip Edil'in,

Askeri karşı çıkışını.

Ortaya çıktı Alankay,

Elberik yiğidi öldürerek

Hayırlı işini getirerek

Etrafını saran halkına

Yiğitlik işini göstererek.

Öfkesi gitti Edil'in

Gururla güldürerek."(A.B.Destanı, s.118-125)

Kaplan, Kanjar, Tumanzor ve Elberik gibi düşman tipler, kahramanın kendini ispatı için macerası esnasında karşılaştığı zorluklardır. Alankay'ın erken yaşta atıldığı mücadeleler ve taşıdığı değerler beklenen kahraman olduğunun göstergesidir.

19. Madde: Kahraman mücadelesi esnasında yer altı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.

Ölüp-dirilme, İslamiyet öncesinde ve sonrasında sıkça rastlanan bir motiftir.⁶⁸ Yer altına yapılan seyahatler ölüp-dirilme motifinin yansıması niteliğindedir. Bu seyahatler akabinde kahraman, manevi olgunluğa erişme eğilimindedir.⁶⁹

Şamanist unsurlar barındıran Türk destanlarında ölüp-dirilme motifine daha sık rastlanırken bazı destanlarda bu durum görülmez. İncelemiş olduğumuz destanda ölüp-dirilme ya da yer altı/üstü seyahati gibi bir durum söz konusu değildir.

20. Madde: Kahramana yardım eden olağan kişiler var.

Seçilmiş kahraman, ilahi güçler dışında olağan kişilerden de yardımlar görür. Destanın seyrine göre değişebilen, kahraman için oluşturulmuş bu kadro, kahramana devam edeceği yol veya varacağı ülke hakkında bilgi verilmesi, yola devam etmesi için ihtiyacı olan eksikliğin giderilmesi, tutsaklıktan kurtarılması gibi durumlarda ortaya çıkarak yardımcı olmaktadır.

Aktuygın, aradığı köyü söyleyerek kahramana yardımcı olan kişilerdendir.

"Aradığın köy burada,

Uzak değil yakında,

Geliyorsun yanına.

Benim babam Bayguttı

Aradığın kişinin biri

Üç günlük yol buradan

⁶⁸ Hasan Köksal, "Manas ve Diğer Anlatı Türündeki Eserlerde 'Ölüp-Dirilme' Motifi", **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni, (1995, 21-23 Haziran)**, Ankara 1995, s. 145.

⁶⁹ Ülkü Kara Düzgün, **Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi, a.g.e., s. 176.**

Dayının yurdu.

Benim adım Aktuygün

Tanışalım önce.” (A.B.Destanı, s. 40)

Bayguttı Bey, yilkısından at vererek aksayan atıyla yola devam edemeyecek olan Alankay’ın eksiğini gidermektedir.

“O zaman Bayguttı Bey Alankay’a bakarak: ‘Oğlum, iyi konağının isteğini gidince değil, gelince sor demiş eskiler. Ne isteğin var, varsa çekinmeden söyleyiver. Dostumun çocuğu benim de çocuğum, senden çekinecek hâlim yok. İsteddiğini vereyim dayın yolunu bekliyor olabilir. Gitmene izin vereyim,’ dedi.

...

-Ata dostlukla soruyorsan,

Çocuğundan bir istek var,

Aksayıp duran atım var,

Yol gitmek çok zor.

Otlakta yilkın var, derler,

*Yanında hızlı koşan jelkuyruk,**

Sarkık göğüs, sarkık dudak,

Kamış kulak, kıl boyun.

Binmek için hızlı at gerek.

Siz de bilirsiniz yol hâlini.

Yilkından seçip bir at ver.” (A.B.Destanı, s.45)

-Çocuğum, dedi, Bayguttı Bey Alankay’ a bakarak, -Yilkım çok olsa da hepsi hızlı at yoksa yolda sefere binmek için güçlü değil. İşte Yelkuyun’un yilkının sınırında yarışa koşuver atı, yarışta yorulmaz dayanıklıdır. O yilkıya var da Yelkuyun’un yilkısındaki baytaldan doğan kökbestiyi yakalayarak bin. Yelkuyun tıpkı atası gibi at olur. Binsen binişine, fırlayışına hayran olursun dedi.” (A.B.Destanı, s. 46-47)

Alankay’a bahadırılık nişanesi taşıyan beş silahını veren dayı motifi de olağan yardımcılardandır.

“Alankay bahadır dayısının yurdunda haftalarca, aylarca kaldı. Hasret giderdi. Güz mevsimi yaklaşıyor. Aklına babasının söylediği, ‘Çocuğum, soğuk güze

* Jelkuyruk: Çok hızlı küheylan

kalmadan yurda dönersin.’ sözü düştü. Artık yurduma döneyim diyerek dayısı Kulanser’in önüne gelip, izin istedi. O zaman dayısı yeğenine bakıp, ne isteğin var ise alıp git, yeğen bakışı yaman diyor eskiler. İstedığın şeyi çekinmeden söyleyiver, dedi.”(A.B.Destanı, s. 64)

“Kulanser bahadır böyle söyleyip, yeğeninin istediği beş silahını verip, yolun açık olsun çocuk diyerek kalıverdi.” (A.B.Destanı, s. 68)

Tumanzor’un haksız muamelesi ile zindana atılan Alankay’ı, Edil Padişahı zindandan kurtarıp yanına alarak yardım sağlamaktadır.

“Sonunda Alankay bahadır zindandan kurtulup, Edil padişahının sarayında kaldı. Padişah ona ben izin verene kadar merkezde kal. Dinlen, şehrimi gezip bak, eğlen benimle birlikte sefere çıkar yanımda olursun, iyiyi, kötüyü görüp ibret alırsın diye vazife verdi. Alankay bahadır padişahının söylediğini yapıp sarayda kaldı. Bir zaman yanında olup sefere gitti. Yelkuyun atına binip, dayısının verdiği beş silahı beline taktı. Edil padişahının belli adamlarından biri olup halkça tanındı.” (A.B.Destanı, s. 114)

21. Madde: Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.

Epik destan geleneğinde kahramanın ortadan kaldırması gereken bir problem varken evlenmesi uygun değildir. Kahraman esas görevini yerine getirdikten sonra şahsi ihtiyaç ve isteklerine yönelik kararlar alabilir. Hatta epik anlatı kurgusu görevin icrası esnasında kahramanın özel hayatına has aşamaların kendiliğinden gerçekleşmesine yardımcı olur. Başka bir deyişle, kahramanın evliliği dahi yüce amacına hizmet eder.⁷⁰

Evlilik motifi, destan geleneğinde birçok şekilde tezahür eder. Bu destanda sözlenme yoluyla akrabalık bağı kurulan beşik kertmesi motifi, dolaylı olarak görülmektedir.

“Dayının yurdunda

Dönaşar adlı yerde.

Bayguttı adlı dostum var.

Benimle aynı yaşta,

Eskiden beri tanışırız.

Dostum diye saygı gösterecek

⁷⁰ Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, a.g.e., s. 150.

Yaşıtım diyerek kırmayacak.

Çocuğun büyüyüp yiğit olsa.

Kız vereceğim diye şaka yapardı.” (A.B.Destanı, s.24)

Beşik kertmesi motifiyle geleceğe yönelik bir temenni durumu söz konusudur. Yukarıdaki parçada görüldüğü üzere Aktuygın’ın babası yiğit oğlu olması hâlinde kızını vereceği hususunda Alankay’ın babasıyla şakalaşır.

Asli görevi için yola çıkan kahraman, dayı köyünü ararken bu kızla karşılaşır tanışır. Bu tesadüfi durum beşik kertmesi motifini dolaylı olarak yansıtmaktadır. Kahraman ve sevdiği kız, bir sebeple karşılaştırılır.

“Kulanser ile Bayguttı.

İkisini arayarak geliyorum.

Görüşüp selam vereyim,

Ulaştırayım babamın

Dostuna söylediğim selamı.

Güzel kız bilsen yönümü

Söylesem haberini,

Gösterdiğin yöne gideyim,

Görüşeyim göreyim.

Yüzüp aldığım kaplan

Yol boyunda ganimetim var.

Bir kişiye giyim olur.

Biçtiğini bulsan, bol olur.

Müjde için veririm.” (A.B.Destanı, s. 39)

“Aradığın köy burada,

Uzak değil yakında,

Geliyorsun yanına.

Benim babam Bayguttı

Aradığın kişinin biri

Üç günlük yol buradan

Dayının yurdu.

Benim adım Aktuygın

Tanışalım önce.” (A.B.Destanı, s.40)

Kahramanın evlenmeden önce belli bir olgunluğa erişmesi gerekir. Bu sebeple asli görevini yerine getirip kendini ispat edene kadar kahramanın evliliği üzerinde durulmaz.

Alankay, kendinde gönlü olduğunu söyleyen Aktuygın'a asıl amacı olan dayı yurdu için yola çıktığını söyler.

“Gelin arayarak kendime,

Yurdumdan çıktığım yok.

Dayımı aradım.” (A.B.Destanı, s. 51)

Lord Raglan'ın ‘Geleneksel Kahraman’ adlı makalesindeki “*sınavları geçip zaferler kazandıktan sonra kahraman tahtına varis olduğu kişinin kızı veya dul karısıyla evlenir ve kral olur.*”⁷¹ ifadesi bu duruma örnek teşkil eder.

Eş, anne ya da kardeş olarak karşımıza çıkan kadın tipi, müspet ve menfi özellikleriyle destandaki yerini alır. Menfi özellikte düşman kategorisine dâhil edildiği gibi, müspet özellikte kahramana yakışır özelliklerle donatılır. Erkek tipi kadar ön planda olmasa bile, erkek kahramanların ata binme, kılıç kuşanma, savaşabilme eylemlerini gerçekleştirebilirler.⁷²

Destanda görülen kız kardeşin atına binerek ağabeyi ile birlikte gitme teklifi bu hünerlere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

“Kız da olsam arkadaşım,

Seninle birlikte geleyim.

Ben de atıma binerek

Er adam gibi giyinsem

Düşmana söylerim

Durumumu benim ne bilsin.

Yalnızlık kötüdür.” (A.B.Destanı, s. 27)

Destanda anne vasfı ile öne çıkan kadınların fikirlerine değer verilmesi kadına duyulan saygının ifadesi olarak anlaşılmaktadır. Destanda üvey anne, Alankay'ın dayı yurduna habersiz gidişine gönül koyar. Alankay, babasının yanı sıra annesinden de helallik almayı düşünmediği için af dileyerek izin alır. Bu epizot, annenin üvey dahi olsa değer gördüğünü gösterir.

⁷¹ Lord Raglan, “Geleneksel Kahraman”, (Çeviren: Metin Ekici), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Öğüt Eker, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s. 294.

⁷² Hasan Köksal, **Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s.110.

“Alankay o zaman söyledi,
 Söylerken böyle dedi:
 -Anam senin dediğin doğru,
 Yanlışmış benimki.
 Eksik olur denilir,
 Çocuğun yaptığı her işi.
 Durumu size söylememişim
 Aklımın eksikliği,
 Anam affediver,
 Çocuğunun yanlış işini.
 Düşünecektim seni,
 Babamla bir kişi. ” (A.B.Destanı, s. 29-30)

Destan geleneği içerisinde kadının sosyal pozisyonu yüksektir. Destan kahramanın yalnızca bir eşi vardır ve poligami görülmez.⁷³ Ancak destandaki diğer tiplerin bir kısmının çok evli olduğuna tesadüf edilebilir. İncelemiş olduğumuz destanda kahramana özgü olmasa da Beybişe* tipinden yola çıkarak poligamiye yönelik bir tespit yapmak mümkündür.

“Ündemes hemen söylemeden,
 Gözünden tertemiz yaş dökerek,
 Ağlıyordu çocuk gibi,
 Beybişe o zaman söyledi. ” (A.B.Destanı, s.93)

22. Madde: Kahraman maceradan döner.

Destan mantığı içerisinde kahraman, mücadelesini tamamlayıp geri dönemiyorsa mutlaka yaptığı yanlış ya da yanlışlar vardır. İncelemiş olduğumuz destandaki merkezî kahramanın yanlışlarından ilki nikâhsız bir çocuk yapmasıdır. Meşru olmayan ne varsa epik nitelikli ürünlerde kahramana değil, düşmana atfedilir. Destandaki bu durum ile itibarı zedelenen kahramana dönüş yolu kapanır.

“Alankay ile Aktuygın gönüllerince sırlaştı. Bu durumu hizmetçi yeni gelin Ündemes'ten başka hiçkimse bilmedi” (A.B.Destanı, s.70)

“Aktuygın söyledi bahadıra

⁷³ Abdülkadir İnan, “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 276.

* Beybişe: Çok ešli erkeğin ilk hanımı.

*Dinlesen benim üzüntümü
Ayağa düşürmeden namusumu,
Çabuk gelesin, dedi.” (A.B.Destanı, s.71)*

“Önceden Alankay yurduna dönecek gün ikisinin beraber yattığı gece Tanrı dilemediğin kadar verir demek ister, hamile olup kalmış.” (A.B.Destanı, s.91)

Diğer bir yanlış ise, kahramanın kendisine verilen kutsal mesajlara uymamasıdır. Babası Argınbek atasından kalma akkılıcın kınından çıkarak düşmanı haber etme özelliğini kahramana söyler. Kılıcın kınından çıkması ile Alankay, düşmanın geleceğini bildiği hâlde uyur. Bu nedenle dönüş yolu tamamen kapanır.

“Aradan günler geçince yurtsuz bir bozkıra geldi. Alankay’ın belindeki akkılıcı döne döne çıkıverdi. Önünde kötülük olduğu için belindeki kılıcı kınından kendi kendine çıkıp işaret eriyor diye babasının söylediği söz aklına gelerek, Alankay düşünceye daldı. Önünde tehlike olabileceğini tahmin etti.

...

Şimdi bu arada durup, dikkatlice dinleneyim, atımın da eğerini alıp, dinlendirip oynatayım. Sonra çıkarım yola şimdi biraz dinleneyim diye atına yaklaşım uzaklaşmaması için bağlayıp gönderdi de, kendisi örtü sererek yaslanıp yattı.” (A.B.Destanı, s.77)

23. Madde: Kahraman ölür.

Destan geleneği içerisinde kahramanların ölümleri farklılık gösterse de ölüm sebepleri müşterektir. Düşman, adil bir mücadele ile kahramanı yenilgiye uğratamayacağını bildiğinden mücadeleyi kazanmak adına her türlü namertliğe başvurur. İdealize edilen kahramanın mücadelesi değerler üzerine kurulmaktadır. Kötülük düşünmeyen kahraman ancak bir gaflet anında yenilgiye uğratılır.

Hainlik peşindeki Tumanzor, ağabey gibi yakınlık gösterip uyku anında kahramana ölüm hazırlar.

*“İçi kötü Tumanzor
Arayıp buldu çocuğu,
Selamlaştı kardeşim diye,
Aklımdan hiç gitmiyor,
Beni azaptan kurtarışın,
Senin iyiliğin diyerek*

Seni zindana kapatmak,
Benim itliğimmiş diyerek,
Dost olalım kardeşim ol,
şüphelensen Allah var,
Söylediğim söz doğru diyerek.

...

Tumanzor'un sözüne
Alankay bahadır inandı.
Alankay'a kardeşim diyerek,
Tumanzor abi oldu.
Gönlünde kötülük,
Baktı yoluna öldürmek için.
Yolunu bulup bir gün
Alankay'ın yattığı yere
Tumanzor zalim vardı.
Kaygısızca uyuyan
Tek çocuğu gördü.
Bunun suçu yok diye,
Hiç de düşünmedi.
Sonu nasıl olur diye,
Düşünüp durmadı.
Öleceğin yer bu diye,
Kalbine hançeri vurdu.
Hançer kana boyandı,
Uykuyla ölüm aynı,
Alankay şaşırıp uyandı.
Kalkayım diye hamle yaptı,
Gövdesine basıp uğraştı,
Vücutundan güç gidip,
Ayakta duramadan yıkıldı." (A.B.Destanı, s.133-134)

Destanlarda ölüm uykusu şeklinde tabir edilen alp uykusu, kahramanın felaketidir. Hareket hâlindeki kahramanı öldüremeyeceğini bilen düşman, bu gaflet anını lehine çevirir.

24. Madde: Kahramanın ölümünden sonra ülküleri, soyundan gelenler tarafından, devam ettirilir.

Epik karakterli destanda ülkü, aynı soydan gelenler arasında bir meşale gibi taşınır. Kahramanın gittiği maceradan geri dönmemesinden duyulan üzüntü epik kurguda kendisinden sonra gelecek olan oğlu Alakay ile giderilmeye çalışılır. Böylelikle Alankay ölmüş olsa bile ülkü devam ettirilmiş olur.⁷⁴

Aşağıdaki parçada Dede Molaksay'ın çocuğumun kalan gözüymüş ifadesiyle daimî ülküye vurgu yapılır.

“Önümdeki Alakay

Çocuğumun kalan gözüymüş.

Sahip olacak yerime,

Altı kanat ak orda,

Babamdan kalan miras.” (A.B.Destanı, s.163)

Molaksay'ın gönlümün eksigi gitti ifadesiyle de daimî ülkünün önemi vurgulanır. Alankay'ın ardında oğlunu bırakması ölümünün kabulünü kolaylaştırmaktadır.

“Büyük çınarım gençleşti,

Alankay onun yemişi.

Ölüm bugün dirilerek,

Gönlümün eksigi gitti.” (A.B.Destanı, s.163)

1.2. Odyseia Destanı'nın Epizotları

1. Troya Savaşı için giden Akhalardan sağ kalanlardan bir tek Odysseus'un yurduna dönemeyişi tanrıça Athene'yi üzer. Kalypso'nun onu alıkoyduğundan tanrı Zeus'a bahseder.

2. Zeus, Tepegöz oğlunu kör ettiği için Poseidon'un öfkesini kazandığını söyler.

3. Poseidon Yüzüyanıklardayken tanrılar Zeus'un sarayında toplanarak Odysseus'un dönüşünü tasarlarlar.

⁷⁴ Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, a.g.e., s. 189.

4. Kılavuz tanrı Hermeias'ı, Odysseus'u bırakması için Kalypso'ya gönderirler.

5. Athene de Taphosluların kralı Mentos kılığında Odysseus'un yurdu İthake'ye gidip, oğlu Telemakhos'u kışkırtır. Babası hakkında bilgi almak için Pylos'taki Nestor'un, Lakedaimon'daki Menelaos'un yanına gitmesini öğütler.

6. Telemakhos, Akhalar'ı toplantıya çağırır. Aklında evlenme fikri olmayan annesi Penelopeia'ya talip olduklarını, evdeki her şeyi sömürdüklerini söyler.

7. Taliplerden biri, Odysseus'un babası Laertes'e kefen dokuma bahanesiyle annesinin dört yıldır onları oyaladığını, geceleri dokumayı söktüğünü, yakalandığında gönülsüz tamamladığını, beğendiği birini almadığı takdirde neleri varsa tüketceklerini söyler.

8. Telemakhos, Athene'ye yakarır. Mentor kılığında gelen Athene ile yola çıkarlar.

9. Athene ve Telemakhos Pylos'ta ağırlanır. Troya'da babasıyla birlikte savaşan Nestor, gelme sebeplerini sorunca Telemakhos, babası hakkında bildiklerini anlatması için Nestor'a yalvarır. Nestor, çok çektiklerini anlatıp Telemakhos'un yanına oğlu Peisistratos'u da vererek oradan en son dönen Menelaos'a gönderir.

10. Menelaos da konuk edip ağırlar. Telemakhos, Menelaos'tan babasının haberini almak ister. Menelaos, yaşadıklarını anlatır. Yardımını gördüğü bir tanrıçadan Laertes'in oğlunu Kalypso'nun zorla tuttuğu bilgisini aldığını söyler.

11. Taliplerden Antinoos, Telemakhos'un gittiğini öğrenince on iki kişi ile pusuda bekler.

12. Athene, Odysseus'un çektiği tüm sıkıntıları ve taliplerin oğlunu öldürmek için plan yaptıklarını Zeus'a anlatır. Zeus, Telemakhos'un yurduna ulaşması için Athene'nin yol göstermesini, Odysseus için de kılavuz tanrıyla Kalypso'ya haber gönderip kimseden yardım almadan bir salla yirminci gün Phaiakların toprağına varmasını buyurur.

13. Kalypso, Odysseus'a sevgi beslese de Tanrı buyruğına karşı gelemmez. Odysseus'a bir sal yapmasını, onu göndereceğini söyler.

14. Hazırladığı salla on yedi gün denizlerde yol alan Odysseus, on sekizinci gün Phaiak dağlarını sisler içinde görür.

15. Yüzüyanıklar adasından dönen Poseidon, onu görüp öfkelenir, denizi karıştırır.

16. Odysseus, ölümden kurtulma yollarını ararken deniz tanrıçası İno, Odysseus'a tanrısal yaşmağı vererek göğsünün altına dolmasını, karaya çıkınca çözüp denize atmasını söyler. Poseidon'un öfkesiyle denizlerde sürünen Odysseus, Athene'nin yardımıyla kıyıya çıkar. Tanrıça'nın yaşmağını çözüp atar. Bir ormana sığınıp uyur.

17. Bu sırada Athene, Phiakların kentine gider. Kral Alkinoos'un kızı Nausikaa'nın rüyasına girip çamaşır yıkamayla aklına koyar. Kız, çamaşır için gittiği yerde Odysseus ile karşılaşır. Odysseus, başından geçenleri anlatıp kentin yolunu Nausikaa'dan öğrenir. Athene, küçük bir kız kılığında onu Alkinoos'un evine götürür.

18. Ozan Demodokos da çağrılıp, sarayda Odysseus'un onuruna şölen hazırlanır, yarışmalar düzenlenir. Odysseus, ozandan tahta at olayını anlatmasını ister. Ozan, Argoslular ile İlyon'un başından geçenleri anlattıkça Odysseus, gözyaşlarını tutamaz. Durumu fark eden Alkinoos, Odysseus'a kim olduğunu ve neden ağladığını sorar.

19. Odysseus, kendini tanıtır. Kalypso ile Kirke'nin kocası olması için kendini alıkoyduklarını söyleyip Troya dönüşünü anlatır. Kikonlardan, Lotos bitkisinden, Tepegöz'den, Aiolos'un tulumundan, dev Laistrygonlardan, büyücü Kirke'den, Hades yolculuğundan, Ölüler Ülkesi'ne gitmelerinden bahseder.

20. Ölüler Ülkesi'nde, bedeni Kirke'nin konağındaki Elpenor'un mezar istediğini, Teiresias'ın ruhunun Güneş tanrının sığırlarına dokunmamalarını tembihlediğini, karısının ihanetiyle öldürülen Agamemnon'un ruhunun baba toprağına gemisini gizlice yanaştırmasını öğütlediğini anlatır.

21. Geçmiş gitmiş ruhlarla konuşan Odysseus, gördüğü ruhları anlatır. Daha birçok yiğidi görmeyi arzularken, cehennem çığlıkları işittiğini ve korkup gemiye döndüğünü söyler.

22. Aiaie Adası'na Elpenor'a mezar yapmak için geldiklerinde Kirke'nin yol gösterip karşılaşacakları şeyler konusunda tembihlerde bulunduğu, ezgiyle büyüleyen Seirenler'den, Skylla canavarından, Güneş'in sığırlarından, Anafor Kharybdis'den, Kalypso'nun alıkoymasından Alkinoos'a bahseder.

23. Dönüşü hazırlanan Odysseus, Alkinoos'un sarayından uğurlanır. Phiak'lı adamlar, uykudaki Odysseus'u ve mallarını yurdu İthake'ye bırakıp dönerler.

24. Odysseus'u denizden getiren Phaiaklar'a öfkelenen Poseidon, Zeus'a şikayetlenir. Zeus, Odysseus'u götürdükleri gemiyi taşa çevirmesini, Phiaklar'ın kentlerini de koskoca bir dağla sarmasını söyler.

25. Olan biteni gören Alkinoos, ölümlülere kılavuzluk etmekten vazgeçer.

26. Baba toprağında uyanan Odysseus, yurdunu tanıyamaz. Çoban kılığında gelen Athene'den İthake'de olduğunu öğrenir. Kendini tanıtan Athene, çare bulmaya geldiğini söyler. Odysseus'u tanınmaz yapıp yaşlı adam hâline getirir. Domuz çobanı Eumaios'un yanına gitmesini, her şeyi soruşturmasını söyler. Kendi de Telemakhos'u çağırma, taliplerin pusu kurduğu haberini vermeye gider.

27. Domuz çobanı, ihtiyar kılığında Odysseus'u kulübesinde en iyi şekilde ağırlar.

28. Telemakhos, Nestoroğluya yola çıkar. Nestor oğlu, onları gemilerine bindirdikleri esnada Theoklymonos adında bir adam gelir. Telemakhos'a kaçmak zorunda olduğunu söyleyip gemisine alması için yalvarır. Onu da alıp yola çıkarlar.

29. Telemakhos, arkadaşlarına gemiyi kente götürmelerini, kendinin çobanları bulacağını söyleyerek yoldaşından Theoklymonos'u konuklamasını ister.

30. Telemakhos, döndüğü haberini götürmesi için domuz çobanı Eumaios'u annesine gönderir.

31. Çoban yokken kadın kılığında gelen Athene, Odysseus'a dokunup gençlik, güzellik verir. Odysseus'un değiştiğini gören oğlu, Tanrı olduğunu düşünür. Babası olduğunu söyleyen Odysseus'la sarılıp, soruştuktan sonra taliplere plan yaparlar.

32. Çoban, Odysseus ve oğlunun yanına döner. Athene, Odysseus'u tekrar ihtiyar kılığına sokar.

33. Sabah olunca Telemakhos, kentin yolunu tutar. Çobana, yabancıyı kente dilenmesi için götürmesini söyler.

34. Telemakhos, dostuyla gönderdiği konuğu Theoklymonos'ı yanına alıp konağa gider.

35. Penelopeia, oğluna babasıyla ilgili duyduklarını sorar. Telemakhos, Kalypso'nun babasını zorla tuttuğu bilgisini Menelaos'tan aldığını söyler.

36. Theoklymenos, Odysseus'un baba toprağında olduğunu, taliplere yıkım hazırladığını gemideyken Tanrı kuşunun bildirdiğini müjdeleyince Penelopeia, sözünün gerçek olması hâlinde dostluk ve armağanlar göreceğini söyler.

37. Odysseus'la domuz çobanı, yola çıkarlar. Melentheus adlı keçi çobanı karşılına çıkar. Dilenci kılığındaki Odysseus, çobanın aşağılayıcı sözlerine içerler.

38. Şölen yapılan konağa gelirler. Talipleri dolanıp dilenen Odysseus'a armağanlar verilir. Antinoos vermeyince Odysseus, cimrilik yaptığını söyler. Öfkelenen talibin fırlattığı tokmak, Odysseus'un omzuna çarpar.

39. İros adlı kentin dilencisi gelir. Odysseus'la çekişir. İkisi çekişirken Antinoos taliplere yalnızca üstün gelenin şölenlerine katılmasını söyler. Talipler de uygun görür. Odysseus, kendini bilmez dilenciye haddini bildirir.

40. Athene, kocası ve oğlu nazarında saygınlığının artması için Penelopeia'ya güzellik verip taliplerin yanına gitmesini sağlar.

41. Penelopeia, evindeki yabancıların horlanması sebebiyle oğluna çıkışır.

42. Taliplerden Eurymakhos, Penelopeia'ya güzelliğiyle, akıyla diğer kadınlardan üstün olduğunu söyler. Penelopeia, Argoslular sefere çıkarken güzelliğini yitirdiğini söyleyip kocasının dönmesini arzular. Odysseus, sevinir.

43. Antinoos, armağanlarını getiren Akhalar'dan biriyle evlenmeden dönmeyeceklerini söyler. Herkes, armağanlarını getirmesi için uşağını gönderir.

44. Odysseus, hizmetçilere kraliçenin yanına çıkmalarını, kendinin çırağların ışığına bakabileceğini söyler. Hizmetçi Melantho, Odysseus'a çıkışır. Taliplerden Eurymakhos da Odysseus'la alay eder.

45. Odysseus, Athene'nin yardımıyla taliplere ölüm kurar. Telemakhos'la savaş silahlarını hazırlar.

46. Penelopeia, iki hizmetçi kadınla ihtiyarın yanına gider. Melantho, ikinci kez Odysseus'a çıkışır. Penelopeia hizmetçisine kızar. Kocasını sorduğu ihtiyar, Odysseus'un çoktan gelmiş olacağını söyler. Bu söze sevinen Penelopeia, hizmetçilerine yıkayıp, yatak hazırlamalarını söyler.

47. Odysseus, kendisine hizmet edilmesi için yaşlı bir kadın ister. Penelopeia, Telemakhos'un dadısı Eurykleia'nın görgülü olduğunu söyler. Eurykleia,

horlandığı için onları istemediğini düşünüp seve seve kabul eder. Odysseus'un ayağındaki yarayı görüp tanır. Sevinçle Penelopeia'ya söylemek isterken Odysseus mâni olur.

48. Hizmetçi kadınların taliplerle samimiyetine dayanamayan Odysseus, kendini teskin eder.

49. Mücadelesinde çoğunluğa karşılık Athene'nin korumasını görecektir Odysseus, Zeus'a dilekte bulunur.

50. Talipler gelir. Domuz çobanı Odysseus'a nasıl davrandıklarını sorar. Keçi çobanbaşısı defolmadın mı diye çıkışır. Sığırtmaçbaşısı onu görünce hüznlendiğini, Odysseus'un da bu hâlde olabileceğini söyler. Birlikte Odysseus'un evine giderler. Telemakhos, Odysseus'u taliplerin arasına oturtur. Kendi evi olduğunu, kimsenin karışamayacağını söyler.

51. Taliplerden Ktesippos, Telemakhos'un konuklarına saygılı davranmak gerek diyerek armağan vereceğini söyler. Bir öküz paçası alıp fırlatır. Odysseus korunur. Telemakhos, öfkelenerek artık çocuk olmadığını, böyle şeyler görmek istemediğini söyler.

52. Telemakhos, en çok armağan veren talibe annesinin varmasını teklif eden Agelaos'a bunu dile getiremeyeceğini söyler.

53. Taliplerden Eurymakhos, gökyüzünde güneşin söndüğünü, ortalığı kapkara bir sis kapladığını söyleyen Theoklymenos'u aklını kaçırmış olmakla suçlar. Konuktan yana bahtsız olduğunu söyleyen talipler, Telemakhos'u alaya alır.

54. Penelopeia taliplere Odysseus'un yayını getirip bir yarışma düzenlediğini, on iki baltanın arasından oku geçirenle evleneceğini söyler.

55. Telemakhos, baltaları dizer, taliplere başlamalarını söyler. Kimse beceremez. Antinoos'la, Eurymakhos sona kalır. Sığırtmaçla domuz çobanı dışarı çıkarlar. Odysseus da arkalarından çıkar. Odysseus'un gelmesi hâlinde yardımına koşup koşmayacaklarını sorar. Sığırtmaç ve domuz çobanı Odysseus'un gelmesi için tanrılara yakarır.

56. Odysseus, dönüşünü isteyen hizmetçilerden sadece onları gördüğünü, talipleri mağlup ettiğinde Telemakhos'un kardeşi ve yoldaşı olacaklarını söyler. Yara izini gösterince sarılıp ağlaşırlar. Odysseus, Eumaios'tan yayı alıp kendine

getirmesini, kadınlara kapılarını kapamalarını, dışarı çıkmamalarını söylemesini ister.

57. Antinoos, yarına deneyip yarışmayı bitirmeyi söyler, sözü kabul görür.

58. Odysseus yayı denemek isteyince talipler öfkelenir. Penelopeia, Telemakhos'un konuklarını küçük düşürmenin doğru olmadığını söyler.

59. Penelopeia, yayı ihtiyara verdirir. Telemakhos, yaya karışmaya hakları olmadığını söyler. Annesinin odasına çıkmasını, yay işinin erkeklere düştüğünü söyler.

60. Penelopeia odasına gider. Odysseus için ağlarken Athene gözlerine uyku döker.

61. Domuz çobanı yayı alıp Odysseus'a götürünce talipler çıkışır. Telemakhos, yayı götürmesi için bağıır. Çoban, Odysseus'a yayı verir. Eurykleia'ya gidip Telemakhos'un kapıları kapamamasını, ses duysalar bile çıkmamalarını buyurduğunu söyler.

62. Sığırtmaç Philoitios, avlunun kapılarını kapar, halatla da bağlayıp içeri girer.

63. Nişanı vuran Odysseus, Telemakhos'u utandırmadığını söyler. Dilenci kılığında çıkıp Antinoos'u okuyla devirir. Adamlar, istemeyerek öldürdüğünü sanıp Odysseus'a öfkeyle çıkışırlar.

64. Odysseus döndüğünü, hepsini öldüreceğini söyleyince korkarlar.

65. Eurymakhos, Odysseus'a saldırır. Odysseus, ok atınca yıkılır.

66. Amphinomos kılıcını çekip Odysseus'un üzerine yürür. Telemakhos, arkasından kargıyla vurarak mâni olur.

67. Telemakhos, hazine odasından kargı kalkan alır, babasının yanına döner. Uşaklar da silahlarını kuşanıp yanına geçerler. Odysseus, oklarıyla talipleri tek tek düşürür.

68. Keçi çobanı hazine odasından kargı, kalkan alıp taliplere getirir. Tekrar çıkınca domuz çobanı gelip Odysseus'a söyler. Odysseus, diri diri işkence çekmesi için oraya bağlamalarını söyler. İki çoban silahları alıp, kapıyı kapatırlar.

69. Tanrıça Athene, Mentor kılığında gelir. Troyalılara karşı dokuz yıl savaştan sen değil miydin diye öfkeyle Odysseus'a çıkışır. Kırlangıç kılığında uçar gider.

70. Agelaos, Mentor'un böbürlenip çıkıp gittiğini, altı kişi hâlinde saldırmalarını söyler. Athene, altı kişinin kargısını boşa çıkarır.

71. Odysseus, nişan alıp atar ve okların hepsi birini vurur.

72. Sağ kalan talipler bir daha atarlar. Athene, onları da boşa çıkarır. Odysseus ve çevresindekiler attığını vurur.

73. Sığırtmaç, Ktesippos'u göğsünden vurup deminki paçaya karşılık bu benim armağanım diye böbürlenir.

74. Odysseus ve arkadaşları talipleri vurup yere sererler. Leiodos dizlerine sarılır. Odysseus, kılıcı boynuna vurur.

75. Taliplere zorla ezgi söyleyen ozan Phemios da Odysseus'un dizlerine kapanır. Zorla getirildiğini, Telemakhos'a sormasını söyler. Telemakhos, onun ve haberci Medon'un suçsuz olduğunu söyleyince Odysseus onları bağışlar.

76. Odysseus, taliplerin hepsinin yere serildiğini görünce Eurykleia Nine'ye konaktaki kadınları soruşturur. Namussuzluk eden kadınları çağırır. Çobanlara ve Telemakhos'a orayı temizleyip düzenledikten sonra kadınları öldürmelerini söyler.

77. Telemakhos ve iki çoban temizlikten sonra, kadınları acı bir ölümle öldürürler. Melanthios'un azalarını keserler. Her taraf temizlenip, tütsülendikten sonra Odysseus, kadınlarıyla Penelopeia'yı çağırır.

78. Penelopeia, Odysseus'u görünce uzun zaman bir şey diyemez. Telemakhos, babasından uzak durduğu için annesine çıkışır.

79. Penelopeia, aralarında gizli işmarlar olduğunu, bu işmarlarla birbirlerini tanıyacaklarını söyler.

80. Ölen taliplerin yakınlarının öç alacağını düşünen Odysseus, bağa gidene kadar sarayda düğün varmış gibi gösterilmesini ister.

81. Karısının soğuk davranmasına içerleyen Odysseus, dadısına döşeğini serdirir.

82. Penelopeia, Odysseus'un kendi elleriyle yaptığı döşeği Eurykleia'nın sermesini söyleyerek Odysseus'u sınar.

83. Odysseus, gücenerek Tanrı yardımı olmadan kimsenin yatağını yapamayacağını, yatağı kendisinin tek başına yaptığını söyler ve yapışını anlatır. Kanıtları doğru çıkınca karısı, aldatılmaktan korktuğu için böyle davrandığını söyleyerek Odysseus'un gönlünü alır. İkisi de birbirlerine yaşadıklarını anlatır.

84. Sabah olunca Odysseus, babasını ve mallarını gidip görmek istediğini karısına söyler.

85. Telemakhos'a ve iki çobana savaş silahlarını kuşandırır. Gece olunca da çıkarlar.

86. Ölüler Ülkesi'nde taliplerin ruhları tek tek çağrılır. Agamemnon, vaktiyle konuk olduğu Amphimedon'u tanır. Başlarına geleni sorar. Amphimedon, durumu anlatır. Karısının ihanetine uğrayan Agamemnon, Penelopeia'nın sadakatini beğenir.

87. Odysseus, oğlu ve adamları ile Laertes'in bağına varır. Babasını sınadıktan sonra, kendisi de oğlu olduğunu kanıtlar.

88. O sırada bir haberci, taliplerin öldürüldüklerini yayar.

89. Taliplerin yakınları Odysseus'u yakalamak için gelirler.

90. Athene, Zeus'a bu kavganın akıbetini sorar.

91. Zeus, öcünü alan Odysseus'la ant içip barışmalarını, Odysseus'un kralları olarak kalmasını, kardeşlerinin ölümlerini tanrıların onlara unutturacaklarını söyler.

92. Laertes, Telemakhos, Laertes'in yardımcısı Dolios ve oğulları, Odysseus için taliplere karşı durur.

93. Tanrıça Athene, Mentor kılığında karşılıklı antlar içirip barışı sağlar.

1. 2. 1. Odysseia Destanı'nın Merkezî Kahramanının Biyografik Merkezî Kahraman Tipi Özelliklerine Göre İncelenmesi

1. Madde: Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)

Batı epik geleneği içinde Tanrı kutsiyetini taşıyan kahraman, kaosu kozmosa çevirmek üzere görevlendirilir. Bu durum, destan kahramanının ivedi olarak büyümesini gerektirdiğinden doğum süreci üzerinde durulmaz.

İncelediğimiz destanda kahramanın Troya Savaşı için evinden ayrılması durumuyla, bir anda savaşa gidecek yaşa getirilmesi kozmosun gerçekleşmesi

içindir. Bu sebeple destanda doğum müjdesi gibi bir motifin varlığından söz edilemez.

*“Anlat bana tanrıça, binbir düzenli yaman adamı,
kutsal Troya’yı yerle bir etmişti hani,
sonra sürünmüş durmuştu ordan oraya,
ne çok yerler görmüş, ne çok insan tanımıştı,
ne çok acı çekmişti denizlerde yüreği,
kurtarayım derken kendi canını,
yoldaşlarına dönüş yolunu açayım derken.
Ama yine de kurtaramadı onları bir türlü,
taşkınlıkları yüzünden hepsi yok oldu,
Güneş tanrının sığırlarını yemiş budalalar,
Yücelerin oğlu da kapatmış onların dönüş yolunu.
Al bir yerinden tanrıça, anlat bize de.”⁷⁵*

Görüldüğü gibi destanda, çözüm bulmak üzere gönderilen kahramanın doğum süreci geçiştirilir.

2. Madde: Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)

Destan geleneği içerisinde bazı epizotlara yer verilmeyişi kaos durumuna işaretler. Doğum müjdesi ile paralel gelişen olağanüstü doğma motifine incelemiş olduğumuz destanda rastlanmaması bu kaotik durum nedeniyledir. Kozmos sürecinin hazırlanması için gönderilen kahraman, bir an önce mücadele edecek yaşa getirilir.

Destan başlarında geçen Odysseus’un karısına kavuşamadığı ifadeyle doğum ve çocukluğu geçiştirilirken arka fonda kaos mesajı verilir.

*“Ölüm uçurumundan kurtulanlar kurtulmuştu,
savaştan ve denizden dönenler dönmüştü,
bir o kavuşamamıştı yurduna ve karısına.”* (Ody. Destanı, s.3)

Destan, kaos gereği kahramanın evlilik çağında başlatılırken ilerleyen kısımlarda geri dönüşler yapılarak kahramanın delikanlılık çağına gidilir.

“Ana evine gelsin delikanlı olunca bu çocuk,

⁷⁵ Homeros, **Odysseia Destanı**, (Çeviren: Azra Erhat-A. Kadir), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 3. (Bundan sonra söz konusu eserden yapılacak alıntılar (Ody. Destanı) kısaltması ile metin içinde verilecektir.

*Parneos'a, benim mallarımın olduğu konağa,
armağanlar vereyim ve sevindirip geri göndereyim onu.*

İşte bu parlak armağanlar için gittiydi Odysseus.” (Ody. Destanı, s. 333)

Dönüşler, doğum sürecine kadar geri sarmaz. Kaos durumu olduğu için kahramanın bu sürece hazır olduğunun delili olarak ilk kahramanlık yaşına kadar dönüş yapılır.

3. Madde: Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.

Batı destan kahramanı çare olmak üzere Tanrı katından gönderilir. Kutsiyet taşıyan bir görevle destanda yerini alan kahramanın sıradan bir soya mensup olması elbette düşünülemez. Batı kültür dairesinde soylu kahraman, taşıdığı kut'u kendi soyundan gelenlere devrederek bu asil soyun devamını sağlar.

Destanda kahramanın kut'unu taşıyacak kişi, soyunu devam ettiren oğlu Telemakhos'tur.

*“Soylu babası tütüyordu gözünde Telemakhos'un,
bir gelseydi, krallığını alsaydı eline,
otursaydı kendi malının mülkünün başına.” (Ody. Destanı, s. 7)*

Odyseus, Tanrı tarafından görevlendirilmiş kutlu kişidir. Destanda tanrı Zeus, Odyseus için 'tanrısal Odyseus' ifadesini kullanır. Bu ifadenin bizzat tanrı tarafından kullanılması seçilmiş kahramanı yüceltme maksadı taşır.

*“Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi, dedi ki:
Ne biçim söz kaçtı yavrum dişlerinin arasından?
Hiç unuttur muyum ben tanrısal Odyseus'u,
ölümlülerin en üstünüdür akıldan yana” (Ody. Destanı, s. 5)*

Odyseus'un oğlu Telemakhos için kullanılan 'kral soyundansın' ifadesi, asil soya işaret eder.

*“Karşılık verdi ona Antinoos, Eupeithes'in oğlu:
Ne o Telemakhos, amma da savurdun ha,
tanrılar öğretmiş sana bunu besbelli.
Kral soyundansın, ama dilerim Kronosoğlu yine de,
denizle çevrili İthake'de kral yapmasın seni.” (Ody. Destanı, s.15)*

Atreusoğlu Agamemnon'a krallık yetkisi tanrı Zeus aracılığıyla verilmektedir.⁷⁶ Agamemnon soyundan olmakla övünen kahraman, aşağıdaki ifadeyle bu yetkinin kendisine devredildiğini ifade eder.

*“Biz Atreusoğlu Agamemnon'un halkından olmakla övünürüz,
bugün göklere dek yükselir onun ünü.”* (Ody. Destanı, s. 153)

Kral Agamemnon soyundan gelen kahramanın tanrısal bir kalkanla korunması kutsal bir görevin taşıyıcısı olduğunu gösterir.

4. Madde: Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)

Destanlarda görülen tek ya da küçük çocuk olma motifi kahramanın anne rahminde üstünlük kurduğunu, kendinden sonra hiçbir gücü tanımadığını gösterir.⁷⁷ Bu motif, destanlarda etken güç unsurunu öne çıkarmak amacıyla kullanılan bir motiftir. Kahraman, karşısındaki hiçbir gücü kabul etmezken anne rahminden süregelen bu üstünlüğü devam ettirmek için mücadele eder. Bu motifle anne karnında dahi olsa karşısında hiçbir gücü kabul etmeyen amil bir gücün varlığından haberdar edilir.

İncelemiş olduğumuz destanda Odysseus ve oğlu Telemakhos tek çocuk olarak karşımıza çıkarılırken üstünlükleri daha doğuştan ispatlanmaktadır.

“Aklı başında Telemakhos karşılık verdi ona, dedi ki:

...

Laertes'in tek çocuğu Odysseus'tu, benim babam,

o da oğul olarak bir tek beni bırakmış konağında.” (Ody. Destanı, s. 274-275)

5. Madde: Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır ve kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)

Kaos döneminde gönderilen kahraman, kozmosu gerçekleştirmek için kısa sürede büyür. Kahramanın çocukluğu üzerinde durulmaksızın çare olacak yaşa getirilmesi beklenen düzenin bir an önce sağlanması içindir.

Lord Raglan'ın “Geleneksel Kahraman Kalıbı”ndan hareketle Batı destanlarında kahramanın çocukluğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmadığı

⁷⁶ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 13.

⁷⁷ Otto Rank, **Doğum Travması ve Psikanalizdeki Anlamı**, (Çeviren: Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul 2017, s. 102- 103.

görülür.⁷⁸ Ancak incelemiş olduğumuz destanda bir kereye mahsus olmak üzere zamansal geri dönüş ile kahramanın çocukluğuna gidilmektedir.

Kaos ortamının hazırlanması için zamansal geçiş tekniklerinin kullanıldığı bu destanda kahraman karşımıza evli biri olarak çıkarılır. Memede bırakıp gittiği oğlu Telemakhos, kahramanlık çağına gelince tanrıça Athene tarafından babasını bulması için kışkırtılır.

*“Gök gözlü Athene karşılık verdi, dedi ki:
Baba, Kronosoğlu, tanruların en güçlüsü,
mutlu tanruların şimdi isteği ne,
çok akıllı Odysseus’un evine dönmesi mi,
Hermeias’ı salalım, Argos’u öldüren kılavuz tanrıyı,
gitsin bir koşu Oygie Adası’na,
güzel örgülü periye desin değişmez kararını senin,
sağlamaya baksın sabırlı Odysseus’un yurda dönmesini.
İthake’ye gideyim ben de, kışkırtayım oğlunu,
bir özlem koyayım yüreğine.”* (Ody. Destanı, s. 5-6)

Kaos ortamı için bir anda büyümesi gereken kahramanın çocukluğuna gidilmesi geri dönüşlerle olacaktır. İncelemiş olduğumuz destanda bu türden bir geri dönüş durumuyla kahramanın çocukluğuna gidilir.

Destanın başlarında kahramanın ilk gençlik ve evlilik çağına zamansal sıçramalar yapılırken destanın son kısımlarında da kahramanın ayağındaki bir yaradan ötürü çocukluk dönemine telmihte bulunulur.

*“Nitekim yaklaşınca kadın yıkamak için ayağını,
ossaat tanıdı yarasını efendisinin,
vaktiyle bir yabandomuzu ak dişleriyle açmıştı o yarayı,
Autolykos ve oğullarıyla birlikte Parneos’a gittiğinde.
...
Autolykos gelmişti bir gün semiz topraklarına İthake’nin,
torununu görmeye, kızının yeni doğurduğu,
Eurykleia da yemekten sonra uzatıp çocuğu
onun kucağına vermiş ve diller döküp demişti ki:*

⁷⁸ Öcal Oğuz, “Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han”, **Millî Folklor**, Yıl 10, Sayı 40, (Kış, 1998), s. 2.

*‘Sen bir ad bul koy sevgili kızının çocuğuna,
bu yavruyu sen dört gözle bekledindi.’
Autolykos şöyle karşılık vermiş, demişti ki:
‘Diyeyim o adı size, damadım ve kızım benim,
erkeklerden ve kadınlardan çok kötülük gördüm gelirken buraya,
çektim bereketli toprak üstünde çok çileler,
bu yüzden Odysseus adını taktım bu çocuğa, yani Çileli.’
Ana evine gelsin delikanlı olunca bu çocuk,
Parneos’a, benim mallarımın olduğu konağa,
armağanlar vereyim ve sevindirip geri göndereyim onu.
İşte bu parlak armağanlar için gittiydi Odysseus,
Autolykos ve Autolykos’un oğulları onu orada
kollarını açıp karşıladılardı bal gibi sözlerle,
anasının anası Amphithee kucakladıydı Odysseus’u
ve öptüydü başından ve iki güzel gözünden.” (Ody.Destanı, s. 333)*

6. Madde: Kahraman, çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.

Destan kahramanın maceraya atılabilmesi için öncesinde bir tehlike durumunu bertaraf etmesi gerekir. İlk engelin aşılması hâlinde kahramanın yetkin güçte olduğu ispatlanır ve diğer maceraların önü açılır. Bu yetişkinlik motifi incelemiş olduğumuz destanda kahramanın dedesinin çağrısı ile gerçekleşir. Autolykos’un ‘delikanlı olunca ana evine gelsin’ ifadesi akabinde kahramanın ana evine gittiği bilgisinin verilmesi delikanlılık çağının geldiğini gösterir. Erken yaşta sergilediği güçle de bu durumu pekiştirmiş olur.

*“Ana evine gelsin delikanlı olunca bu çocuk,
Parneos’a, benim mallarımın olduğu konağa,
armağanlar vereyim ve sevindirip geri göndereyim onu.
İşte bu parlak armağanlar için gittiydi Odysseus,
Autolykos ve Autolykos’un oğulları onu orada
kollarını açıp karşıladılardı bal gibi sözlerle,
anasının anası Amphithee kucakladıydı Odysseus’u
ve öptüydü başından ve iki güzel gözünden.*

...

Görünür görünmez erken doğan gül parmaklı Şafak,
ava çıktılardı köpekleriyle Autolykos 'un oğulları,
tanrısız Odysseus da gittiği onlarla birlikte,
çıktılardı ormanlarla kaplı dik yamaçlarını Parneos Dağı 'nın,
az sonra da vardılardı rüzgârlı yarılarına.
Derinden akan Okeanos 'un durgun sularına çıkıp
başlıyordu tarlalara vurmaya güneş ışınları,
o sıra avcılar bir dereye varmışlardı,
önde köpekler gidiyordu izleri koklaya koklaya,
Autolykos 'un oğulları da arakasından gidiyordu köpeklerin,
onlarla birlikte de tanrısız Odysseus yürüyordu,
köpeklerin yanı başında, uzun gölgeli kargısını sallayarak.
Orada, sık bir çalılığın içinde
kocaman bir yabandomuzu yatıyordu,
ne yellerin nemli gücü varıyordu oraya,
ne parlayan güneş geçirebiliyordu ışınlarını,
oraya bir damlası bile sızamazdı yağmurun,
öylesine sığı bu orman bir boydan bir boya,
yığılmıştı yerde üst üste bir sürü de yaprak.
İnsanların ve köpeklerin ayak sesleri sarmıştı hayvanı,
sesler gelince kulağına, fırladıydı dışarı, dikildiği karşısına,
kolları diken dikendi, ateş fişkırdı gözlerinden,
Odysseus atıldıydı herkesten önce üstüne onun,
iri elleriyle kaldırmıştı uzun kargısını,
yanıp tutuşturuyordu hayvanı öldüresiye vurmak için,
ama ondan önce davrandıydı yabandomuzu,
yandan saldırıp, atıldıydı dizinin üstüne
ve azı dişerliyle koca bir parça et kopardıydı,
dişler yiğidin kemiğine değmemişti neyse ki,
davrandıydı Odysseus, vurduydı canavarı sağ omzundan,
geçtiydi kargının parlak ucu bir yandan öbür yana,

canavar homurtuyla düşüp tozların içine, uçtuysa canı.” (Ody.Destanı, s. 333-334)

Dedesinin yurduna giden kahramanın av sırasında yabandomuzuna karşı göstermiş olduğu güç, çocukluk çağından çıktığını gösterir. Yabandomuzu motifini kahramanlığın ispatı için bir motif olarak düşünmek bu destanda çok da anlamlı olmayacaktır. Kahramanın doğuştan tanrısal özellikte olması böyle bir ispatı gereksiz kılmaktadır. Kahramanın üstün geleceği seçilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Çocukluktaki mücadeleye geri dönüşlerle gidilmesi ilk engelin çoktan aşılmış olduğunu göstermesi bakımından bu durumu destekler mahiyettedir.

7. Madde: Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.

Destanlarda ad verme yiğitlik ispatını gerektiren bir motiftir. Ancak taşıdığı kut ile yiğitliği doğuştan gelen kahramanlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu gibi destanlarda kehanet motifi ile kahramanın gelecekteki durumuna göre ad verme eylemi gerçekleştirilir.

İncelemiş olduğumuz destanda kahramanın ad alması, herhangi bir kahramanlık sonrası değildir. Ad verme eylemi, dede Autolykos tarafından gerçekleştirilir. ‘Çileli’ anlamına gelen adı alması ile kahramanın geleceği tayin edilir. ‘Çok çekmiş Odysseus’ ifadeleriyle de kahramanın adına, talihini etkilemesi bakımından göndermeler vardır.

*“Autolykos gelmişti bir gün semiz topraklarına İthake’nin,
torununu görmeye, kızının yeni doğurduğu,
Eurykleia da yemekten sonra uzatıp çocuğu
onun kucağına vermiş ve diller döküp demişti ki:
Sen bir ad bul koy sevgili kızının çocuğuna,
bu yavruyu sen dört gözle bekledindi.
Autolykos şöyle karşılık vermiş, demişti ki:
Diyeyim o adı size, damadım ve kızım benim,
erkeklerden ve kadınlardan çok kötülük gördüm gelirken buraya,
çektim bereketli toprak üstünde çok çileler,*

bu yüzden Odysseus adını taktım bu çocuğa, yani Çileli.” (Ody. Destanı, s. 333)

8. Madde: Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.

Destan kahramanının seçilmiş olması hasebiyle akli ve fiziki yönden üstün özellikte olması gerekir. Destan mantığı içerisinde karşı güç olarak verilen devlerin olağanüstü irilikte sunulması kahramanın gücüne dikkat oluşturur.

Dev motifi, değişik adlarla karşımıza çıkar. Türkçedeki karşılığı Tepegöz olan Kyklop’lar tek yuvarlak gözlü devlerdir.⁷⁹ Tepegöz, Kyklop da denmesinden anlaşılacağı üzere evrensel bir motiftir.

Dede Korkut Destanı’ndaki Basat’ın Tepegöz’ü akli sayesinde alt etmesi durumu bu destanda Odysseus şahsında gerçekleşir. Tepegöz motifiyle karşımıza çıkan Kyklop, kahramanın arkadaşlarını yiyen bir devdir. Kahraman, kendini ve arkadaşlarını akli sayesinde bu devin elinden kurtarır.

*“Peki diyeyim sana Tepegöz, bana verilen adı,
ama sen de tut sözünü, ver bana armağanı.
Benim adım Kimse, beni böyle çağırır
anam, babam ve bütün arkadaşlarım
Ben böyle dedim, hemen karşılık verdi amansız yürek:
Tekmil arkadaşlarından sonra yiyeceğim Kimse’yi,
hepsini yiyip bitireceğim, sonra onu,
bu da konukluk armağanım olacak sana.
Der demez yuvarlandı düştü sırtüstü,
her şeyi yenen uyku az sonra yakaladı onu da,
kalın boynu arkaya devrilmiş, öylece yatıyordu.
...
Ben hemen aldım kazığını, soktum köz yığını içine,
bir yandan da dil döktüm, yürek verdim dostlarıma,
korkuya kapılıp sakın bırakmayın, dedim, beni yüzüstü.
Zeytin kazığa baktım, ateşte parladı parlıyor,
henüz yeşildi, ama tutuşacaktı neredeyse.*

⁷⁹ Azra Erhat, **a.g.e.**, s. 187.

*Kazığı ateşten çekmemle, onun üstüne koşmam bir oldu,
 benimle birlikte atıldılar bütün arkadaşlar
 bir büyük tanrı güç katmıştı herhal yüreklerine.
 Kaldırıp kazığı batırdılar sivrisini gözünün tepesine,
 ben de yukardan boyuna çevirdim bastıra bastıra,
 nasıl bir gemi kalasında delgiyi çevirirse usta,
 altına gerili kayışı kalfaları hani
 bir o yana bir bu yana çekip dik tutarlar delgiyi,
 o da hep aynı yeri durmadan deler,
 biz de tıpkı öyle, ucu ateş gibi kazığı
 sokmuştuk gözüne onun, döndürdük habire.
 Cızırdayıp tütüyordu gözkapakları ve kirpikleri
 köklerine dek çatır çatır yanan gözbebeğinin içinde.
 ...
 Bir canavar gibi uludu, yankılandı koca kayalar,
 Çekti çıkardı gözünden kana bulanmış kazığı,
 çıldırılmış elleriyle fırlattı attı uzağa,
 başladı haykıra haykıra komşusu Tepegözleri çağırmaya,
 mağaralarda otururdu onlar, rüzgarlı tepelerde.
 Duydular sesini ve koşup geldiler dört bir yandan,
 dikilip mağaranın çevresine, sordular başına geleni:
 ‘Ne oldu sana böyle Polyphemos, ne bağırırısın acı acı,
 tanrısal gecenin ortasında böyle uykusuz korsun bizi?
 Ölümsüzlerden biri sürülerini mi kaçırdı ne?
 Yoksa seni biri mi tepeliyor düzenle ya da zorla?’
 Güçlü Polyphemos karşılık verdi mağaranın içinden:
 ‘Beni Kimse tepeliyor, dostlar, zorla değil düzenle.’
 Onlar da kanatlı sözlerle karşılık verdiler ona:
 ‘Sana karşı Kimse zor kullanmazsa ve yalnızsan,
 Büyük Zeus’tan çaresiz bir dert gelmiş olacak başına.
 Ama baban Poseidon’a yalvar yakar sen yine.’
 Böyle dediler ve gittiler, ben de yürekte güldüm,*

adıyla aldatmıştım onu, parlak bir düzen kurmuşum.” (Ody. Destanı, s.156-158)

Üstün bir zekâyâ sahip olan Odysseus, bedensel olarak da üstün bir güce sahiptir. Kahramanın denizlerde sürünmesi, ellerini kürek gibi kullanması fiziki yönden de güçlü olduğunu gösterir.

*“Ak yıldırımıyla Zeus parçaladıydı tez giden gemimi,
sonra sürdüydü beni şarap rengi denizin ortasına.
yok olmuş gitmişti soylu dostlarımın hepsi,
bir ben kaldıydım su üstünde dokuz gün,
sarılmıştım kollarımla çift kıvrımlı gemimin omurgasına,
tanrılar Ogygie Adası’na attı beni
kapkara gecenin ortasında onuncu gün.* (Ody. Destanı, s. 121)

*“Koyverdim ellerimi ayaklarımı, güm diye düştüm
suyun ortasına, uzun kalasların üstüne,
sonra oturup kürek gibi kullandım ellerimi.”* (Ody. Destanı, s. 220)

Dede Korkut Destanı’ndaki Bamsı Beyrek hikâyesinde Yalancı oğlu Yaltacuk, Banu Çiçek’e düğün yaptığı sırada deli ozan kılığında gelen Bamsı Beyrek, kendine ait olan yayı çeker ve güveyinin yüzüğünü vurur.⁸⁰ Alıp-Manaş Destanı’nda da böyle bir durum söz konusudur. *“O da Beyrek gibi kıyafet değiştirerek kendi karısının düğününe gider. Düğünde Beyrek gibi o da ok atma yarışına katılır. Onun da yayı kırılır, o da Beyrek gibi eski yayıyla ve okuyla yarışır ve yarışmayı kazanır.”*⁸¹

İncelemiş olduğumuz destanda ise benzer durum Odysseus ve talipler arasında yaşanır. Penelopeia’nın talipler için düzenlediği yarışa dilenci kılığında gelen Odysseus, kendine ait olan yayı çekerek hedefi vurur. Bu nedenle ‘yay çekme’ motifi için evrenseldir diyebiliriz.

Destanda taliplerden kimsenin çekemediği yayı Odysseus’un deniz mücadelesinden sonra bile kolayca çekiyor olması fiziki manadaki üstün gücüne dikkat içindir.

“Sazı iyi kullanmasını bilen bir ozan nasıl

⁸⁰ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, (43. Baskı), İstanbul 2010, s. 81.

⁸¹ Metin Ergun, **Altay Türkleri’nin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş**, Cemre Yayınları, Konya 1997, s. 68.

*koyun bağırsağından bükülmüş yepyeni bir teli
kolaycacık gerer de tutturursa sazın iki yanına,
Odysseus da öyle gerdi koca yayı, hiç zorluk çekmeden.*

...

*Oku koluna aldı taktı yaya, kirişle yeleği çektii,
nişan aldı oturduğu yerden ve attı oku.
ağır tunç hiç şaşmadı, geçti delikten deliğe,
tekmil baltaların halkaları arasından dümdüz.
ve seslendi Telemakhos 'a bizim yiğit, dedi ki:
Utandırmadı Telemakhos, evine aldığı konuk seni,
talipler hor gördüler beni, adam yerine koymadılar ama,
dosdoğru yerine ulaştırdım oku işte bak,
zor olmadı yayı kurmak, hala yerindeymiş gücüm.”(Ody. Destanı, s. 367-368)*

Kahraman aklını yaratılış bakımından kendinden çok üstün olan varlıklar karşısında kullanır. ‘Tahta at’ olayında zaferi Troyalılara vermek isteyen bir tanrı, Menelaos’un karısı Helene kılığında gelir. Odysseus, yaratılış olarak kendinden çok üstün bu güce karşı akıl üstünlüğü sağlar ve Akhalar’ı kurtarır.

Dor Göçü ile anayurtlarından ayrılmak zorunda kalan bir kısım Yunan halkı yeni yurt aramaya zorlanmıştır. Bu zorunlu ayrılış Otto Rank’ın doğum travması olarak adlandırdığı anneden uzaklaşma motifini akla getirir. Anne karnına dönme arzusu ile annelik ideali durumundaki Helena, göçmenlerce kazanılmaya çalışılmıştır. Sembolik düşünceyle izah edilecek olursa Troya anne, Troya atı ise anneden kurtulma sürecidir.⁸²

*“Helene iskemleye oturup dayadı ayaklarını tokmağa.
Ossaat dile geldi kocasına sordu bir bir:
Söylesene Menelaos, Zeus’un beslediği,
söylesene, kim bunlar?*

...

*Böyle benzerini ne erkekte gördüm, ne kadında,
baktıkça aklım başımdan gider,
olsa olsa Telemakhos’tur bu çocuk,*

⁸² Otto Rank, a.g e., s. 138-139.

*ulu yürekli Odysseus'un oğlu,
giderken memede bırakmıştı onu,
benim uğruma gitmişti Akhalar Troya'ya,
ben köpek yüzünün uğruna,
hepsi o uğursuz savaşa atılmıştı.” (Ody. Destanı, s. 57-58)*

“Sarışın Menelaos karşılık verdi ona, dedi ki:

...

*kalmadı gezip dolaşmadığım yer,
ama görmedim hiçbir yerde böylesini,
görmedim çok çekmiş Odysseus'un yüreği gibi yürek.
Ne zor işler başardı bu güçlü adam!
En seçkinler nasıl da saklanmıştık hani
o oymalı tahtadan atın içine...
Götürmüştük biz Argoslular ölümü, yıkımı Troya'ya.
Sonra da sen geldiydin oraya Helene,
bir tanrı getirmişti herhal seni,
Troyalılara ün sağlamak isteyen bir tanrıydı bu,
arkandan tanrıya benzer Deiphobos geliyordu,
üç kez dolandın, yokladın koca karınlı tuzağı,
Danaoların seçkinlerini adlarıyla çağırdın bir bir,
karıların sesine benzettin sesini ayrı ayrı.
Ben, Tydeusoğlu, bir de Odysseus
oturmuş kulak veriyorduk sesine,
Tydeusoğlu'yla ben şöyle bir davranalım dedik,
ya kalkıp gelecektik yanına, ya da seslenecektik,
Odysseus durdurdu, yatıştırdı bizi,
sessiz kalakalmıştı öbür Akhaoğulları teknil,
bir Antiklos yenemedi sana seslenme isteğini,
ama Odysseus dayadı iki güçlü elini çenesine,
öylece tuttu, kurtardı teknil Akhaları,
Pallas Athene seni oradan alıp götürene dek.” (Ody. Destanı, s. 62)*

‘Çok kurnaz Odysseus’ ifadelerine sıkça rastladığımız destanda kahramanın akli yönden üstünlüğüne vurgu yapılmaktadır. Kurnaz özelliğiyle ön plana çıktığı bilgisine kahramanın kendi ifadelerinde de rastlanmaktadır.

*“Laertes’in oğlu Odysseus’um ben,
kurnazlığımla tanınmışım tek mil insanlar arasında,
benim işte o, ünü göklere yükselen adam.”* (Ody. Destanı, s.145)

Tanrıça Athene, Odysseus’un karşısında bir tanrının bile çok kurnaz olması gerektiğini söyleyerek kurnazlık yönünden Odysseus’u üstün kılar.

*“Binbir türlü düzeninde aşmak için seni
bir tanrı bile çok kurnaz ve düzenbaz olmalı.”* (Ody. Destanı, s.230)

9. Madde: Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.

Batı terminolojisinde kahramanın doğrudan tanrıyla bağlantılı olma güdüsü Roma medeniyetinden beri vardır. *“Yeni Ahit’te ve geleneksel Hıristiyanlık anlayışında İsa’yı tanımlamak amacıyla kullanılan en önemli kristolojik unvanlardan birisi ‘Tanrı Oğlu’dur.”*⁸³ Bu tanım Tanrı ile Mesih arasındaki ilişkiyi özel kılmakla beraber, destanda kahramana Tanrı tarafından kraliyet/royalty vasfı bahşedildiğini gösterir. Eski Yunan kültüründe tanrıların çocukları olarak tasvir edilen seçilmiş kahramanlar da Tanrı kut’unu taşır. Benzer özelliklere sahip bu iki kültür dairesinde tanrıyla akrabalık bağı tesis edilerek yaradılışsal üstünlüğe dikkat çekilir.

İncelemiş olduğumuz destanda Odysseus, yarı tanrısal özellikler göstermektedir. Agamemnon’un ününün göklere yükseldiği ifadesi tanrısal yaradılışa olduğunu ve kut’unu gökten aldığını gösterir. Agamemnon soyundan olmakla övünen kahraman da bu yaradılışa sahiptir.

*“Biz Troya’dan dönen Akhalarız, yitirdik yolumuzu,
...
Biz Atreusoğlu Agamemnon’un halkından olmakla övünürüz,
bugün göklere dek yükselir onun ünü.”* (Ody. Destanı, s. 153)

10. Madde: Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.

Avlanma, mücadele zemini oluşturması bakımından mühim bir hazırlık aktivitesidir. Kişinin savaşçılıkta yetkin güce ulaşip ulaşmadığı av motifi aracılığıyla

⁸³ Zafer Duygu, “İsa’nın Yeni Ahit’te Tanrı Oğlu Olarak Tanımlanması Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59:1, 2018, s. 155-181.

verilir. Destanlarda avcılığın beslenme amaçlı olduğu durumlar da söz konusudur. Yaşam tarzına bağlı olarak değişen bu motif, bazı durumlarda cezaya yol açacak kadar iyi karşılanmaz. Hayvancılıkla geçinen yarı göçebe bir toplumda avlanma, hayvanların evcil olmaları hasebiyle bazı cezaları da beraberinde getirir.⁸⁴

İncelemiş olduğumuz destanda hayvancılık yapan Kyklopların keçilerinin Odysseus ve arkadaşları tarafından avlanması bazı arkadaşlarının sonu olacaktır.

*“Nympheler, kalkanlı Zeus’un kızları,
kaldırıyorlar baktık dağ keçilerini,
bu bizim yoldaşlara ne güzel şölendi!
Ossaat koştuk, aldık gemilerimizden
kıvrık yaylarımızla uzun saplı kargılarımızı
üç sıra olduk ve kargıları fırlattık,
tanrı gönlümüze göre verdi bize,
bir av verdi, çok bol, çok bereketli,
düştü on iki gemiye dokuzar keçi,
benim gemiye de düştü tam on tane.”*(Ody. Destanı, s. 150)

İncelemiş olduğumuz destanda avcılık, savaşçılıktan ziyade besin sağlamak için yapılan bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır.

*“Adamlarım ekmek ve kızıl şarap buldukları sürece
dokunmadılar sürüden bir tek hayvana bile,
gemideki bütün azıklar tükenince de,
başladı mideler açlıktan acı acı kazınmaya,
o zaman kırlarda ve denizde ava çıkıldı çaresiz,
çengelli oltalarla tuttular ellerine ne geçerse, balık, kuş.”* (Ody. Destanı, s.

217)

Güneş’in sığırları, yasak motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilici Teireias, Ölüler Ülkesi’nde Odysseus ve arkadaşlarının Güneş tanrısı Helios’un sığırlarına dokunmaları hâlinde yok olacaklarını söyler. Odysseus’un arkadaşlarının Güneş’in sığırlarını avlamaları tanrı Zeus tarafından cezalandırılmalarına sebep olur.

*“Eurylokhos böyle konuştu, öbür arkadaşlar doğruladı onu,
hemen kovalayıp yakaladılar en seçkin ineklerini Güneş’in,*

⁸⁴ <http://ozhanozturk.com/2018/12/30/avlanmak-ve-avcilik-yunan-mitolojisi/>

yüksek alınlı, güzel boynuzlu bu inekler oracıkta
 lacivert pruvalı geminin yanı başında oturuyorlardı.
 Çevrelerini sardılar onların ve tanrılara yakardılar,
 ak arpa taneleri kalmamıştı sağlam güverteli gemide,
 kopardılar körpe yapraklarını iri dallı bir meşenin.
 Ve yakardılar tanrılara, boğazlayıp yüzdüler hayvanları,
 ayırıp butları sardılar iki yandan içyağıyla,
 et parçaları yığdılar üstlerine kanlı kanlı,
 yanan kurbanların üstüne dökmeye şarapları kalmamıştı,
 sunularını suyla yaptılar ve sakatatı kızarttılar.
 Butlar yakılıp bakıldıktan sonra kızarmış sakatatın tadına,
 parçaladılar ve şişelere geçirdiler kanlı etleri.
 “O ara çekilmişti derin uyku benim gözkapaklarımdan,
 kalktım yürüdüm tez giden gemiye ve deniz kıyısına doğru,
 az bir şey kalınca çift kıvrımlı gemiye varmaya,
 kızarmış yağ kokuları sardı dört yanımı.” (Ody. Destanı, s. 217-218)

Zeus, yasağa uymamaları sebebiyle Odysseus ve tayfasının bindiği gemiye yıldırım yağdırarak buyruğa karşı gelenleri cezalandırır. Bu ceza ile Odysseus’un arkadaşları denizde yok olur. Odysseus ise sığırlara dokunmadığı için bu afetten güç bela sağ çıkar.

“Sonra da bizim yaman dostlar, tam altı gün
 şölen yaptılar Güneş’ten çaldıkları seçkin ineklerle.
 Ama Kronosoğlu Zeus getirince yedinci günü,
 kasırgalarla esen Notos birdenbire dindi.
 Çarçabuk bindik gemiye, engin denize açıldık,
 bir yandan da direği diktik, ak yelkenleri çektik.
 Artık görünmedi gözümüze başka hiçbir toprak,
 önümüz, ardımız, tepemiz, alabildiğine gök ve deniz.
 Kronosoğlu birdenbire koyu bir bulut astı üstümüze,
 tam tepesine koca karınlı gemimizin,
 bulutun altında deniz oldu kapkara.
 Korkunç bir gümbürtüyle patladı Zephyros yeli

ve birden saldırdı üstümüze, gemi gidemedi.

...

Zeus hem gürlledi, hem yıldırım yağdırdı gemiye.

*Altüst oldu Zeus'un kükürtlü yıldırımıyla çarpılan gemi,
tekmil arkadaşlar hep birden denize düştüler.*

*Dalgalar aldı götürdü yoldaşlarımı,
başladılar yüzmeye karabataklar gibi geminin çevresinde,
tanrı onlara sılayı kısmet etmemişti.*

*Bense koşuyordum geminin içinde bir yandan bir yana,
saldırdı bir dalga gümbür gümbür, dağıttı padavraları,
çıplak kalan omurgayı da bir başka dalga aldı götürdü,
yelken direği devrilmiş yüzüyordu omurganın üstünde,
ona bir kayış bağlı kalmıştı, öküz derisinden bir sıırım,
omurgayla direği bu kayışla bağladım birbirine
ve oturup üstüne bıraktım kendimi ölüm rüzgârlarına.*

*Derken Zephyros'un kasırgalı yeli dindi,
ama arkasından Notos geldi, kaygı girdi yüreğime,
beni alıp bir daha uğursuz Kharybdis'e götürebilirdi.*

*Çalkalandım durdum gün doğana dek, bütün gün gece,
vardım Skylla kayasına ve korkunç Kharybdis'e sabahleyin.*

*Denizin acı suyunu yutmaktaydı Kharybdis o ara,
suyun üstünde doğruldum ve attım kendimi incir ağacına.*

*Asılı kaldım koca ağacın dalında bir yarasa gibi,
ne sağlam bir yere basabildim ayağımı, ne de tırmanabildim,
çok uzaktı kökleri bu kocaman incir ağacının
ve Kharybdis'e gölge salan iri dalları çok yüksek.*

*Tutundum sıkı sıkı ve bekledim dört gözle,
bekledim Kharybdis kussun diye direklerle omurgayı,
ama gönlüme göre çok geç çıktı bunlar ortaya,
bir yargıç, bir sürü davaya bakmıştır da hani,
toplantıdan döner ya evine akşamleyin yemek vakti,
işte direklerle omurga o saatte göründü benim gözüme.*

Koyverdim ellerimi ayaklarımı, güm diye düştüm

suyun ortasına, uzun kalasların üstüne,

sonra oturup kürek gibi kullandım ellerimi.

Tanruların ve insanların babası göstermedi beni Skylla 'ya,

yoksa mümkünü yok kurtulamazdım ölüm uçurumundan.” (Ody. Destanı, s. 219-220)

Odyseus'un dedesi ve dayıları ile ava çıkması da destanda belirli bir av kültürünün olduğuna delalet eder.

“Görünür görünmez erken doğan gül parmaklı Şafak,

ava çıktılardı köpekleriyle Autolykos 'un oğulları,

tanrısal Odysseus da gittiydi onlarla birlikte.” (Ody. Destanı, s. 334)

11. Madde: Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur. (Yardımcı eren tipi/ aksakal tipi)

Tanrı kut'unu taşıyan kahramanın kozmosu sağlaması için bazı güçlerin yardımına ihtiyacı vardır. Bu yardımların tanrılardan sağlanması esasen kahramanın gücüne değer katmak içindir. Kahramanın desteğe ihtiyacı olduğu zamanlarda tanrısal güçlerin devreye girmesi destan kahramanının yaradılışsal olarak tanrısal özelliğe sahip olması sebebiyledir. Destanda birçok tanrı/tanrıça tarafından korunan kahraman, macerasını bu yardımlar sayesinde tamamlar.

Tanrıça Kalypso, denizlerde sıkıntılar çekmiş Odysseus'u yedi yıl yanında zorla tutup ona sevgi gösterir. Odysseus, tanrıça Kalypso'dan alıkoyması dışında bir kötülük görmez. Bilakis tanrıça onu sever, besler ve hatta ölümsüz kılmak ister.

“Ak yıldırımıyla Zeus parçaladıydı tez giden gemimi,

sonra sürdüydü beni şarap rengi denizin ortasına.

Yok olmuş gitmişti soylu dostlarımın hepsi,

bir ben kaldıydım su üstünde dokuz gün,

sarılmıştım kollarımla çift kıvrımlı gemimin omurgasına,

tanrılar Ogygie Adası 'na attı beni

kapkara gecenin ortasında onuncu gün,

orada Kalypso oturur, o korkunç tanrıça, güzel belikli,

aldı beni, candan baktı bana, sevdi, besledi,

seni ölümsüz kılayım, derdi, hiç yaşlanmayasın.” (Ody. Destanı, s. 121)

Zeus, kılavuz tanrısı Kalypso'ya göndererek Odysseus'u yurduna göndermesini buyurur. Bu yardım, Zeus'tan sağlansa da aslında Athene aracılığıyla gerçekleşmektedir. Athene, Odysseus'un içinde bulunduğu durumu Zeus'a anlatarak Odysseus için yardım diler.

*“Athene bir bir anlattı Odysseus'un çektiği bunca derdi,
kaygılanıyordu Nymph'e'nin evinde kalıyor diye o:
Zeus Baba ve siz hep var olan tanrılar,
değnek taşıyan krallardan hiçbiri
artık olmasın yumuşak, tatlı, iyi niyetli,
hiçbiri iyilik düşünmesin kafasında,
tersine, sert olsun, kırsın geçirsin,
tanrısal Odysseus ne candan bir babaydı halkına,
ama ne oldu, tekmil halkı bile onu unuttu.
İşte o adam bir adada yatıyor şimdi,
bir sürü dert var başında,
Kalypso alıkoyuyor onu sarayında zorla,
dönemiyor baba toprağına bir türlü,
ne kürekli gemileri var, ne arkadaşları,
denizin engin sırtında onu götürecektir.” (Ody. Destanı, s. 83)*

Kılavuz tanrı Hermeias, Odysseus için Kalypso'ya gönderilir ve buyruğu iletir.

*“Zeus diyor ki, bir yiğit varmış senin yanında,
en kara talihlisi Priamos'un kenti uğruna savaşanların,
dokuz yıl savaşmışlardı da hani,
yıkılmışlardı kenti onuncu yılda,
sonra baba topraklarına döndüydüler hani,
yolda saygısızlık ettiler Athene'ye,
tanrıça da uğursuz yeller, koca dalgalar saldıydı üstlerine,
yok olduydu o zaman soylu arkadaşları tekmil,
yeller ve dalgalar buraya attıydı onu da.*

*İşte Zeus çarçabuk geri göndermeni buyurdu o adamı,
kaderinde yok sevdiklerinden uzakta ölmek,
geri dönmektir kaderi onun,
bir daha görmek sevdiklerini, yüksek çatılı evini.” (Ody. Destanı, s. 86-87)*

Zeus’un buyruğuna karşı çıkmayan tanrıça Kalypso, Odysseus’a bir sal yapıp dönmesini öğütleyerek yardımında bulunur.

*“Talihsiz adam, ağlayıp durma artık karşımda,
ömrünü boşuna tüketme, seni göndereceğim ben kendim.
Haydi git uzun tahtalar kes tunç baltanla,
geniş bir sal uydurup birbirine tahtaları,
dikine bir küpeşte kur üstüne,
sisli denizde o sal götürür seni.*

*Ben de ekmek, su ve kırmızı şarap veririm sana,
açlık çekmeyesin diye veririm bol bol.*

*Ayrıca rubalar giydiririm sırtına,
yollarım rüzgarı da arkandan,
sağ salim varasın baba toprağına,
yaygın gökte oturan tanrılar varmanı isterlerse, ama
hem işte üstündür onlar benden, hem kararda.” (Ody. Destanı, s. 88)*

*“Kendimi koyuyorum da senin yerine,
o zaman kendime nasıl bir yol ararsam
öyle bir yol öğütüyorum şimdi sana.” (Ody. Destanı, s. 89)*

Beyaz tanrıça İno, tanrısal statü kazanan kadın kahramanlardandır.⁸⁵ Bu tanrıça, tanrısal yaşmak vererek kahramana deniz mücadelesinde yardımcı olur.

*“Gördü onu güzel topuklu İno, Kadmos’un kızı,
eskiden insan sesli ve ölümlüydü bu.
Ak tanrıça, deniz tanrıları arasında sayılır oldu sonraları.
Gördü neler çektiğini, acıdı Odysseus’a,
bir martı oldu, pır etti, çıkıverdi sudan,
geldi oturdu salın üstüne, seslendi, dedi ki:*

⁸⁵Marella Nappi, “Yunan Kahramanları, Kahramanların Kökenleri ve Özellikleri”, **Antik Yunan**, (Editör: Umberto Eco), (Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Basım, İstanbul 2017, s. 624

*Şu Poseidon, yeri sarsan, ne ister senden zavallıcık,
ne diye bunca belayı salar senin başına?*

*Taş çatlarsa yok edemez o seni.
Sen gel yap ne dersem,
hiç benzemezsin akılsız bir adama:
Haydi çıkar rubalarını sırtından,
yeller götürsün salını bırak,
ulaşmaya bak Phaiakların toprağına
olanca gücünle yüze yüze,
orda kurtulmaktır kaderin senin.
Al şu tanrısal yaşmağı vereyim sana,
göğsünün altına dola onu,
korkma, ne acı var artık ne ölüm.
Ama değdiği zaman karaya ellerin,
onu çöz at şarap rengi denize, uzağı,
atar atmaz da dön gerisingeri.” (Ody. Destanı, s. 94-95)*

Boreas, kimi zaman denizi allak bullak eden, kimi zaman gidilecek yola ulaştırıran bir rüzgârdır.⁸⁶ Aşağıdaki parçada tanrıça Athene, Boreas’ı estirerek Odysseus’a gideceğı yolda yardımcı olur.

*“Poseidon, yeri sarsan, kaldırdı bir dalga,
korkunç, dev gibi bir şeydi bu,
onu başından aşağı yıktı üstüne.
Bir kasırga saman yığınının çullandır da nasıl,
oraya buraya savurursa saman çöplerini,
dalga da koca tahtaları öyle darmadağın etti.
Bindi Odysseus bir tahtaya, ata biner gibi,
çıkardı Kalypso ’nun verdiği rubaları,
yaşmağı da hemencecik doladı göğsünün altına,
uzatıp kollarını daldı denize, başladı yüzmeye.
Gördü onu güçlü tanrı, yeri sarsan,
söylendi yüreğine sallaya sallaya başını:*

⁸⁶ Azra Erhat, a.g.e., s.75.

*Denizlerde sürün bakalım şimdi de,
 daha çok çekeceğin var senin,
 Zeus'tan doğma Phaiaklara kavuşmadan.
 Başına gelecek bela sanırım yeter sana.
 Böyle dedi, kamçıladi güzel yeveli atlarını,
 Aigaiya'ya doğru gitti, ünlü sarayına doğru.
 Ama Athene, Zeus'un kızı, buldu başka çare,
 teknil öbür rüzgârların kesti yolunu,
 haydi bakalım, dedi, hepiniz uykuya.
 Bir tek çevik Boreas'ı estirdi, kırdı dalgaları,
 Zeus'tan doğma Odysseus kavuşana dek
 usta kürekçi Phaiakların iline,
 kurtulana dek acılardan ve ölümlerden.” (Ody. Destanı, s.95-96)*

Destanın başından sonuna kadar Athene'nin şekil değiştirerek kahramana yardımcı olduğu görülür.

Athene, ormanda uyuyan Odysseus'la karşılaşmalarını sağlaması için Nausika'nın rüyasına girerek ormana çamaşır yıkamaya gitmesini aklına koyar.

*“İşte gök gözlü tanrıça Athene gitti onun evine,
 dert edinmişti Odysseus'u,
 dönecek miydi yurduna, dönmeyecek miydi?
 Doğru yürüdü çok süslü yatak odasına,
 bir kız yatıyordu orada,
 boyu bosu, görüntüsü tanrılara denk,
 Nausika'ydı bu, ulu yürekli Alkinoos'un kızı
 bir yanında bir hizmetçi yatıyordu, bir yanında bir hizmetçi,
 şipşirin, cana yakındı ikisi de,
 pırıl pırıl kapı kanatları kapalıydı.
 Tanrıça, kızın yatağına yel gibi vardı,
 benzetmişti gemileriyle ün salmış Dymas'ın kızına,
 Nausikaa'nın yaşıtıydı bu kız, severdi onu canı gibi.
 Gök gözlü Athene bu kılıkla seslendi ona, dedi ki:*

*Ne kaygısız doğurmuş Nausikaa,
 anan olacak kadın seni!
 Güzel rubaların kalmış yüzüstü,
 oysa geldi çattı evleneceğin gün,
 hazırlık yapmalısın düğüne,
 güzelce giyinip kuşanmalısın,
 seni everenler de giyinip kuşanmalı.
 Dillere destan olur böyle düğünler,
 mutluluk getirir babana, ulu anana.
 Tan ağarırken gidelim çamaşır yumaya,
 geleyim ben de tutayım işi bir ucundan,
 çabucak olsun bitsin bu iş,
 uzun zaman kız kalamazsın nasıl olsa.
 Yaraşır sana koca olmak için yurttaşların,
 Phaiak halkının en soylu kişileri.
 Gün doğmadan kalk, dile ulu babandan,
 hazırlatsın katır arabasını,
 yükletsin rubaları, kuşakları, pırıl pırıl yaşmakları.
 Yaya olmaz, arabayla gitmen gerek,
 yunak kentten, biliyorsun, epey uzak.” (Ody. Destanı, s. 101-102)*

Phaiaklar kentinden kimsenin görmemesi için çevresine sis dökmesi ve kız çocuğu kılığında aradığı konağı göstermesi tanrıça Athene'nin Odysseus'a bir diğer yardımındır.

*“O sırada Odysseus da tuttu kentin yolunu,
 onu hep koruyan Athene bol sis döktü çevresine,
 ulu canlı Phaiaklardan biri görmesin diye onu yolda,
 laf atıp kim olduğunu sormasın diye.
 Ama güzelim kente tam girecekken,
 gök gözlü Athene çıkıverdi karşısına,
 küçük bir kız kılığında, elinde bir testi,
 durdu önünde tanrısal Odysseus'un,
 tanrısal Odysseus da ona sordu:*

Yavrurum, beni Alkinoos'un konağına götürür müsün?

Kralıymış o adam bura insanlarının.

Yabancıyım, çok çektim yollarda, geldim buraya,

uzak bir ülkeden geldim, denizaşırı,

tanınam burada oturanlardan bir tek kişi.

Gök gözlü Athene buna karşı dedi ki:

Gel konuk baba, göstereyim sana aradığın evi,

çok yakın benim kusursuz babamın evine.” (Ody. Destanı, s.113-114)

Kılavuz tanrı Hermeias, büyücü Kirke'nin konağına giden Odysseus'a sihri etkisiz bırakacak otu vererek ve Kirke'nin yapacağı şeyler hususunda uyararak yardımda bulunur.

“Böyle dedim, uzaklaştım gemiden ve deniz kıyısından,

ama kutsal yarıları geçip varmak üzereyken tam

ot büyücüsü Kirke'nin büyük konağına,

altın değnekli Hermeias çıktı baktım karşıma,

girmiş genç bir adam kılığına, gelirdi konağa doğru,

bir güzel delikanlıydı, bıyıkları yeni terlemiş.

Elini dayadı elime, konuştu, diller döktü:

'Nereye böyle tek başına, yamaçlardan doğru?

Sen bilmezsin buraları ey bahtı kara!

Nereye gidersin, Kirke'nin katına mı?

Ağıllara kapatıldı orada dostların, hepsi domuz oldu,

kurtarmaya mı gidersin onları oradan?

Sen de dönemezsin, kalırsın orda bilmiş ol.

Haydi gel bakalım, bu belalardan kurtarayım seni,

al şu iyi otu, kolay girersin Kirke'nin konağına,

otun gücü uzak tutar senden kara günü.

Kirke'nin bütün tuzaklarını, büyülerini bir bir sayayım sana:

Bir içki hazırlayacak, bir ilaç koyacak içine,

ama dinlemez büyü müyü benim sana vereceğim ot.

Daha bitmedi, anlatayım bak dinle:

Kirke uzun değneğiyle sana vurur vurmaz,

çek sen de kalçandan sivri kılıcını,
 öldürmek istermiş gibi atıl üstüne Kirke'nin.
 Ödün kopacak, yatağına götürmek isteyecek seni,
 sakın olmaz deme, hor görme tanrıçanın yatağını,
 çok iyi bakılacaksın, yoldaşların da kurtulacak,
 ama önce büyük andını içsin mutluların, zorla onu,
 ant içsin sana bir daha kötülük etmeyeceğine,
 yoksun bırakmayacağına seni gücünden ve erkekliğinden,
 soyununca sen anadan doğma, çırılçıplak.'
 Argos'u öldüren böyle konuştu ve kopardı onu topraktan,
 uzattı onu bana ve bir bir saydı özelliğini:
 Çiçeği sütbeyazdı, kökü kapkara,
 ona 'molü' derlerdi tanrılar arasında,
 koparamazdı onu hiçbir ölümlü insan,
 ama yeterdi her şeye tanrılarının gücü.
 Hermeias bundan sonra daldı adanın ormanlarına,
 Yollandı gitti koca Olympos'a doğru,
 ben de yürüdüm Kirke'nin konağına gittim,
 bir sürü şeyler yüreğimde kaynayıp duruyordu.
 Durdum eşliğinde güzel belikli tanrıçanın,
 Seslendim oradan, tanrıça da duydu sesimi,
 dışarı çıktı hemencecik, açtı parlak kapıları,
 çağırdı içeri, yürüdüm ardından tasalı tasalı.
 Getirdi oturttu beni altın kakmalı bir tahta,
 çok güzel işlenmiş bir koltuktu bu,
 ayakları dayamak için bir tokmak vardı önünde.
 Bana bir içki hazırladı altın bir sağrakta,
 ilacı attı içine, kötülükler kura kura yüreğimde.
 Verdi içtim, ne büyülendim ne bir şey oldum." (Ody. Destanı, s.174-175)

Odysseus, baba toprağında sisler içinde uyanır ve uzun yıllar uzak kaldığı baba toprağını tanıyamaz. Athene, her şeyi kendinden öğrenmesi için bu sisleri

dökmektedir. Yine bir şekil değiştirme ile çoban kılığında kahramanın karşısına çıkar ve yurdu İthake’de olduğunu söyleyerek ona yardımda bulunur.

*“Tanrısal Odysseus uyandı uykusundan baba toprağı üstünde,
ama tanımadı onu, çok olmuştu ayrılalı ordan,
çevresine de sis dökmüştü Pallas Athene, Zeus’un kızı,
Odysseus hiç tanımasın diye buraları,
her şeyi kendinden öğrensın diye.
Onu ne karısı tanısn istiyordu, ne yurттаşları, ne dostları,
talıplerin bunca taşkınlıklarından oç alana dek. (Ody. Destanı, s.227)*

*“Tanrısal Athene geldi yanına tam o sıra,
genç bir çobanın kılığına girmişti.
...
Onu görünce sevindi Odysseus, vardı yanına
ve seslendi kanatlı sözlerle dedi ki:
...
Neresi bura, hangi ülke, kimler oturur burada?
...
Gök gözlü tanrıça Athene karşılık verdi, dedi ki:*

*...
Kayalıktır bu toprak, yaramaz at yetiştirmeye,
çok geniş değil, ama kısır da değil:
Buğdayı bereketlidir, şarabı bol,
sık sık yağmur görür, bol çisintili,
hem domuz yetiştirmeye elverişlidir, hem keçi,
ormanları var türlü türlü, sular kaynar pınarlarından.
İşte bu yüzden yabancı, gider Troya’ya kadar İthake’nin adı,
hani şu Akha topraklarından çok uzaktaki Troya’ya kadar.” (Ody. Destanı, s.
228-229)*

Kahramana çok kere yardımda bulunan tanrıça Athene’nin yardımları bizzat kendi ağzından ifade edilir.

“Zeus’un kızını tanımadın mı daha, Pallas Athene’yi,

*ben ki çektiğin bütün çilelerde korumuşum seni,
ben ki bütün Phaiakları dost kılmışım sana?
İşte şimdi de geldim, seninle bir çare bulup saklamaya
benim öğüdüm ve buyruğumla sana verdikleri malları,
soylu Phaiakların verdikleri, yurduna dönerken sen.” (Ody. Destanı, s. 230)*

Odyseus'un taliplerle mücadelesinde tanrıça Athene, taliplerin attığı kargıları boşa çıkararak da destek sağlamıştır.

*“Haydi davranın, uzun kargıları birden atmayın hepiniz,
saldıralım ilk önce biz altı kişi,
Zeus vere de Odyseus'u vuralım, kazanalım bu ünü,
o bir kez düşün hele, bize ne öbürlerinden.
Böyle dedi, altısı da dinledi onu, attılar kargılarını,
attılar, ama tanrıça Athene boşa çıkardı hepsini,
biri vurdu iyi oturtulmuş büyük sofanın eşiğine,
öbürü sağlam yapılı ağır kapıya vurdu,
öbürünün de ağır tunç temreni gitti saplandı duvara.
Böylece kurtulunca taliplerin kargularından,
çok çekmiş tanrısal Odyseus başladı söze, dedi ki:
Arkadaşlar bize geldi şimdi sıra,
atalım kargularımızı şunların topuna birden,
can atarlar bizi öldürmeye, yaptıkları yetmezmiş gibi.
Böyle dedi ve hepsi nişan alıp kargılarını attılar,
Odyseus Demoptolemos'u vurdu, Telemakhos Euryades'i
Domuz çobanı Eumaios da vurdu Elatos'u,
Peisandros'u sığırlara bakan sığıtmaç hakladı.
Düşenlerin hepsi dişleriyle engin tabanı ısırdılar,
sağ kalanlar da çekildiler büyük sofanın bir köşesine,
berikiler de koşup aldılar kargılarını ölülerin içinden.
Talipler bir daha nişan alıp attılar sivri kargılarını,
ama Athene onların çoğunu yine boşa çıkardı:
Biri vurdu iyi oturtulmuş büyük sofanın eşiğine,*

*öbürü vurdu sağlam yapılı ağır kapıya,
öbürünün de gitti duvara saplandı tunç temreni,
yalnız Amphimедon vurdu Telemakhos'un elini bileğinden,
ama tunç temren deriyi sıyrıp geçti.” (Ody. Destanı, s. 376-377)*

Odyseus'un taliplerle mücadelesinde tanrıça Athene, yine bir şekil değiştirme ile Mentor kılığında gelerek Odyseus'u yüreklendirir.

*“Athene, Zeus'un kızı, geldi yaklaştı onlara,
beden yapısını ve sesini Mentor'a benzetmişti.*

...

*Öfke dolu sözlerle çıktı Odyseus'a, dedi ki:
'Ne o güç kalmış sende Odyseus, ne de o atulgan yürek,
Sen değil miydin Troyalılara karşı dokuz yıl savaşan
soylu Helene uğruna dur durak bilmeden,
sen değil miydin bir sürü adam öldüren korkunç kargaşalıkta,
senin öğüdünle alınmamış mıydı güzel sokaklı kenti Priamos'un?
Artık döndün, evine ve mallarına kavuştun işte,
şunlarla boy ölçüşeceğine, karşılarında ağlaşıp durursun.
Haydi dostum, geç yanıma da seyret beni,
Alkimos'un oğlu Mentor nasıl bilirmiş, gör bak,
düşman erler arasında iyiliğin karşılığını ödemesini.'
Böyle dedi, ne o yana verdi zaferi, ne o yana,
daha sınamak istedi Odyseus'la şanlı oğlunun gücünü.” (Ody. Destanı, s. 375-376)*

Tanrı kutsiyetini taşıyan bir görevi ifa etmek üzere gönderilen kahraman, tanrısal güçlerden yardım görmektedir. Kahraman için sağlanan bu yardımlar tanrıların kendi isteği doğrultusunda, destan kadrosu içerisinde tanrılardan yardım dileyen şahıslar da vardır. Kıl yakma eylemi bu yardım çağrısı için yapılır. Şamanlık seansındaki kıl yakma motifi ile arasında çağrı durumu olması yönüyle benzerlik kurulabilir. Zira Şamanist bir uygulama olan “*at kılı yakmak Şamanı öbür dünyaya götürecektir olan sihirli hayvanı çağırarak demektir.*”⁸⁷

⁸⁷ Mircea Eliade, a.g.e., s. 511.

İncelemiş olduğumuz destanda da yakılan kıl ile tanrılara çağrıda bulunarak yardım dilenir. Bu durum kahramana özgü olmasa bile, ilahi güç desteğini ortaya koymaktadır.

*“At sürücüsü yaşlı Nestor başladı törene,
yıkadı ellerini, arpaları saçtı,
uzun uzun yakardıktan sonra Athene’ye,
birkaç kıl koparıp ateşe attı başından hayvanın.”* (Ody. Destanı, s. 49)

*“Böyle dedi ve yarmaya başladı odunları insafsız tunçla,
onlar da bir domuz getirdiler, beş yaşında, çok yağlı,
hemen koydular ocağın üstüne domuzu,
domuz çobanı da unutmadı ölümsüz tanrıları,
çünkü hep iyi düşünceler vardı aklında,
ak dişli domuzun bir tutam kılını kesip attı ateşe,
yakardı tanrılara, dönsün diye evine çok akıllı Odysseus.”* (Ody. Destanı, s. 247)

12. Madde: Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.

At motifi, yaşanan coğrafya ile paralel ölçüde ehemmiyet kazanır. At yetiştiriciliğine uygun olmayan bir toprak yapısı söz konusu olduğunda at, olmazsa olmaz bir özellikte değildir. Atı mühim bir yardımcı kılan coğrafyanın taşıdığı özelliştir.

Destanda yaşanan coğrafyanın at yetiştirmeye müsait olmayan toprak yapısı, aşağıdaki parçada görülür.

*“Kayalıktır bu toprak, yaramaz at yetiştirmeye,
çok geniş değil, ama kısır da değil:
Buğdayı bereketlidir, şarabı bol,
Sık sık yağmur görür, bol çisintili,
hem domuz yetiştirmeye elverişlidir, hem keçi,
ormanları var türlü türlü, sular kaynar pınarlarından.
İşte bu yüzden yabancı, gider Troya’ya kadar İthake’nin adı,*

hani Şu Akha topraklarından çok uzaktaki Troya'ya kadar.” (Ody. Destanı, s. 228-229)

At, coğrafyadan ötürü kahramana özgü bir yardımcı sayılmazken, ‘tahta at’ meselesinde tüm Akhaların kurtuluşuna sebep olduğu için sembolik manada ehemmiyet taşır.

Odysseus, Troya Őehrini zaptetmek için kocaman bir at yapılmasını, içine önderlerini saklamalarını, savaştan vazgeçmiş gibi gösterip zafer sarhoşluğu içerisindeki Troyalıları içten vurmalarını önerir. Yunanlı prensler, Odysseus’un fikrini uygun bulur. Yunanlı Sinon, bu işe baş koyar. Koca atı görüp yanına gelen Troyalıları bu atı Athene’ye armağan sunduklarını, surlarının önünde bilinçli olarak bıraktıklarını, içeri almadıkları takdirde Athena’nın öfkesini kazanacaklarını söyler. Hediye olarak bırakıldığına inandırdığı atı Troyalıları kente alır. Yunanlıların önderleri atın içinden çıkarak Troyalıları yenilgiye uğratar. Bu sayede at, destanda hediye edilecek kadar özel ve önemli kılınmaktadır.⁸⁸

Destanda ‘tahta at’ olayı Ozan Demodokos tarafından anlatılır.

“Çok akıllı Odysseus, Demodokos’a Şöyle dedi:

*Daha çok sayarım, Demodokos, seni tek mil ölümlülerden,
sanatını ya Musa öğretti sana ya da Apollon.*

Ne güzel söyledin Akhaların destanını, olduğu gibi.

...

Şu tahta at olayını anlat bize,

*Athene'nin yardımıyla Epeios yapmıştı onu hani,
getirmişti Akropolis'e dayamıştı tanrısal Odysseus da kurnazca.
İlyon'u yıkacak adamlarla doluydu içi.*

...

*Odysseus böyle dedi, ozan da tanrıdan hız aldı
ve kalkıp başladı Şiirini okumaya.*

İlkin sağlam bordalı gemilerden açtı.

*Argoslular nasıl ateşe vermişlerdi barakalarını,
gemilere nasıl binmiş, açılmışlardı denize,
ama önderler çok ünlü Odyseus'un çevresindeydiler*

⁸⁸ Şefik Can, **Klasik Yunan Mitolojisi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 354-359.

atın karnında saklı getirilmişlerdi pazar meydanına,
 Troyalılar kendileri çekmişti atı Akropolis'e,
 at öylece dikilmiş duruyordu meydanda,
 Troyalılarsa çevresine dizilmişlerdi atın,
 konuşup tartışıyorlardı soluk almadan,
 üç yol vardı bir türlü karar veremedikleri:
 Ya insafsız tunçla bu oyuk karnı deşeceklerdi,
 ya kayaların ucuna dek çekip boşluğa atacaklardı,
 Sonunda bu üçüncü yol uygun göründü onlara,
 çünkü kaderlerinde yok olmak vardı,
 kocaman tahta atı o gün kente almışlardı,
 Argosluların önderleri saklanmıştı içine.
 Yıkım ve ölüm getirmek için Troyalılar'a.
 Akhaların kenti nasıl yıktıklarını söylüyordu ozan,
 atın oyuk karnından çıkıp yere indikten sonra nasıl
 her biri saldırıyordu kentin bir başka yerine,
 Odysseus nasıl, tıpkı Ares gibi, Menelaos'la birlikte,
 evine karşı yürüyordu Deiphobos'un,
 nasıl atılmıştı orda en korkunç bir savaşa,
 sonunda ulu canlı Athene'nin yardımıyla nasıl yenmişti." (Ody. Destanı, s. 141-142)

Atın yol gitmek için araç olarak kullanıldığı bilgisine sadece bir parçada tesadüf edilir. Parçada at, Telemakhos'un Menelaos'a gitmesi için verilir.

"Getirin bana güzel yeşil atları, haydi çocuklar,
 koşun arabayı da, Telemakhos binsin koyulsun yola.
 Böyle dedi, oğulları dinlediler onun sözünü,
 ossaat koşular çevik atları arabaya." (Ody. Destanı, s. 50)

Destanda atın tip olarak önemli bir yardımcı görülmesi de hediye motifiyle bu eksiklik giderilmiş görünmektedir.

13. Madde: Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır:

Epik biyografisinde kahraman, şahsi beklentiden sıyrılıp ülkü adına mücadele edendir.⁸⁹ Kahraman, yola çıkışından dönüşüne kadar bu amaç doğrultusunda hareket eder. Seçilmiş kahraman olması, bunu gerektirdiği gibi yiğitlik de bu ülkü değerinin en mühim vasıflarındandır.

Bu destanda karısını, çocuğunu bırakıp savaşa giden Odysseus, kendi uğruna değil de, kenti uğruna hareket ederken kahramana yakışır türden bir profil çizer.

*“Anlat bana tanrıça, binbir düzenli yaman adamı,
kutsal Troya’yı yerle bir etmişti hani,
sonra sürünmüş durmuştu ordan oraya,
ne çok yerler görmüş, ne çok insan tanımıştı,
ne çok acı çekmişti denizlerde yüreği,
kurtarayım derken kendi canını,
yoldaşlarına dönüş yolunu açayım derken...
Ama yine de kurtaramadı onları bir türlü,
taşkınlıkları yüzünden hepsi yok oldu,
Güneş tanrının sığırlarını yemiş budalalar,
Yücelerin oğlu da kapatmış onların dönüş yolunu.
Al bir yerinden tanrıça, anlat bize de.
Ölüm uçurumundan kurtulanlar kurtulmuştu,
savaştan ve denizden dönenler dönmüştü,
bir o kavuşamamıştı yurduna ve karısına.”* (Ody. Destanı, s. 3)

*“Helene iskemleye oturup dayadı ayaklarını tokmağa.
Ossaat dile geldi kocasına sordu bir bir:
Söylesene Menelaos, Zeus’un beslediği,
söylesene, kim bunlar?*

...

*Böyle benzerini ne erkekte gördüm, ne kadında,
baktıkça aklım başımdan gider,*

⁸⁹ İlhan Başgöz, “Dede Korkut Destanı’nda Epitetler”, (Çeviren: Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Sayı 37, (Bahar, 1998), s. 28.

*olsa olsa Telemakhos'tur bu çocuk,
ulu yürekli Odysseus'un oğlu,
giderken memede bırakmıştı onu,
benim uğruma gitmişti Akhalar Troya'ya,
ben köpek yüzünün uğruna,
hepsi o uğursuz savaşa atılmıştı.” (Ody. Destanı, s. 57-58)*

Akhalara dokuz yıl süren Troya mücadelesini Odysseus'un tahta at planı kazandırır. Yola çıkış sebebi olan Troya mücadelesini tamamlamadan yurduna dönmeyen kahraman, bir ülkü değeridir. Kahramanın Troya sonrasındaki zorlu yolculuğu da yiğitliğini ispatlar niteliktedir.

*“Çok akıllı Odysseus, Demodokos'a şöyle dedi:
Daha çok sayarım, Demodokos, seni tekmil ölümlülerden,
sanatını ya Musa öğretti sana ya da Apollon.
Ne güzel söyledin Akhaların destanını, olduğu gibi.
...
Şu tahta at olayını anlat bize,
Athene'nin yardımıyla Epeios yapmıştı onu hani,
getirmişti Akropolis'e dayamıştı tanrısız Odysseus da kurnazca.
İlyon'u yıkacak adamlarla doluydu içi.
...
Odysseus böyle dedi, ozan da tanrıdan hız aldı
ve kalkıp başladı şiirini okumaya.
İlkin sağlam bordalı gemilerden açtı.
Argoslular nasıl ateşe vermişlerdi barakalarını,
gemilere nasıl binmiş, açılmışlardı denize,
ama önderler çok ünlü Odysseus'un çevresindeydiler
atın karnında saklı getirilmişlerdi pazar meydanına,
Troyalılar kendileri çekmişti atı Akropolis'e,
at öylece dikilmiş duruyordu meydanda,
Troyalıların çevresine dizilmişlerdi atın,
konuşup tartışıyorlardı soluk almadan,*

*üç yol vardı bir türlü karar veremedikleri:
Ya insafsız tunçla bu oyuk karnı deşeceklerdi,
ya kayaların ucuna dek çekip boşluğa atacaklardı,
Sonunda bu üçüncü yol uygun göründü onlara,
çünkü kaderlerinde yok olmak vardı,
kocaman tahta atı o gün kente almışlardı,
Argosluların önderleri saklanmıştı içine.
yıkım ve ölüm getirmek için Troyalılar'a.
Akhaların kenti nasıl yıktıklarını söylüyordu ozan,
atın oyuk karnından çıkıp yere indikten sonra nasıl
her biri saldırıyordu kentin bir başka yerine,
Odysseus nasıl, tıpkı Ares gibi, Menelaos'la birlikte,
evine karşı yürüyordu Deiphobos'un,
nasıl atılmıştı orda en korkunç bir savaşa,
sonunda ulu canlı Athene'nin yardımıyla nasıl yenmişti.” (Ody. Destanı, s.
141-142)*

14. Madde: Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.

Maceraya çağrı, destanın kilit noktasıdır. Destan gereği kahraman, bu çağrıyı kabul edip yola çıkmalıdır. Kahramanın yiğitliği doğuştan tescillenmiş de olsa evden uzaklaşmadan macerasını gerçekleştirmesi mümkün görülmez. Çıkılacak yolun engellerle dolu olması kahramanın mücadelesini daha da önemli kılmaktadır. Çıktığı yoldan asıl amacına ulaşmadan dönmesi kahraman için onur zedeleyici bir durumdur.⁹⁰

İncelediğimiz destanda maceraya çağrı, Troya Savaşı'dır. Kahraman, bu savaş için yurdundan uzaklaşır. Kahramanın karşılaştığı zorluklar yurda dönüşünü uzun yıllar engeller.

*“Anlat bana tanrıça, binbir düzenli yaman adamı,
kutsal Troya'yı yerle bir etmişti hani,
sonra sürünmüş durmuştu ordan oraya,
ne çok yerler görmüş, ne çok insan tanımıştı,*

⁹⁰ Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, a.g.e., s. 269.

*ne çok acı çekmişti denizlerde yüreği,
 kurtarayım derken kendi canını,
 yoldaşlarına dönüş yolunu açayım derken...
 Ama yine de kurtaramadı onları bir türlü,
 taşkınlıkları yüzünden hepsi yok oldu,
 Güneş tanrının sığırlarını yemiş budalalar,
 Yücelerin oğlu da kapatmış onların dönüş yolunu.
 Al bir yerinden tanrıça, anlat bize de.
 Ölüm uçurumundan kurtulanlar kurtulmuştu,
 savaştan ve denizden dönenler dönmüştü,
 bir o kavuşamamıştı yurduna ve karısına.”(Ody. Destanı, s. 3)*

15. Madde: Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.

Epik kültür, tüm dikkatleri üzerine toplaması bakımından başkahramanın mücadele esnasında bir başına olmasını gerektirir. Bu sebeple amil güç pozisyonundaki kahraman, mücadelenin en can alıcı safhalarında yalnız olarak karşımıza çıkar. Destanın bu şekilde kompoze edilmesi merkezî kahraman etkisini belirgin kılmak içindir.

İncelemiş olduğumuz destanda kahraman, birçok tehlike durumunda yalnızdır. Aşağıdaki parçada oğlu Tepegöz’ü öldürdüğü için öfkesini kazandığı Poseidon, denizi allak bullak ettiğinde kahraman bir başınadır.

“Kalypso uğurladı Odyseus’u adadan beşinci gün.

...

*Denizlerde yol aldı on yedi gün,
 on sekizinci gün sisler arasında
 Phaiak toprağının dağları göründü,
 çok yakınlardaydı kara,
 duruyordu sisli denizde bir kalkan gibi.
 Yüzüyanıklar ülkesinden dönen Poseidon o ara
 gördü onu Solymos Dağı tepesinden,
 ilişti gözüne denizde yüzen sal,*

yeri sarsan tanrı öfkeleni yüreğinde adamakıllı,
 söylendi kendi kendine, sallaya sallaya başını:
 ‘Odysseus için verilmiş kararı tanrılar
 ben Yüzüyanıklar’dayken değiştirdiler demek!
 Phiakların toprağına yanaşacak neredeyse,
 orda kurtulacak başına gelen belalardan.
 Ama ben daha bir sürü bela getirebilirim onun başına.’
 Böyle dedi, yığdı bulutları üst üste,
 bir anda allak bullak etti denizi,
 üçlü yabasını tutuyordu elinde,
 salıverdi çeşitli yellerin kasırgalarını teknil,
 toprağı, denizi kapladı bulutlarla,
 karanlıklar boşandı göklerden.
 Eros’la Notos ve uluyan Zephyros
 ve koca dalgalarla açık gökten kopan Boreas,
 estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa.”(Ody. Destanı, s. 91-93)

Zaman zaman çaresiz kalan kahraman, deniz tanrıçası İno’dan yardım gördüğünde de yalnızdır. Yardımın bir tanrıça aracılığıyla sağlanması kahramanın tanrısal yaradılışta olmasından ötürüdür. Tehlikeli durumlarda tanrısal güçler dışında kahramanın yanında kimse yoktur.

“Vay benim talihsiz başım, vay!

...

Çok mutluymuş Danaolar, çok,
 ne iyi ettiler öldüler engin Troya’da,
 öldüler Atreusoğulları uğruna!

...

Ben de o gün ölseydim keşke,
 Kaderim burada ölmekmiş meğer korkunç bir ölümle.
 Böyle konuşurken o kendi kendine,
 koca bir dalga indi yukarlardan aşağı,
 gümbürtüyle çarptı sala, getirdi altını üstüne.
 Odysseus saldan çok uzaklarda buldu kendini,

dümenin yekesi fırlamıştı elinden,
 karmakarışık rüzgârlardan kopan kasırğa
 direği ortasından iki parça etmişti,
 yelkenle sereni uzağa atmıştı, açık denize.
 Odysseus suyun altında kaldı bir süre,
 koca bir dalganın pençesinden kurtaramadı kendini,
 çok ağırlaşmıştı Kalypso'nun verdiği rubalar da.
 Neden sonra çıktı suyun yüzüne,
 ağzından acı sular fişkınyordu,
 sel gibi dökülüyordu başından aşağı sular.
 Böyleyken unutmadı salını yine de,
 atıldı dalgaların içine, yakaladı onu,
 ortasına oturup baktı ölümden kurtulmaya.
 İri dalgalar salı ordan oraya sürükledi durdu,
 güzün Boreas nasıl devedikenlerini salarsa ovaya,
 ovada nasıl girerse yığınlar birbirleri içine,
 sal da öyle gidip geliyordu bir dalgadan bir dalgaya,
 şurda Notos tutup atıyordu onu Boreas'a,
 şurda Euros bırakıyordu yakasını,
 şurda Zephyros düşüyordu peşine.
 Gördü onu güzel topuklu İno, Kadmos'un kızı,
 eskiden insan sesli ve ölümlüydü bu.
 Ak tanrıça, deniz tanrıları arasında sayılır oldu sonraları.
 Gördü neler çektiğini, acıdı Odysseus'a,
 bir martı oldu, pır etti, çıkıverdi sudan,
 geldi oturdu salın üstüne, seslendi, dedi ki:
 Şu Poseidon, yeri sarsan, ne ister senden zavallıcık,
 ne diye bunca belayı salar senin başına?
 Taş çatlarsa yok edemez o seni.
 Sen gel yap ne dersem,
 hiç benzemezsin akılsız bir adama:
 Haydi çıkar rubalarını sırtından,

*yeller götürsün salını bırak,
 ulaşmaya bak Phaiakların toprağına
 olanca gücünle yüze yüze,
 orda kurtulmaktır kaderin senin.
 Al şu tanrısal yaşmağı vereyim sana,
 göğsünün altına dola onu,
 korkma, ne acı var artık ne ölüm.
 Ama değdiği zaman karaya ellerin,
 onu çöz at şarap rengi denize, uzağa,
 atar atmaz da dön gerisingeri.” (Ody. Destanı, s. 93-95)*

Destanda kahraman, arkadaşlarını kurtarmak için Kirke'nin konağına giderken de yalnızdır. Kılavuz tanrı Hermeias, yolda karşısına çıkarak sihri etkisizleştiren bir ot verip, Kirke'nin tuzakları hakkında kahramanı uyarır.

*“Böyle dedim, uzaklaştım gemiden ve deniz kıyısından,
 ama kutsal yarıları geçip varmak üzereyken tam
 ot büyücüsü Kirke'nin büyük konağına,
 altın değnekli Hermeias çıktı baktım karşıma,
 girmiş genç bir adam kılığına, gelirdi konağa doğru,
 bir güzel delikanlıydı, bıyıkları yeni terlemiş.
 Elini dayadı elime, konuştu, diller döktü:
 ‘Nereye böyle tek başına, yamaçlardan doğru?
 Sen bilmezsin buraları ey bahtı kara!
 Nereye gidersin, Kirke'nin katına mı?
 Ağillara kapatıldı orada dostların, hepsi domuz oldu,
 kurtarmaya mı gidersin onları oradan?
 Sen de dönemezsin, kalırsın orda bilmiş ol.
 Haydi gel bakalım, bu belalardan kurtarayım seni,
 al şu iyi otu, kolay girersin Kirke'nin konağına,
 otun gücü uzak tutar senden kara günü.
 Kirke'nin bütün tuzaklarını, büyülerini bir bir sayayım sana:
 Bir içki hazırlayacak, bir ilaç koyacak içine,
 ama dinlemez büyü müyü benim sana vereceğim ot.*

*Daha bitmedi, anlatayım bak dinle:
 Kirke uzun değneyiyle sana vurur vurmaz,
 çek sen de kalçandan sivri kılıcını,
 öldürmek istermiş gibi atıl üstüne Kirke'nin.
 Ödü kopacak, yatağına götürmek isteyecek seni,
 sakın olmaz deme, hor görme tanrıçanın yatağını,
 çok iyi bakılacaksın, yoldaşların da kurtulacak,
 ama önce büyük andını içsin mutluların, zorla onu,
 ant içsin sana bir daha kötülük etmeyeceğine,
 yoksun bırakmayacağına seni gücünden ve erkekliğinden,
 soyununca sen anadan doğma, çırılçıplak.
 Argos'u öldüren böyle konuştu ve kopardı onu topraktan,
 uzattı onu bana ve bir bir saydı özelliğini:
 Çiçeği sütbeyazdı, kökü kapkara,
 ona 'molü' derlerdi tanrılar arasında,
 koparamazdı onu hiçbir ölümlü insan,
 ama yeterdi her şeye tanrılarının gücü.
 Hermeias bundan sonra daldı adanın ormanlarına,
 Yollandı gitti koca Olympos'a doğru,
 ben de yürüdüm Kirke'nin konağına gittim,
 bir sürü şeyler yüreğimde kaynayıp duruyordu.”(Ody. Destanı, s.174-175)*

Odysseus'un yol arkadaşlarının meşru olmayan bir şekilde Güneş'in sığırlarını avlamaları ceza motifini de beraberinde getirir. Zeus'un ceza olarak, gemilerine yıldırım yağdırmasıyla arkadaşlarından ayrılan kahraman, sonraki yolculuğunda yalnız olacaktır.

*“Zeus hem gürlledi, hem yıldırım yağdırdı gemiye.
 Altüst oldu Zeus'un kükürtlü yıldırımıyla çarpılan gemi,
 tekmi arkadaşlar hep birden denize düştüler.
 Dalgalar aldı götürdü yoldaşlarımı,
 başladılar yüzmeye karabataklar gibi geminin çevresinde,
 tanrı onlara sılayı kısmet etmemişti.
 Bense koşuyordum geminin içinde bir yandan bir yana,*

saldırdı bir dalga gümbür gümbür, dağıttı padavraları,
 çıplak kalan omurgayı da bir başka dalga aldı götürdü,
 yelken direği devrilmiş yüzüyordu omurganın üstünde,
 ona bir kayış bağlı kalmıştı, öküz derisinden bir sıırım,
 omurgayla direği bu kayışla bağladım birbirine
 ve oturup üstüne bıraktım kendimi ölüm rüzgârlarına.
 Derken Zephyros'un kasırgalı yeli dindi,
 ama arkasından Notos geldi, kaygı girdi yüreğime,
 beni alıp bir daha uğursuz Kharybdis'e götürebilirdi.
 Çalkalandım durdum gün doğana dek, bütün gün gece,
 vardım Skylla kayasına ve korkunç Kharybdis'e sabahleyin.
 Denizin acı suyunu yutmaktaydı Kharybdis o ara,
 suyun üstünde doğruldum ve attım kendimi incir ağacına.
 Asılı kaldım koca ağacın dalında bir yarasa gibi,
 ne sağlam bir yere basabildim ayağımı, ne de tırmanabildim,
 çok uzaktı kökleri bu kocaman incir ağacının
 ve Kharybdis'e gölge salan iri dalları çok yüksek.
 Tutundum sıkı sıkı ve bekledim dört gözle,
 bekledim Kharybdis kusun diye direk omurgayı,
 ama gönlüme göre çok geç çıktı bunlar ortaya,
 bir yargıç, bir sürü davaya bakmıştır da hani,
 toplantıdan döner ya evine akşamleyin yemek vakti,
 işte direk omurga o saatte göründü benim gözüme.
 Koyverdim ellerimi ayaklarımı, güm diye düştüm
 suyun ortasına, uzun kalasların üstüne,
 sonra oturup kürek gibi kullandım ellerimi.
 Tanrıların ve insanların babası göstermedi beni Skylla'ya,
 yoksa mümkünü yok kurtulamazdım ölüm uçurumundan." (Ody. Destanı, s.

16. Madde: Kahraman cesurdur. Kendisiyle denk güç ve yaradılıştta olmayanlarla savaşmaz.

Epik destan geleneğinde cesaret, güç unsurlarını vasfında taşıyan kahraman aretesini etik değerler oluşturur. Kahraman, akılsal ve güçsel manada üstünlük sağlaması dışında ahlaksal olarak da timsal konumundadır. Üstün meziyetlere sahip kahraman, bu yetilerini dengi olmayanlara karşı kullanmaz. Onun için mühim olan mücadeleyi etik yolla kazanmaktır. Epik kahraman, haksız yere bir mücadeleye tutuşmadığı gibi tehdit oluşturan bir durum ya da zalimlik karşısında geri durmayacak cesaretle ve güçtedir.

Destan kahramanının daha delikanlılık çağında yabandomuzuna herkesten önce atılması cesaretinin göstergesidir.

*“Görünür görünmez erken doğan gül parmaklı Şafak,
ava çıktılardı köpekleriyle Autolykos 'un oğulları,
tanrısız Odysseus da gittiği onlarla birlikte,
çıkıyorlardı ormanlarla kaplı dik yamaçlarını Parneos Dağı'nın,
az sonra da vardılar rüzgârlı yarlarına.
Derinden akan Okeanos 'un durgun sularına çıkıp
başlıyordu tarlalara vurmaya güneş ışınları,
o sıra avcılar bir dereye varmışlardı,
önde köpekler gidiyordu izleri koklaya koklaya,
Autolykos 'un oğulları da arakasından gidiyordu köpeklerin,
onlarla birlikte de tanrısız Odysseus yürüyordu,
köpeklerin yanı başında, uzun gölgeli kargısını sallayarak.
Orada, sık bir çalılığın içinde
kocaman bir yabandomuzu yatıyordu,
ne yellerin nemli gücü varıyordu oraya,
ne parlayan güneş geçirebiliyordu ışınlarını,
oraya bir damlası bile sızamazdı yağmurun,
öylesine sığı bu orman bir boydan bir boya,
yığılmıştı yerde üst üste bir sürü de yaprak.
İnsanların ve köpeklerin ayak sesleri sarmıştı hayvanı,*

sesler gelince kulağına, fırladıydı dışarı, dikildiymi karşılarına,
kilları diken dikendi, ateş fişkıyordu gözlerinden,
Odysseus atıldıydı herkesten önce üstüne onun,
iri elleriyle kaldırmıştı uzun kargısını,
yanıp tutuşturuyordu hayvanı öldüresiye vurmak için,
ama ondan önce davrandıydı yabandomuzu,
yandan saldırıp, atıldıydı dizinin üstüne
ve azı dişerliyle koca bir parça et kopardıydı,
dişler yiğidin kemiğine değmemişti neyse ki,
davrandıydı Odysseus, vurdıydı canavarı sağ omzundan,
geçtiydi kargının parlak ucu bir yandan öbür yana,
canavar homurtuyla düşüp tozların içine, uçtuydı canı.” (Ody. Destanı, s.
334)

Kahraman, fiziki güç gerektiren hiçbir mücadeleden geri durmaz. Ancak inandığı değerlere ters düşen durumlarda mücadeleden çekilir. Konuk olduğu, ikram gördüğü insanla yarışmayacak kadar asil ruhlu olan kahraman, erdem sahibidir.

“Böyle dedi, çok çekmiş tanrısal Odysseus da sevindi,
bir dost bulmuştu kendine bu yarışmada.
Seslendi Phaiaklara daha açıkyürekle:
Haydi bakalım, delikanlılar, ulaşın buraya bakalım,
bir ikincisini ya aynı yere ya daha uzağa atacağım birazdan.
Başka hangi oyunları çekiyorsa gönlünüz denerim onları da;
hepsine varım: Güreşe de, yumruk yarışına da, koşuya da.
Çok oldunuz artık, kabarttınız saframı,
kaçınmam hiçbir Phaiak’la dövüşmekten,
ama sakın Laodamas çıkmasın karşıma,
evinde konukladı beni o,
nasıl savaşırsın insan dostuyla?
Bir adam, yabancı bir ülkede, bir yarışmada,
meydan okursa kendisini konuklayan adama,
aşağılığın aşağılığı, bayağının bayağısıdır o.
Kaçınmam Laodamas’tan başka hiç kimseden,

çıksın karşıma kim isterse, denesin gücünü!

Erlerin oynadığı hiçbir oyunun acemisi değilim.” (Ody. Destanı, s. 132)

Sihirli güçlere sahip Kirke'nin konağına kahramanın yalnız gitmesi cesur bir yürek taşıdığını gösterir.

*“O böyle dedi, bense attım omuzlarıma kılıcımı,
büyük, tunçtan bir kılıçtı bu gümüş kakmalı,
kuşandım yayımı da ve dedim, göster bana oraya giden yolu.*

*Ama o sarılıp dizlerime başladı yalvarmaya,
söyledi ağlaya ağlaya şu kanatlı sözleri:*

*‘Götürme beni bir daha oraya tanrıların beslediği,
istemem gitmek, kalayım bırak burada,*

ordan ne sana dönmek var bir daha, ne arkadaşına.

*Tek yapacağımız iş, bu kalanlarla çabuk kaçmak,
belki böylece kurtulur, önleriz kara günü.’*

O böyle konuştu, ben de karşılık verdim dedim ki :

*‘Kal sen burada Eurylokhos, olduğun yerde,
kara geminin yanında yiye içe geçir vaktini,
ödevim çağırır beni oraya, gitmem gerek.’*

Böyle dedim, uzaklaştım gemiden ve deniz kıyısından,

ama kutsal yarıları geçip varmak üzereyken tam

ot büyücüsü Kirke'nin büyük konağına,

altın değnekli Hermeias çıktı baktım karşıma.”(Ody. Destanı, s. 173-174)

Odysseus'un öcünü alırken sergilediği cesarettten ötürü taliplerin ödleri kopar.

“Çok akıllı Odysseus yan yan baktı ona, dedi ki:

Verseniz Eurymakhos babalarınızın teknil mallarını,

ne kadar kendi malınız varsa verseniz onları da,

başka mallar da katsanız üstüne ordan burdan,

yine de sizi öldürmekten ellerimi alıkoyamam,

duramam almadan bütün bu suçların öcünü.

İki yol var size: Ya savaşmak ya da kaçmak buradan.

Ama hiç sanmam ölüm uçurumundan kurtulacağınızı.

Böyle dedi hepsinin gücü kurudu, yürekleri çözüldü.” (Ody. Destanı, s. 371)

Kahraman, kendisiyle mukayese dahi edilemeyecek güçteki Tepegöz’ü görmek isteyecek kadar gözü karadır.

*“Burada kalın siz can yoldaşlarım,
ben kendi gemim ve tayfalarımla gideyim bakayım,
kim bu Tepegözler, ne biçim adamlar,
yabani, kaba, doğruluk bilmez adamlar mı,
konuksever, tanrıya saygılı insanlar mı yoksa?”*

...

*Karaya çıktım ve buyurdum sevgili yoldaşıma,
siz, dedim, durun geminin başında, bekleyin gemiyi
ve seçtim en yiğitlerden on iki kişi,
dolu bir tulum şarapla koyuldum yola.*

...

*Büyük bir tulum doldurmuştum bu şaraptan,
kumanyayı da koymuştum bir deri çantaya,
itiyordu yiğit yüreğim, itiyordu durmadan beni,
git, diyordu, bu yaban adamı bul çabuk,
töre nedir, yasa nedir bilmeyen o adamı bul,
bul yalnız kaba gücüne güvenen o azmanı.” (Ody. Destanı, s.150-152)*

Tepegöz’ün kaldırdığı bir kayayı yirmi iki arabanın kıpırdatamadığı bilgisinin verilmesi kahramanın karşısındaki güce ve hâliyle kahramanın cesaretine dikkatleri odaklamak içindir.

*“Sonra kaldırdı kocaman bir kayayı,
dikti onu mağaranın ağzına, kapattı ağzı,
öyle kocamandı, öyle kocamandı ki bu kaya,
onu yirmi iki araba bile kıpırdatamazdı.” (Ody. Destanı, s.152)*

Kahraman, gözünü kör edip elinden kaçtığı Tepegöz’e adını, sanını, yurdunu söyleyip kafa tutacak kadar cesurdur.

*“Uzaklaşmıştık henüz sesimin duyulacağı yere kadar,
seslendim Tepegöz’e, çıkıştım şu sözlerle, dedim ki:
‘Gördüm mü, hey Tepegöz, kısmet değilmiş bak sana*

güçsüz bir adamın dostlarını yemek zorla, ktır ktır.
 Bize ettiklerinin karşılığını bol bol al işte,
 çekinmedin kendi evinde konuklarını yemekten, alçak seni,
 sana Zeus'un ve öbür tanrıların verdiği bir ceza bu!
 Ben böyle konuştum, o daha çok kudurdu yüreğinde,
 kopardı kocaman bir kayanın tepesini,
 lacivert pruvalı gemimizin önüne fırlattı attı,
 baş bodoslamasını tuzla buz edecekti az daha,
 düşen kaya parçası denizi etmişti alak bullak,
 bir dalga gerisingeri karaya attı bizi,
 baktım gemi koca akıntıyla nerdeyse kıyıya çarpacak,
 bereket aldım elime en uzun saplı kancayı,
 ittim gemimizi geriye ve yüreklendirdim arkadaşları,
 sarılın dedim küreklere, kurtulalım yıkımdan,
 başımla buyruklar veriyordum onlara boyuna,
 onlar da habire kürek çekiyorlardı yatarak öne doğru.
 Açıldığımız zaman denizde bir o kadar daha,
 bizim Tepegöz'e yine bir sesleneyim dedim,
 arkadaşlar tatlı sözlerle tutmaya çalıştılar beni,
 ordan burdan hepsi başladılar yakarmaya:
 'Deli misin ne diye kışkırtırsın şu yaban adamı?
 Denize fırlattığı bir taşla baksana ne yaptı,
 attı bizi karaya gerisingeri,
 olduğumuz yerde ölüp gidecektik az daha.
 Sen yine böyle bağırır çağırır, duyurursan ona sesini,
 bir sivri kaya fırlatır, ulaşır buraya kadar,
 kafalarımızı da tuzla buz eder, tekneimizi de.'
 Böyle dediler, ama kandıramadılar ulu yüreğimi.
 Arkaya dönüp bağırdım yanan yüreğimin öfkesiyle:
 Ölümlü insanlardan biri Tepegöz, sorarsa sana,
 nasıl oldu da böyle kör oldu gözün,
 dersin ki, Odysseus kör etti beni, kentler yıkan,

yurdu İhake 'de olan Odysseus, Laertes'in oğlu." (Ody. Destanı, s.160-161)

17. Madde: Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile mücadele eder.

Psikanalitik yaklaşımın söz konusu olduğu destanlarda baba-oğul çatışması, çocuk daha anne bedenindeyken başlar. Çatışma unsuru olan baba, kendi otoritesini koruma amacıyla çocuğun dünyaya gelişini engellemeye çalışır. Baba ile çocuk arasındaki bu rekabet durumu mücadelenin dayandırıldığı ilk evredir.⁹¹

Baba-oğul mücadelesinde anne tarafından bir yakın, kahraman için daima destekçi pozisyonundadır. Bu desteğin anne tarafından sağlanması seçilmiş kahramanın otoritesi içindir. Kahramanın kaos döneminde düzen sağlamak üzere Tanrı katından gönderilmesi baba otoritesinin kalmadığını gösterir.

İncelemiş olduğumuz destanda babayla mücadele durumu olmamakla beraber baba, güç olmaktan çıkmıştır. Baba mücadele unsuru dahi olsa ahlaki değerler, baba ve çocuk arasındaki mücadelenin sevgi, saygı çerçevesinde olmasını gerektirir.

Yer altı ülkesine giden Odysseus, annesinin ruhunu kana yaklaştırarak onunla konuşur. Annesi onun hasretinden öldüğünü, babasının da acılar içinde onu düşündüğünü söyler. Bu durum anne ve babasının çocuklarına karşı sevgisini gözler önüne sermektedir.

*"Bense olduğum yerde bekledim anam gelsin diye,
gelsin ve içsin kara kara tüten kandan.
Anam içince kanı hemen tanıdı beni.
ve şu kanatlı sözleri söyledi inleye inleye:
Nasıl geldin çocuğum, sisli karanlıklar ülkesine diri diri?
...
O böyle dedi, ben de karşılık verdim, dedim ki:
...
Sen şimdi şunu söyle bana, anlat açıkça:
Seni hangi kader alt edip attı acıklı ölüme.
...*

⁹¹ Otto Rank, a.g e., s. 98.

*Babamdan, orada bıraktığım oğlumdan söz et bana,
sahip çıktılar mı onlar krallığıma benim.*

...

Ben böyle dedim, hemen karşılık verdi ulu anam:

...

*Babansa hiç inmez kente, kırlarda yaşar,
artık hiçbir şey istemez onun canı.*

...

*Acılar içinde yatar orda, düşünür seni,
bekler durur senin dönüşünü, büyür yüreğindeki yas,
üstüne bir ihtiyarlık çökmüştür ki tariflere sığmaz.*

Ben de kaderime boyun eğmiş de ölmüş değilim:

Konağıma gelip tatlı oklarıyla öldürmüş değil beni

ok saçan keskin gözlü tanrıça,

bir hastalık da çökmüş değil benim üstüme,

bedeni kemire kemire insanın canını alan,

senin yüzünden öldüm ben şanlı Odysseus, senin hasretinden,

senin sevgindir beni bal gibi canımdan eden” (Ody. Destanı, s. 190-191)

Odysseus'un taliplerin yakınlarıyla mücadelesinde baba desteği görülmektedir. Otoriteyi kaybeden baba, ülkü adına bu mücadeleye tutuşmaktadır. Zira destan geleneği içerisinde ülkü, şahsi çıkardan önde gelmelidir.

“Laertes de ulu tanrı Zeus'un kızına yakardı

ve ossaat salladı attı uzun gölgeli kargısını,

vurdu Eupeithes'i tunç yanaklı tolgasından,

tolga tutamadı kargıyı, kargı delip geçti onu,

adam gürültüyle yıkıldı yere, şangırdadı üstünde silahları.” (Ody. Destanı, s.

412)

Babanın kahraman için sevgisi ve desteği destanda söz konusu edilse de kahramanın delikanlılık çağında dayılarıyla ve dedesiyle ava çıkması bir baba-oğul mücadelesi durumunu akla getirir. Bu av, dolaylı olarak anne tarafından gelen bir

desteği ortaya koyarken pasif roldeki babanın oğluyla mücadele durumunun kalmadığını gösterir.

*“Görünür görünmez erken doğan gül parmaklı Şafak,
ava çıktılardı köpekleriyle Autolykos’un oğulları,
tanrısal Odysseus da gittiği onlarla birlikte,
çıktydılar ormanlarla kaplı dik yamaçlarını Parneos Dağı’nın,
az sonra da vardydılar rüzgârlı yarlarına.”* (Ody. Destanı, s.334)

18. Madde: Macerada birçok zorlukla karşılaşır.

Arkaik düşünce vizyonu içinde düşman güçler, daha çok olağanüstü özelliklere sahip varlıklardır. Alelade bir güçte olmayan kahramanın gücüne karşılık olağanüstü varlıkların çıkarılması üstün gücüne dikkat içindir.

Destanlarda olağanüstü özelliklere sahip güçlerden biri devlerdir. Cinler taifesine dâhil edebileceğimiz devler, katı yürekli ve güvenilmezdirler.⁹² Kötü profil çizen bu güçlerin dev kimliğinde ebatsal olarak abartısı kahramanın gücünü yüceltme adınadır.

İncelemiş olduğumuz destanda kahraman, dev kimliğindeki Tepegöz’den kendilerini konuk etmesini ister. Ancak katı yürekli Tepegöz, tanrılara bile aldırış etmediğini söyleyerek kahramanın birkaç arkadaşını yer.

*“Kimsiniz yabancılar, nereden geldiniz buraya?
Deniz yollarında bir iş için mi gezersiniz böyle,
yoksa başıboş mu dolaşırsınız korsanlar gibi,
elâleme kötülük mü götürürsünüz ölümü göze alıp?
O böyle dedi, hepimizin gücü kurudu,
korku salmıştı içimize gür sesi, dev boyu,
yine de karşılık verdim ben ona, şöyle dedim:
Biz Troya’dan dönen Akhalarız, yitirdik yolumuzu,
koca engindeki rüzgârlar attı bizi oraya,
bilinmeyen yollara düştük, dönelim derken evimize,
Zeus böyle karar vermiş olacak, ne çare!
Biz Atreusoğlu Agamemnon’un halkından olmakla övünürüz,
bugün göklere dek yükselir onun ünü,*

⁹²Naciye Yıldız, “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler”, *Millî Folklor*, Yıl 22, Sayı 87, (Güz, 2010), s. 41.

koca kenti yıkan odur, nice halkları yenen o.
 Gelmişiz şimdi de kapanırız senin dizlerine,
 dileriz konuğun olalım, öyle karşıla bizi,
 konuklara yaraşır armağanlar ver bize.
 Say tanrıları, kork onlardan, ey güçlü adam,
 sığındık sana, yalvarırız bak işte,
 konukseverdir Zeus, korur yalvarıcıyı, konuğu.
 Yoldaşlık eder, buyurur, saygı gösterilsin ona der.
 Ben böyle dedim, ossaat karşılık verdi o, amansız, kaskatı:
 ‘Sen ya bir budalasın ey yabancı,
 geliyor olmalısın ya da çok uzaklardan,
 kork diyorsun bana tanrılardan, say onları,
 ne kalkanlı Zeus’a aldırış eder Tepegözler,
 ne de öbür tanrılara aldırış eder
 çok daha güçlüyüz biz onlardan.
 Benim hiç umrumda değil Zeus’un öfkesi.
 İster esirgerim seni ve dostlarını, ister esirgemem.
 Yaparım ben canımın istediğini, yaparım ne dilersem.

...

Böyle dedim, hiç karşılık vermedi bu katıyürek,
 ellerini açıp atıldı arkadaşlarımın üzerine,
 yakaladı ikisini, çarptı kafalarını yere enikler gibi,
 ossaat beyinleri fişkırdı, ıslattı dört bir yanı,
 ayırdı onları parça parça, hazırladı yemeğini,
 dağda büyümüş bir aslan gibi, hepsini yedi bitirdi,
 ne bağırsak kodu, ne et kodu, ne de ilikli kemik.

...

Dev ateş yaktı ve koyuldu güzelim hayvanları sağmaya,
 hepsini sağdı sırayla ve yavruları analarının altına koydu.
 Bitirdikten sonra bu işleri bir çırpıda,
 yakaladı iki adamımı daha, yaptı kahvaltısını.” (Ody. Destanı, s. 153-155)

Destan kahramanı şarap ikram ederek Tepegöz'ü sarhoş eder ve adının 'Kimse' olduğunu söyleyerek aldatır. Tepegöz'ü kör edip kendini ve diğer arkadaşlarını akli sayesinde dev Tepegöz'ün elinden kurtarır.

*"O sıra ben yaklaştım Tepegöz'ün yanına ve konuştum,
bir gerdel dolusu siyah şarabı iki elimle uzatmıştım:
'Al bu şarabı, Tepegöz iç yediğin et üstüne,
nasıl şarabımız vardı gemimizde bir gör bak,
bu şarabı senin için getirmiştım sunu diye,
bize acıyasın, gönderesin diye bizi yurdumuza.
Ama sen iyice azıtmışsın, ne insaf kalmış sende, ne bir şey.
Kim gelir bundan böyle senin kapına, hangi insan?
Öyle kötü, öyle berbat ki davranışın senin!'
Ben böyle konuştum, o da aldı gerdeli, dikti bütün şarabı,
tatlı şarap çok hoşuna gitmiş olacak, dedi ki:
'Daha ver ne olur, daha, hem adını söyle çabuk,
seni sevindirecek bir konukluk armağanı veririm sana,
şarap Tepegözlerin topraklarında da yetişir,
şişirir yağmuruyla Zeus iri salkımlarını asmaların,
ama bu şarap değil, nektarın, ambrosianın ta kendisi bu!'
O böyle dedi, ben de hemen verdim ona kızıl şaraptan,
üç kez doldurdum, üç kez içti bitirdi deli gibi.
Şarap Tepegöz'ün yüreğine kadar işledi baktım ki,
ossaat bal gibi sözlerle seslendim ona:
'Peki diyeyim sana Tepegöz, bana verilen adı,
ama sen de tut sözünü, ver bana armağanı.
Benim adım Kimse, beni böyle çağırır
anam, babam ve bütün arkadaşlarım.'
Ben böyle dedim, hemen karşılık verdi amansız yürek:
'Tekmil arkadaşlarından sonra yiyeceğim Kimse'yi,
hepsini yiyip bitireceğim, sonra onu,
bu da konukluk armağanım olacak sana.'
Der demez yuvarlandı düştü sırtüstü,*

her şeyi yenen uyku az sonra yakaladı onu da,
 kalın boynu arkaya devrilmiş, öylece yatıyordu.
 Pis sarhoş; kusuyordu geçire geçire,
 şarap ve insan etleri dökülüyordu boğazından.
 Ben hemen aldım kazığımı, soktum köz yığını içine,
 bir yandan da dil döktüm, yürek verdim dostlarıma,
 korkuya kapılıp sakın bırakmayın, dedim, beni yüzüstü.
 Zeytin kazığa baktım, ateşte parladı parlıyor,
 henüz yeşildi, ama tutuşacaktı neredeyse.
 Kazığı ateşten çekmemle, onun üstüne koşmam bir oldu,
 benimle birlikte atıldılar bütün arkadaşlar
 bir büyük tanrı güç katmıştı herhal yüreklerine.
 Kaldırıp kazığı batırdılar sivrisini gözünün tepesine,
 ben de yukardan boyuna çevirdim bastıra bastıra,
 nasıl bir gemi kalasında delgiyi çevirirse usta,
 altına gerili kayışı kalfaları hani
 bir o yana bir bu yana çekip dik tutarlar delgiyi,
 o da hep aynı yeri durmadan deler,
 biz de tıpkı öyle, ucu ateş gibi kazığı
 sokmuştuk gözüne onun, döndürdük habire.
 Cızırdayıp tütüyordu gözkapakları ve kirpikleri
 köklerine dek çatır çatır yanan gözbebeğinin içinde.
 ...
 Bir canavar gibi uludu, yankılandı koca kayalar,
 Çekti çıkardı gözünden kana bulanmış kazığı,
 çıldırmış elleriyle fırlattı attı uzağa,
 başladı haykıra haykıra komşusu Tepegözleri çağırmaya,
 mağaralarda otururdu onlar, rüzgarlı tepelerde.
 Duydular sesini ve koşup geldiler dört bir yandan,
 dikilip mağaranın çevresine, sordular başına geleni:
 'Ne oldu sana böyle Polyphemos, ne bağırırısın acı acı,
 tanrısız gecenin ortasında böyle uykusuz korsun bizi?

*Ölümsüzlerden biri sürülerini mi kaçırdı ne?
Yoksa seni biri mi tepeliyor düzenle ya da zorla?’
Güçlü Polyphemos karşılık verdi mağaranın içinden:
‘Beni Kimse tepeliyor, dostlar, zorla değil düzenle.’
Onlar da kanatlı sözlerle karşılık verdiler ona:
‘Sana karşı Kimse zor kullanmazsa ve yalnızsan,
Büyük Zeus’tan çaresiz bir dert gelmiş olacak başına.
Ama baban Poseidon’a yalvar yakar sen yine.’
Böyle dediler ve gittiler, ben de yürekten güldüm,
adımla aldatmıştım onu, parlak bir düzen kurmuştum.” (Ody. Destanı, s.156-*

158)

Destanda dev kimliğiyle verilen bir diğer tip de Laistrygonlar’dır. Arkadaşlarını yiyen bu yamyam devlerin elinden kahraman ve arkadaşları canlarını zor kurtarırlar.

*“Altı gün aralıksız gittik geceli gündüzlü,
Lamos’un sarp kalesine vardık yedinci günü,
vardık Laistrygonların Telepylos kentine.*

...

*Baktım uzakta topraktan bir duman tütüyor,
yolladım arkadaşları oraya, dedim gidin bakın,
ekmek yiyen hangi insanlardır bu toprak,
iki adam seçtim, yanlarına bir de haberci verdim.*

...

*Yaklaşınca kente, rastladılar suya giden bir kıza
Laistrigon Antiphates’in kızıydı bu irikiyim,*

...

*Yaklaşp bizimkiler, konuştular ve sordular kıza,
kim, dediler, kralı buranın, kimleri yönetir?
Kız da gösterdi hemen babasının yüksek çatılı evini.
Ünlü konağa girince onlar, içerde bir kadın buldular,
kocamandı bu kadın, bir dağ doruğu kadar,
ona ağızları açık ve şaşkın bakakaldılar.*

*Kadın çağırtdı kocasını pazaryerinden, şanlı Antiphates'i,
o da kapkara bir ölüm kurdu bizimkilere:*

Birini yakaladı bizimkilerden, hazırladı akşam yemeğini,

Öbür ikisi kaçtılar gemilere doğru koşa koşa,

ama kral çağırtdan dolaştırdı kentin içinde,

dört bir yanda Laistrygonlar koştu iri iri,

toplandı binlerce kişi, insandan çok deve benzeyen.

Başladılar taşlar atmaya, taşınamayacak kadar ağır,

korkunç gürültüler yükseldi gemilerden,

insanlar ölüyor, gemiler oluyordu param parça.

Adamlar şişlenip taşındılar iğrenç şölenlere balık gibi.

Çok derin limanda onlar böyle öldürürlerken birbirlerini,

çektim ben kalçam boyunca uzanan sivri kılıcımı,

lacivert pruvalı geminin halatını kestim onunla,

haydi, dedim arkadaşlara, haydi durmayın,

sarılın küreklere, kurtulalım yıkımdan çabuk,

onlar da can kaygısıyla köpürttüler dalgayı hep birden.” (Ody. Destanı, s.

168-169)

İslamiyet öncesi Arap toplumundaki “Cinler” ile Yunan mitolojisindeki “Nymph”ler aynı yapıdadır.⁹³ Nympha, doğal ve tanrısal varlıkların dişileridir.⁹⁴ İncelediğimiz destanda tanrıça Kalypso, bir Nymphe'dir. Nymphe, kendine koca yapmak için alıkoyduğu Odysseus'u besler, ölümsüz kılmak ister. Görüldüğü üzere Nymphe'nin alıkoyması dışında bir düşmanlık durumu söz konusu değildir. Odysseus'u zorla alıkoyduğu bilgisi Athene ile Zeus arasında geçen konuşmada verilir.

“Athene bir bir anlattı Odysseus'un çektiği bunca derdi,

kaygılanıyordu Nymphe'nin evinde kalıyor diye o:

Zeus Baba ve siz hep var olan tanrılar,

değnek taşıyan krallardan hiçbiri

artık olmasın yumuşak, tatlı, iyi niyetli,

hiçbiri iyilik düşünmesin kafasında,

⁹³ D. B. Macdonald, “Cin”, **İslâm Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, Cilt: 3, s. 192.

⁹⁴ Azra Erhat, **a.g.e.**, s. 219.

*tersine, sert olsun, kırsın geçirsin,
tanrısal Odysseus ne candan bir babaydı halkına,
ama ne oldu, tekmi halkı bile onu unuttu.
İşte o adam bir adada yatıyor şimdi,
bir sürü dert var başında,
Kalypso alıkoyuyor onu sarayında zorla,
dönemiyor baba toprağına bir türlü,
ne kürekli gemileri var, ne arkadaşları,
denizin engin sırtında onu götürecektir.” (Ody. Destanı, s. 83)*

Tanrıça Kirke de bir Nymphe'dir. Kahramana sihir yapmaya çalışır. Ancak düşman sihrine karşı kahraman, tanrısal güçler tarafından korunur. Bu sebeple kahramanın sihirle yenilgiye uğratılması mümkün değildir. Destanda bu koruma durumu, kılavuz tanrı Hermeias'ın sihri etkisizleştirecek otu kahramana vermesiyle olur.

*“Böyle dedim, uzaklaştım gemiden ve deniz kıyısından,
ama kutsal yarıları geçip varmak üzereyken tam
ot büyücüsü Kirke'nin büyük konağına,
altın değnekli Hermeias çıktı baktım karşıma,
girmiş genç bir adam kılığına, gelirdi konağına doğru,
bir güzel delikanlıydı, bıyıkları yeni terlemiş.
Elini dayadı elime, konuştu, diller döktü:
'Nereye böyle tek başına, yamaçlardan doğru?
Sen bilmezsin buraları ey bahtı kara!
Nereye gidersin, Kirke'nin katına mı?
Ağıllara kapatıldı orada dostların, hepsi domuz oldu,
kurtarmaya mı gidersin onları oradan?
Sen de dönemezsin, kalırsın orda bilmiş ol.
Haydi gel bakalım, bu belalardan kurtarayım seni,
al şu iyi otu, kolay girersin Kirke'nin konağına,
otun gücü uzak tutar senden kara günü.
Kirke'nin bütün tuzaklarını, büyülerini bir bir sayayım sana:
Bir içki hazırlayacak, bir ilaç koyacak içine,*

ama dinlemez büyü müyü benim sana vereceğim ot.
 Daha bitmedi, anlatayım bak dinle:
 Kirke uzun değneğiyle sana vurur vurmaz,
 çek sen de kalçandan sivri kılıcını,
 öldürmek istermiş gibi atıl üstüne Kirke'nin.
 Ödü kopacak, yatağına götürmek isteyecek seni,
 sakın olmaz deme, hor görme tanrıçanın yatağını,
 çok iyi bakılacaksın, yoldaşların da kurtulacak,
 ama önce büyük andını içsin mutluların, zorla onu,
 ant içsin sana bir daha kötülük etmeyeceğine,
 yoksun bırakmayacağına seni gücünden ve erkekliğinden,
 soyununca sen anadan doğma, çırılçıplak.

...
 Ben de yürüdüm Kirke'nin konağına gittim,
 bir sürü şeyler yüreğimde kaynayıp duruyordu.
 Durdum eşiğinde güzel belikli tanrıçanın,
 seslendim oradan, tanrıça da duydu sesimi,
 dışarı çıktı hemencecik, açtı parlak kapıları,
 çağırdı içeri, yürüdüm ardından tasalı tasalı.
 Getirdi oturttu beni altın kakmalı bir tahta,
 Çok güzel işlenmiş bir koltuktu bu,
 ayakları dayamak için bir tokmak vardı önünde.
 Bana bir içki hazırladı altın bir sağrakta,
 İlacı attı içine, kötülükler kura kura yüreğinde.
 Verdi içtim, ne büyülendim ne bir şey oldum,
 derken değneğiyle vurup konuştu, diller döktü, dedi ki:
 'Sen de gel ağıla bakalım, öbür arkadaşlarınla yat orada!'
 O böyle dedi, ben de çektim sivri kılıcımı kalçamdan,
 atıldım Kirke'nin üstüne öldürecekmiş gibi.
 O bir çığlık attı ve kapandı dizlerime,
 Yalvara yakara söyledi şu kanatlı sözleri:
 'Kimsin, nerden gelirsin? Nerelisin, anan baban kim?'

*Nasıl da büyülenmedin, şaştım kaldım ben buna,
hiçbir insan hiçbir zaman dayanamadı bu zehre,
hem içer içmez, geçer geçmez dişlerinin arasından,
ne alt edilmez bir gücün varmış senin!” (Ody. Destanı, s.174-175)*

Destandaki canavarlar da olağanüstü özelliklere sahip düşman güçlerdir. Skylla ve Kharbydis kahraman ve arkadaşlarının deniz macerası sırasında karşılaştıkları deniz canavarlarıdır. Kharbydis, dev bir girdaptır. Kahraman ve arkadaşları bu anafora korkuyla bakarken on iki ayağı, altı boynu, altı kafası, üç sıra dişi olan canavar Skylla, kahramanın altı yoldaşını kapar. Kahraman ve arkadaşları kayıplar vererek bu canavarlardan kurtulur.

*“Skylla oturur mağarada, ulur acı acı,
sesi benzer yeni doğmuş bir eniğin sesine,
ama kendisi öyle korkunç bir canavardır ki,
istemez kimse onu görmek, istemez bir tanrı bile.
On iki ayağı var, biçimsiz ve güdük on ikisi de,
upuzun boyunları var tam altı tane,
her boynun üstünde korkunç bir kafa var,
her kafada üç sıra diş, üst üste sımsıkı,
kapkara ağızlar durmadan ölüm saçar.
Mağaranın kovuğuna bele kadar gömülüdür o,
uzatır başını korkunç uçurumdan dışarı,
gezdiren bakışlarını kayalarda, olduğu yerden
avlar yunus balıklarını, köpekbalıklarını
ve indirir gövdeye sürülerle deniz canavarını,
uğuldayan Amphitrite'nin beslediği canavarlardır bunlar.
Şimdiye dek övünemez hiçbir denizci,
diyemez ben gemimi sağ salim geçiririm oradan,
canavar uzanır lacivert pruvalı geminin içinden.
Göreceksin Odysseus, daha alçak öbür kaya,
çok yakın birbirlerine bu kayalar,
vurursun birinden öbürünü bir okla,
bir incir ağacı var üstünde, yaprak dolu, kocaman,*

*tanrısız Kharybdis sömürür yutar kara suları ağacın altından.
Üç kez kusar günde ve çeker içine sömürür üç kez,
suları yuttuğu sıra varayım deme oraya sakın,
yeri sarsan tanrı bile seni yıkımdan kurtaramaz.” (Ody. Destanı, s. 209-210)*

*“Böylece girdik dar boğaza içimizi çeke çeke,
Skylia bir yanımızda, tanrısız Kharybdis bir yanımızda.
Ne korkunçtur bu canavar yutarken denizin acı sularını,
kustuğu zaman da kaynayıp gümbürder koca engin
ateşin üstünde dopdolu bir kazan gibi,
köpükler yükselir iki kayanın doruklarına kadar,
sonra doruklardan aşağı yuvarlanır bu köpükler.
Bir daha yutunca acı sularını denizin,
dibi görünür anaforların içinde,
sarsılır gümbürtüyle çevresinde kayalar,
dipteki masmavi kumlar fırlar dışarı.
Sapsarı bir korku kapladı o zaman bütün arkadaşları.
Ölüm ondan gelecek diye biz tam bakarken,
Skylia daldı geminin içine ve kaptı kopardı
en güçlü kürekçilerimi, en iyi altı yoldaşımı.*

...

*Sonunda geçtik kayaları, Kharybdis'ten de kurtulduk Skylia'dan da,
tanrının kusursuz adasına kavuştuk çabucak.” (Ody. Destanı, s. 214-215)*

Destanda tanrısız güçlere sahip düşmanların tabiat olaylarına hükmetme gücü vardır. Yeri sarsan Poseidon, Kyklop oğlunu kör ettiği için Odysseus'a karşı öfkeli. Doğaya hükmetme gücüyle kahramanın başına türlü belalar getirerek, yurduna dönüşüne mâni olur.

*“Yüzüyanıklar ülkesinden dönen Poseidon o ara
gördü onu Solymos Dağı tepesinden,
ilişti gözüne denizde yüzen sal,
yeri sarsan tanrı öfkeli yüreğinde adamakıllı,
söylendi kendi kendine, sallaya sallaya başını:*

*'Odysseus için verilmiş kararı tanrılar
ben Yüzüyanıklar'dayken değiştirdiler demek!
Phiakların toprağına yanaşacak neredeyse,
orda kurtulacak başına gelen belalardan.
Ama ben daha bir sürü bela getirebilirim onun başına.'*
*Böyle dedi, yığıldı bulutları üst üste,
bir anda allak bullak etti denizi,
üçlü yabasını tutuyordu elinde,
salıverdi çeşitli yellerin kasırgalarını tekmi,
toprağı, denizi kapladı bulutlarla,
karanlıklar boşandı göklerden.
Eros'la Notos ve uluyan Zephyros
ve koca dalgalarla açık gökten kopan Boreas,
estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa."(Ody. Destanı, s. 92-93)*

"Vay benim talihsiz başım, vay!

...

*Kaderim burada ölmekmiş meğer korkunç bir ölümle.
Böyle konuşurken o kendi kendine,
koca bir dalga indi yukarlardan aşağı,
gümbürtüyle çarptı sala, getirdi altını üstüne.
Odysseus saldan çok uzaklarda buldu kendini,
dümenin yekesi fırlamıştı elinden,
karmakarışık rüzgârlardan kopan kasırga
direği ortasından iki parça etmişti,
yelkenle sereni uzağa atmıştı, açık denize.
Odysseus suyun altında kaldı bir süre,
koca bir dalganın pençesinden kurtaramadı kendini,
çok ağırlaşmıştı Kalypso'nun verdiği rubalar da.
Neden sonra çıktı suyun yüzüne,
ağzından acı sular fişkıriyordu,
sel gibi dökülüyordu başından aşağı sular.*

*Böyleyken unutmadı salını yine de,
atıldı dalgaların içine, yakaladı onu,
ortasına oturup baktı ölümden kurtulmaya.
İri dalgalar salı ordan oraya sürükledi durdu,
güzün Boreas nasıl devedikenlerini salarsa ovaya,
ovada nasıl girerse yığınlar birbirleri içine,
sal da öyle gidip geliyordu bir dalgadan bir dalgaya,
şurda Notos tutup atıyordu onu Boreas 'a,
şurda Euros bırakıyordu yakasını,
şurda Zephyros düşüyordu peşine.”(Ody. Destanı, s. 93-94)*

Destanda, kahramanın birçok düşmanın yanı sıra Kikonlar adı verilen düşmanlarla da mücadelesinden söz edilmektedir. Kahraman, mücadeleyi kazanır ancak yoldaşlarının oyalanması sonucu Kikonlar çok sayıdaki komşularını çağırıp Akhalara güç gösterir. Kikonların atlı ve yaya olarak savaşmayı bildikleri, yiğit oldukları gibi güçlü özelliklerinin bizzat Odysseus tarafından ifade edilmesi esasen kahramanın başarısının altını çizmek içindir.

*“İlyon 'dan çıkarken bir rüzgâr aldı beni,
götürdü attı İsmaros 'a, Kikonların kentine,
yerle bir ettim ben orayı, öldürdüm Kikonları,
aldım karılarını, mallarını bütün
ve onları bir güzel pay ettim,
hiç kimse yakınmadı kendine düşen eşit paydan.
Haydi, dedim adamlarıma, çabuk kaçalım şimdi buradan,
ama koca aptallar dinlemediler sözümü,
oturup bol bol şarap içtiler,
bir sürü koyun kestiler deniz kıyısında,
paytak paytak yürüyen boynuzlu öküz kestiler bir sürü,
oysa Kikonlar gidip komşularını çağırmışlardı,
içerlerde oturan Kikonlar hem yığittiler, hem de çoktular,
hem at üstünde savaşmasını bilirdi onlar, hem yaya.
Ossaat geldiler, hem de çok geldiler,
İlk yazda açan yapraklar kadar, çiçekler kadar.*

Çöktü başımıza o zaman Zeus'un kara kaderi
 ve kalmadı biz zavallılarda çekmedik acı.
 Saldırdılar sıra sıra, bir dövüştür başladı,
 koca karınlı gemiler önünde uçtu tunç kargılar.
 Tanyeri ağardı, kutsal gün yürüdü,
 çok insana karşı dayandık var gücümüzle,
 ama güneş yükselmeye başlayınca ikindiye doğru,
 Kikonlar ağır basıp Akhalara boyun eğdirdiler.
 Güzel dizlikli altı yoldaşım benim
 o gün gemilerin dibinde can verdiler.
 Kaçmakta bulduk ne yapalım biz de kurtuluşu.
 Açıldık oradan denize, yüreğimiz yas dolu,
 ölümden kurtulmuştuk ama yanıyorduk yoldaşlara.
 Andık Kikonların ovada öldürdüğü dostları
 çifte küpeşteli gemilerimiz yol almadan,
 zavallılıkların üç kez çağırttım adlarını bağıra bağıra.
 Bulutları devşiren Zeus, tam o sıra,
 Boreas yelini, o azgın kasırgayı saldı üstümüze,
 sağanak sağanak bulutlarla kapladı toprağı, denizi
 ve sonra gece yağdı gökyüzünden aşağı.
 Sürüklendi durdu gemiler bata çıka,
 Üç dört parçaya böldü yelkenleri ölüm korkusu.
 Zorla yanaştık karaya, dayanıp küreklere var gücümüzle." (Ody. Destanı, s. 146-147)

Kahramanın mücadelesi esnasında karşılaştığı zorluklardan biri de Lotosiyenler'dir. Kötülük düşünmeyen bu halk, kahramanın arkadaşlarına lotos bitkisinden ikram eder. Bu olağanüstü bitki, yiyene sılayı unutturmaktadır. Odysseus, diğer arkadaşlarının lotos bitkisini yemesine mâni olarak derhâl yola koyulur.

"Tam dokuz gün ölüm rüzgârları balıklı denizde çalkaladı bizi,
 sonunda Lotosiyenlerin toprağına vardık onuncu gün,
 bir bu çiçeğı yer buranın halkı,
 orada karaya çıktık ve gittik su almaya,

arkadaşlar da çabucak hazır etti akşam yemeğini,
 oturup doyurduk karnımızı tez giden gemilerin dibinde.
 Yiyip içtikten sonra doyasya,
 yolladım arkadaşları, dedim gidin bakın,
 ekmek yiyen hangi insanların toprağına ayak basmışız.
 Seçtim iki kişi, kattım yanlarına bir de haberci.
 Gittiler ossaat buluştular Lotosiyen adamlarla,
 bizim dostlara hiçbir kötülük düşünmedi ora halkı,
 lotos bile verdiler onlara yesinler diye,
 bizimkilerden kim yediyse lotosun bal gibi yemişini,
 kendinden geçti ve dönmek istemedi bir daha gemiye.
 Orada kalıp lotos yemekten başka şey düşünmediler,
 akıllarını çelmişti bu yemiş, unutturmuştu sılayı.
 Ama bakmadım gözlerinin yaşına, sürükledim gemiye onları,
 teknede, kürekçi sıraları altına çektim, vurdum zincire.
 Sonra buyurdum öbür sevgili yoldaşlarıma,
 haydi, dedim, binin tez giden gemilere çabuk,
 korktum, biri lotos yer, sılayı unutuverir diye.
 Onlar da hemen bindiler ve oturdular sıralarına,
 küreklere sarılıp köpürttüler kırçıl denizi.” (Ody. Destanı, s.147-148)

Ezgileriyle büyüleyen Seirenler de kahramanın macerası sırasında karşılaştığı güçlüklerdendir. Tanrıça Kirke'nin talimatlarıyla kahraman, bu güç durumdan kendini ve arkadaşlarını kurtarmayı başarır.

“Ulu Kirke dinledi beni, sonra şu sözleri söyledi bana:
 Demek her şey oldu bitti,
 şimdi kulak ver sen benim diyeceklerime,
 hep hatırlatsın bir tanrı sana bu dediklerimi:
 Seirenlere varacaksın sen en önce,
 onlar büyüler yakınlarına gelen bütün insanları,
 kim yaklaşırsa bilmeden ve dinlerse onları yandı,
 bir daha evinde onu ne karısı karşılar, ne çocukları.
 Seirenler onu çayırdı çınlayan ezgilerle büyüler,

çayırın çevresinde kemikler vardır, öbek öbek,
 bunlar kemikleridir etleri çürüyen insanların,
 büzük büzük durur kemiklerin üstünde deriler.
 Durma orada yürü, arkadaşlarının da tıka kulaklarını,
 tatlı balmumuyla tıka ki, onların sesini dinlemesinler,
 istersen dinle sen, ama bağlasınlar ayakta seni,
 hızlı geminin içinde iplerle bağlasınlar
 kollarından bacaklarından orta direğe,
 ondan sonra dinle Seirenleri doya doya.
 Ama dostlarına yalvarır da, dersen ki ne olur iplerimi çözün,
 bağlasınlar onlar senin bağlarını bir kat daha sıkı.” (Ody. Destanı, s. 208)

“Bu ara gemimiz Seirenlerin adasına varmıştı bile,
 çünkü itici bir rüzgâr esiyordu arkamızdan.
 Derken rüzgâr düştü, deniz oldu çarşaf gibi,
 bir tanrı bütün dalgaları dindirmişti.
 Yoldaşlarım kalkıp geminin yelkenlerini topladılar
 ve koydular koca karınlı geminin ambarına,
 sonra da cilalı kürekleriyle döve döve köpürttüler denizi.
 O zaman ben tunç kılıcımla, iri bir mum peteğini
 parçaladım ufak ufak ve ezdim güçlü ellerimle,
 mum elimin altında yumuşayıverdi ossaat
 ve Yücelerin oğlu Güneş’in ışınlarıyla yumuşayıverdi.
 Sırayla sürdüm mumu arkadaşlarımın kulaklarına,
 onlar da bağladılar kollarımdan bacaklarımdan beni
 sarıp orta direğe ayakta iplerle.
 Sonra oturup vurdular kürekleriyle kırçıl denize.
 Geldiğimiz zaman yakına, sesin duyulacağı kadar,
 bir sıvışsak göz açıp kapayıncaya dek şurdan, dedik,
 ama gözlerinden kaçmadı yakından geçen hızlı gemi,
 çınlayan sesleriyle hemen başladılar ezgiye:
 Gel buraya, dillere destan Odysseus, Akhaların şanı şerefi,

*durdur gemini de duy bizim sesimizi.
Hiçbir vakit bir kara gemi buradan geçemedi
durup dinlemeden ağzımızdan çıkan tatlı ezgileri,
dinlerler doya doya, daha çok şey öğrenir öyle giderler.
Biliriz biz engin Troya'da olup biten her şeyi,
Argoslularla Troyalılara tanrıların ne acılar çektirdiğini,
biliriz biz ne olur ne biter bereketli toprak üstünde.
Güzelim sesleriyle onlar böyle diyorlardı işte
ve dinlemek istiyordu onları benim gönlüm,
kaşlarımla işmar verdim arkadaşlara, çözüün dedim beni,
onlarsa habire kürek çekiyordu iki büklüm.
Perimedes'le Eurylokhos hemen kalktılar ayağa
ve bir kat daha sıkı bağladılar bağlarımı.
Az sonra epey uzaklaşmıştık Seirenlerden,
artık duymaz olmuştuk onların seslerini ve ezgilerini,
o zaman çıkardılar kulaklarından balmumlarını sadık yoldaşlarım
ve sonra geldiler çözdüler benim bağlarımı.” (Ody. Destanı, s. 212-213)*

Kahramanın fiziki güç zafiyetinden ötürü yenilgiye uğradığı görülmez. Bu durum epik destan mantığına aykırı bir durumdur. Düşman, kahramanı güçle alt edemeyeceğini bildiğinden namertçe yollara başvurur. Sihir, entrika ve hile düşmanın başvurduğu en namert yollardır. Kahramanın uykusunu fırsata çeviren düşman, entrikayı da gafletin bedeli olarak gerçekleştirir.⁹⁵

Destan kültürü içerisinde düşman, yalnızca dışarıdan seçilmez. Bir yoldaş ya da akrabanın düşmanlık ettiği durumlarla da karşılaşılır. Bu durum iktidar, kıskançlık, mal-mülk gibi birçok nedene bağlı olarak gelişir.⁹⁶

Bu destanda kahraman, arkadaşları tarafından mal-mülk kaygısı ile ihanete uğrar. Kahramanın arkadaşları, Aiolos'un yelleri doldurduğu tulumun içinde değerli bir hediye olabileceğini düşünerek Odysseus'un uyuduğu esnada tulumu açar. Rüzgârların fırlamasıyla uykudan uyanan kahraman entrikayla karşılaşır.

*“Dokuz gün dokuz gece durmadan gitmiştik,
başlamıştı görünmeye vatanın tarlaları onuncu günü,*

⁹⁵ Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, a.g.e., s. 171.

⁹⁶ A.g.e., s. 168.

*daha da yaklaştık ve gördüğümüz nöbetçi ateşlerini.
 Tatlı bir uyku sarmıştı beni o sıra,
 yorulmuş bitmişim geminin iskotasını tutmaktan,
 kimseye vermemiştim onu tez varalım diye baba toprağına.
 Oysa arkadaşlar aralarında konuşmaya başlamışlar,
 sözde ben yurda altın ve gümüş götürmüşüm,
 Hippotesoğlu Aiolos, ulu yürekli,
 bir sürü armağan vermiş bana sözde.
 Şöyle diyorlardı birbirlerine göz ede ede:
 'Vay dinini, herkesten nasıl da sevgi saygı görür bu adam,
 kimin kentine, kimin toprağına giderse gitsin!
 Doyurmalık diye bir sürü armağan almadı mı Troya'dan?
 Biz de onunla aynı yolu aştık, elimize geçen ne?
 İşte ellerimiz boş dönüyoruz evimize şimdi.
 Dostluğunu kazanmak için Aiolos neler verdi kim bilir,
 haydi gelin bir bakalım neymiş bunlar,
 bakalım tulumda altın ne kadar, gümüş ne kadar!'
 Onlar böyle konuştu ve bu düşünce yendi onları,
 çözdüler tulumu, fırladı dışarı teknil rüzgârlar,
 kopan fırtına sürdü bizi açık denize,
 çok uzaklara sürdü baba toprağından,
 arkadaşlar çığrışmaya başladı ama iş işten geçmişti!
 Uyandım ve düşündüm ben yüreğimde en iyi yolu,
 atayım mı kendimi gemiden, yok olayım mı denizde,
 yoksa her şeyi sineye çekip kalayım mı yaşayanlarla?
 Kal gemide, dedim kendi kendime, kal, dayan
 ve sarındım, uzandım teknenin içine,
 karışık rüzgârlar Aiolos Adası'na attı bizi gerisingeri,
 teknil arkadaşlar dövünüp durdular yol boyunca." (Ody. Destanı, s.166-167)*

Yakın akrabalarından bazıları, maceranın birçok yerinde engelleyici bir pozisyonda karşımıza çıkar. Bu akrabalar kahraman gibi yüce bir ruha sahip değildir.

Mücadelenin tehlikeli kısımlarında korkak tavırlarıyla yoldaşlarını kışkırtmaya çalışır.

Destanda yakın akraba aracılığıyla gerçekleşen ihanet motifinin nedeni can kaygısıdır. Odysseus'un yakın akrabası Eurylokhos, yol arkadaşlarını büyücü Kirke'nin konağına gitmemeleri için Odysseus'a karşı kışkırtan kötü bir akraba tipidir.

“Böyle dediler, ben de tatlı sözlerle dedim ki:

*İlk önce karaya çekelim gemiyi,
saklayalım mağaralara ne kadar malımız, aracımız varsa,
sonra hazırlanın arkamdan gelmeye hepiniz,
gelin, Kirke'nin kutsal sarayında arkadaşlarınızı görün,
yerler içerler orada, her şey var önlerinde bol bol.
Böyle dedim, onlar da çabucak dinlediler sözümü,
bir Eurylokhos alıkoymaya çalıştı onları,
seslendi onlara, söyledi kanatlı sözler:
Nereye böyle bahtsız kişiler, ölmeye mi?
Konağına mı gitmek istersiniz Kirke'nin,
orada ya domuz, ya kurt kapacak sizi o, ya da aslan,
bekçilik edeceksiniz onun koca sarayında zorla.
Unuttunuz mu, Tepegöz ne yaptı arkadaşlara bizim,
girmişlerdi avlusuna bu yaman Odysseus'un arkasından,
bunun yüzünden ölmediler miydi arkadaşlar bütün?
O böyle dedi, ben de düşündüm taşındım içimden,
kalın kalçam boyunca sivri kılıcımı çeksem miydi,
çok yakın akrabam olduğuna aldırmadan
uçurup atsam mıydı kılıcımın kafasını yere,
ama arkadaşlarım atılıp tuttular beni,
yaptırmadılar bunu bana, bal gibi sözlerle dediler ki:
Bırakalım onu burada, buyur ona kalsın,
kıyıda otursun, bekçilik etsin gemiye,
haydi sen Kirke'nin kutsal sarayına götür bizi.
Böyle dediler, hepimiz uzaklaştık gemiden ve denizden,*

ama Eurylokhos koca karınlı geminin yanında kalmak istemedi, ürkütü kabaran öfkemden benim, o da geldi bizimle.” (Ody. Destanı, s.178-179)

Yakın akraba kışkırtmasıyla bir yasağın ihlali durumu da ortaya çıkar. Destanda, Güneş’in sığırlarına dokunulmaması gerektiği bilgisiyle yasak motifini görmekteyiz. Kahramanın uykusu sırasında bir kışkırtma durumu ile yasağın çiğnenmesi entrikayı ve hâliyle cezayı da beraberinde getirir.

*“Sonunda geçtik kayaları, Kharybdis ’ten de kurtulduk Skylla ’dan da, tanrının kusursuz adasına kavuştuk çabucak.
orda yüksek alınlı güzel sığırları vardı
ve sürüyle iri koyunları Yücelerin oğlu Güneş ’in.*

...

Seslendim arkadaşlara, yüreğim acı içinde, dedim ki:

*Dinleyin beni çile çeken yoldaşlarım benim,
dinleyin beni bakın diyeyim size*

bilici Teireas ’ın gelecekte verdiği haberi:

*Üst üste öğütler vermişti bana o Hades ülkesindeyken,
ölümlüleri büyüleyen Güneş ’in adasından sakın, demişti,
orda sizi, demişti, korkunç bir yıkım bekler.*

Haydi bu adayı geçelim, açın kara gemiyi.

Ben böyle dedim, ama yürekleri parçalandı onların,

Ossaat Eurylokhos acı sözlerle karşılık verdi, dedi ki:

Amma da insafsız adamsın sen Odysseus,

baksana sapasağlamsın, bütün gücün yerinde,

yorulmak bilmez elin kolun, bedenin çelikten sanki,

oysa arkadaşlarında yorgunluktan, uykusuzluktan hal kalmadı,

sen hâlâ bırakmazsın bizi çikalım karaya,

şurda, denizle çevrili şu adada oturup

bir yemek yesek ne olur ağız tadıyla.

İstersin tez gelen gecede sürelim gemiyi

Bu adadan uzaklara, sisleri arasında enginin.” (Ody. Destanı, s. 215)

“Eurylokhos böyle konuştu, arkadaşlar da doğruladı onu,

*ama ben biliyordum, ne belalar kuruyordu bir tanrı bize,
seslendim bu yüzden, şu kanatlı sözlerle dedim ki:
Zorluyorsunuz beni Eurylokhos, içinizde tek kaldım diye,
hepiniz en büyük yeminle ant için bari,
rastlarsak bir inek ya da büyük bir koyun sürüsüne,
bela getirecek bir çılgınlığa kapılmasın hiçbiriniz,
ne bir inek öldüreceksiniz, ne bir koyun öldüreceksiniz
Kirke'nin size verdiklerini yiyeceksiniz uslu uslu.*

Böyle konuştum, onlar da ossaat dediğim gibi ant içtiler.” (Ody. Destanı, s.

216)

*“Adamlarım ekmek ve kızıl şarap buldukları sürece
dokunmadılar sürüden bir tek hayvana bile,
gemideki bütün azıklar tükenince de,
başladı mideler açlıktan acı acı kazınmaya,
o zaman kırlarda ve denizde ava çıkıldı çaresiz,
çengelli oltalarla tuttular ellerine ne geçerse, balık, kuş.
Yürümüştüm bir gün ben de adanın içine doğru,
tanrılara yakarayım demiştim, göstereyim bir dönüş yolu.
Ordan oraya derken epey uzaklaştım dostlarımdan,
rüzgârsız, kuytu bir yerde yıkadım ellerimi
Onlar da döktüler gözkapaklarıma tatlı uykuyu,
O sıra Eurylokhos öğütler vermişti arkadaşlara kötü kötü:
Dinleyin beni çile çeken yoldaşlarım benim,
acı verir zavallı insanlara ölümün her türlü, ama açlıktan gitmek en acıklısıdır ölümünün.*

...

*Eurylokhos böyle konuştu, öbür arkadaşlar doğruladı onu,
Hemen kovalayıp yakaladılar en seçkin ineklerini Güneş'in.” (Ody. Destanı,*

s. 217)

*“O ara çekilmişti derin uyku benim gözkapaklarımdan,
kalktım yürüdüm tez giden gemiye ve deniz kıyısına doğru,
az bir şey kalınca çift kıvrımlı gemiye varmaya,*

kızarmış yağ kokuları sardı dört yanımı.” (Ody. Destanı, s. 218)

*“Sonra deniz kıyısına inip gemiye vardığımda,
bir ona koştum bir ona, çattım bütün arkadaşlara,
ama ne çare, inekler öldürülmüş, iş işten geçmişti.” (Ody. Destanı, s. 219)*

*“Sonra da bizim yaman dostlar, tam altı gün
şölen yaptılar Güneş’ten çaldıkları seçkin ineklerle.
Ama Kronosoğlu Zeus getirince yedinci günü,
kasırgalarla esen Notos birdenbire dindi.
Çarçabuk bindik gemiye, engin denize açıldık,
bir yandan da direği diktik, ak yelkenleri çektik.
Artık görünmedi gözümüze başka hiçbir toprak,
önümüz, ardımız, tepemiz, alabildiğine gök ve deniz.
Kronosoğlu birdenbire koyu bir bulut astı üstümüze,
tam tepesine koca karınlı gemimizin,
bulutun altında deniz oldu kapkara.
Korkunç bir gümbürtüyle patladı Zephyros yeli
ve birden saldırdı üstümüze, gemi gidemedi.*

...

*Zeus hem güreledi, hem yıldırım yağdırdı gemiye.
Altüst oldu Zeus’un kükürtlü yıldırımıyla çarpılan gemi,
tekmil arkadaşlar hep birden denize düştüler.
Dalgalar aldı götürdü yoldaşlarımı,
başladılar yüzmeye karabataklar gibi geminin çevresinde,
tanrı onlara sılayı kısmet etmemişti” (Ody. Destanı, s. 219)*

19. Madde: Kahraman mücadelesi esnasında yer altı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.

Arkaik destanlarda kahramanın yolculuk ettiği olağan dışı mekânlar vardır. Bu mekânlar, kutsiyet taşıması bakımından aşağı ve yukarı âlem olarak ikiye ayrılır. Yukarı âlem Tanrı katıyken, aşağı âlem kötülükler diyarıdır. Kaosu kozmosa çevirmek üzere gönderilen kahramanın görevi kötülüklerle mücadele etmek

olduğundan yer altına seyahatleri daha sık görülür. Bu seyahatlerin en mühim işlevi kahramana belli bir yetkinlik kazandırmaktır.⁹⁷

Destanda tanrıça Kirke, yer altı seyahatini gerçekleştirecek olan Odysseus'a yönergeler vermektedir.

*“Çok kurnaz Odysseus, Laertes’oğlu, tanrıların beslediği,
geminde bir kılavuz olacak da ne olacak,
dikersin direği, açarsın yelkenleri, geçersin yerine,
bırakırsın Boreas’ın soluğuna, alır götürür seni.
Ama geçtiğin zaman Okeanos’u geminle,
orda Alçak Kıyı var ve Persephone’nin koruluğu,
uzun kavaklar göreceksin, kısa söğütler,
derin anaforlu Okeanos’un kıyısında çek karaya gemini,
sonra çık yola, Hades bataklarına doğru,
orada Akheron’a Pyriphlegeton ve Kokytos akar,
Styks’den gelen sular da dökülür oraya.
Bu yankılanan iki ırmağın birleşiminde bir kaya var,
işte yaklaş oraya yiğidim, yap dediğimi:
Bir çukur kaz eni boyu bir arşın,
çukurun üstünde sunu sun teknil ölülere,
önce ballı sütle, sonra tatlı şarapla, sonra suyla,
sonra da çukurun üstüne ak un serp,
bir yandan da ölülerin güçsüz başlarına yalvar yakar,
kurban edeceğine söz ver İthake’ye döner dönmez
kısır ineklerin en iyisini konağında,
en güzel armağanlarla donanmış bir odun yığını üstünde.
Bir de Teiresias’ın yalnız kendisine bir koç ada,
kapkara bir koç, sürülerinde en göze çarpan, en alımlı.
Adaklarla yakarırken ölülerin ünlü soyuna,
ayrıca bir koç kurban et, bir de kara koyun,
başlarını Akheron’a doğru çevir öyle kes,
ama sen döndür kendi başını, ırmağın akan sularına bak,*

⁹⁷A.g.e., s. 176.

*dört yanın nasıl bir anda ölmüşlerin ruhlarıyla dolacak.
Dön sonra adamlarına, yüreklendir onları,
alsınlar insafsız tunçla boğazlanan hayvanları,
yüzsünler derilerini ve adamakıllı yaksınlar,
o arada yakarsınlar tanrılara da,
güçlü Hades'e yakarsınlar ve korku saçan Persephone'ye.
Sen de otur orada, ama çek kalçandan sivri kılıcını,
Teiresias sana karşılık verene dek
ölülerin güçsüz başlarını yaklaştırma kana.” (Ody. Destanı, s. 181-182)*

Odyseus, bilicilerden Teiresias'ın ruhuna sorular sormak için Kirke'nin yönergeleriyle uzun ve tehlikeli bir Hades yolculuğuna çıkar.

*“Az sonra indik gemiye, deniz kıyısına,
çektik önce gemiyi tanrısal denize,
diktik direği ve yelkenleri kara gemiye serdik.
Koyunları aldık içeri ve sonra kendimiz bindik.
Hüngür hüngür ağlıyorduk, üzüntü içindeydik.
Yelken şişiren bir yel saldı bize
iyi bir yoldaş, lacivert geminin ardından,
güzel belikli Kirke, yaman tanrıça, insan sesli.
Bütün avadanlıkları yerli yerine koyduk ve oturduk,
rüzgârla dümenci yönelttiler gemiyi.
Gergin kaldı yelken deniz aşan gemide bütün gün.
Güneş batarken ve kararırken teknil yollar
vardık sınırlarına derin akışlı Okeanos'un,
ordadır Kimmerlerin ülkesi ve kenti,
oldum olası bol sisle ve bulutlarla örtülü,
parlak güneş onları ışınlarıyla göremez hiçbir vakit,
ne yükseldiği vakit yıldızlı göğe,
ne de gökten toprağa döndüğü vakit.
Öylece serili durur bir uğursuz gece
bu zavallı ölümlülerin üstünde.
Varınca oraya çektik kara gemiyi,*

çıkardık bütün koyunları gemiden,
 yürüdük biz de Okeanos'un akıntısı boyunca,
 Kirke'nin dediği yere varalım dedik.
 Orada kurbanları Perimedes'le Eurylokhos tuttu,
 ben de çektim kalçam boyunca sivri kılıcımı
 ve bir çukur kazdım, eni boyu bir arşın,
 çukurun üstünde sunu sundum tekmi ölülere,
 önce ballı sütle, sonra tatlı şarapla, sonra suyla,
 sonra da çukurun üstüne ak un serptim.
 Öte yandan ölülerin güçsüz başlarına yalvardım, yakardım,
 kurban edeceğime söz verdim İthake'ye döner dönmez
 kısır ineklerin en iyisini konağımda,
 en güzel armağanlarla donanmış bir odun yığını üstünde.
 Bir de koç adadım Teiresias'ın yalnız kendisine,
 kapkara bir koç, sürülerimde en göze çarpan, en alımlı.
 Adaklarla yakardıktan sonra ölülerin ünlü soyuna,
 aldım koyunları, çukurun üstünde kestim,
 kanlar aktı, tüttü kapkara ve ruhlar üşüştü,
 Erebos'tan doğru, ölmüşlerin ruhları:
 Gelinler, delikanlılar, çok çekmiş ihtiyarlar,
 gönülleri yeni yaşlı kızlar, körpecik körpecik
 ve tunç kargılar altında can vermiş savaş erleri,
 tekmi silahları hâlâ kan içinde.
 Çok kalabalıktılar, sürü sürü dolaşıp durdular
 çukurun üstünde korkunç çığlıklar ata ata,
 bir korku sarmıştı beni, sarı-yeşil bir korku.
 O ara döndüm yoldaşlarıma, yüreklendirdim onları,
 alın, dedim, insafsız tunçla kestiğiniz şu hayvanları,
 yüzün derilerini ve adamakıllı yakın
 ve yakarın güçlü Hades'e ve korku saçan Persephone'ye.
 Kendim de çekip kalçamdan sivri kılıcımı,
 Teiresias sorularına karşılık verene dek

ölülerin güçsüz başlarını yaklaştırmadım kana.” (Ody. Destanı, s.185-186)

Transmigration hâli, yani ruhun bedeni geçici olarak terketmesi durumu⁹⁸ söz konusu destanda kahramanın Ölüler Ülkesi’ne gitmesiyle görülür. Yer altına seyahat gerçekleştiren kahraman ve arkadaşları esrik hâlde transa geçerek bu seyahati gerçekleştirir. Esrik hâlde olmaları Kirke’nin konağında yaptıkları şölende bol şarap içmeleri sebebiyledir.

*“Oturduk bütün gün, güneş batıncaya dek,
şölen yaptık bol bol etlerle, tatlı şaraplarla,
gün batıp karanlıklar çökünce ortalığa,
adamlarım gidip yattılar gölgeli odalarda.
Ben de çıktım çok güzel yatağına Kirke’nin,
dizlerine sarıldım, yakardım, o da kulak verdi bana,
ben de kanatlı sözler söyledim, dedim ki:
Getir yerine artık ey Kirke, bana verdiğin sözü,
beni evime göndereceğini söylemiştim hani,
ben de can atarım gitmek için, arkadaşlar da.*

...

*Böyle dedim, yüce tanrıça hemen karşılık verdi, dedi ki:
Çok kurnaz Odysseus, Laertesoglu, tanruların beslediği,
kalmayın benim evimde istemeye istemeye,
ama bir başka yolculuk yapmanız gerek daha önce:
Gidilecek Hades’in ve korkunç Persephone’nin ülkesine,
danışmak için Thebaili Teiresias’ın ruhuna,
henüz yitirmemiştir aklını bu kör bilici,
Persephone bir ona bilinç bağlamıştır ölümlülerden.” (Ody. Destanı, s.180)*

20. Madde: Kahramana yardım eden olağan kişiler vardır.

Destan içerisinde kahramana yardım eden olağan ve olağanüstü güçler vardır. Tanrı kut’unu taşıması hasebiyle tanrısal güçlerden yardım gören kahramanın olağan yardımcıları da vardır. Yardımlar, kahramanın gücünü gölgede bırakmayacak şekilde sağlanır.

⁹⁸ Hasan Köksal, a.g.m., s.146.

Destanda Alkinoos'un kızı Nausikaa, kahramanın devam edeceği yol hususunda yardım aldığı olağan kişilerdendir.

*“Bu ara ak kollu Nausikaa uğraştı başka şeylerle,
 çamaşırı katlayıp güzelim arabaya koydurdu,
 koşturdu tek turnaklı katırları,
 kendisi de atladı arabaya,
 çağırdı Odysseus'u, konuştu, diller döktü:
 Haydi kalk yabancı, kente gidelim,
 götüreyim seni babamın evine,
 akıldan yana üstün bir adamdır o,
 Phaiakların en ileri gelenlerini görürsün orada.
 Bak sana diyeyim ne yapacağını,
 akli başında bir adam görünürsün bana:
 Biz geçerken tarlalar üzerinden,
 insanların işlediği topraklardan geçerken,
 sen de hizmetçilerimle hızlı hızlı yürü,
 gel katırların, arabanın arkasından.
 Ben göstereceğim sana kente giden yolu,
 Yüksek bir duvar sarar onu çepeçevre,
 Güzel iki liman görünür kentin iki yanında,
 Boğazları açılır daracık daracık,
 İki ucu kıvrık tekneler dizilidir yol boyunca,
 Kayıkhaneye girmiştir bir tekne,
 Bir meydan vardır işte orada,
 Ortasında bir Poseidon anıtı vardır,
 Döşemesi dağdan getirilmiş düzgün taşlardandır,
 Orada kara tekneleri donatmakla uğraşılır,
 Halatlar, yelkenler yapılır, kürekler parlatılır,
 Phaiaklar uğraşmaz oklar ve yaylarla,
 Seren, kürek, dengeli gemiler yapmaktır onların işi gücü,
 Alacalı denize coşa coşa açılırlar bunlarla.
 Kaçınmalıyım onların pis dedikodularından,*

Korkarım arkamdan kötü laf etmesinler.” (Ody. Destanı, s. 110)

*“Bak yabancı, noksansız yaparsan benim dediğimi,
dönüşünü çabucak sağlayabilir babam.
Rastlayacağız yol kenarında Athene'nin bir korusuna,
pırıl pırıl kavaklardan bir kuru,
içinde bir pınar var, çimenlik iki yanı,
babamın bir bahçesi var orada,
meyve verir istediğin kadar,
kente çok yakın, bağırsan duyulur.
Biz kente varıp babamın evine girene dek
sen orada dur, otur bekle.
Hesapla bizim eve girdiğimiz vakti,
sen de Phaiakların kentine doğru yollan,
sorulu yürekli Alkinoos'un, babamın evini,
orada yoktur onu bilmeyen
gösterir sana ufacak çocuklar bile.”(Ody. Destanı, s. 111)*

Phaiaklar, gemileriyle yurdu İthake'ye bırakarak Odysseus'a yardımda bulunur.

*“Girdiler önceden bildikleri bu limana,
geldi hızla gemi, karaya bindi yarısına kadar,
öylesine hız vermişti ona kürekçilerin elleri.
İndiler sağlam yapılı gemiden, çıktılar karaya,
önce parlak çarşafı ve yumuşak döşegiyle birlikte
Odysseus'u çıkardılar koca karınlı gemiden,
yatırdılar kumsalın üstüne, derin uykusunda onu.
Sonra da malları çıkardılar, soylu Phaiakların verdiği,
ulu Athene'nin buyruğu gereğince, dönerken yurduna
ve getirip yığıldılar yolun dışına, zeytin ağacının dibine,
gelip aşırmasın diye ordan geçen bir adam
bu malları Odysseus uyanmadan önce.
Sonra da yurtlarına doğru koyuldular yola.” (Ody. Destanı, s.224-225)*

Kahramanın yurduna gelmeyişinden üzüntü duyan çoban ve sığirtmaç, kahramanın eve dönüşüyle Őenlenir. Bu iki çoban üzerinden gördüğümüz ‘sadık çoban’ motifi evrensel bir formda karşımıza çıkar. Domuz çobanı ve sığirtmaç, Dede Korkut Destanı’ndaki Karaca Çoban’la aynı sadakati gösterir.⁹⁹

Dede Korkut Destanı’ndaki çoban, Kazan Bey için dövüşürken aşağıdaki parçada göreceğimiz iki çoban, Odysseus için taliplerle mücadeleye tutuşur.

*“Kesin artık ağlamayı hıçkırmayı, görmesin sizi
büyük sofradan çıkan biri, söyler sonra gidip içeriye.
Haydi sırayla girelim büyük sofraya, tek tek,
önce ben gireyim, sonra siz girin ve uyanık olun:
O heriflerden kaç kişi varsa içerde,
engel olacak hepsi bana verilmesine yayın ve okluğun,
o zaman sen tanrısız Eumaios, yayı al getir bana,
benim ellerime ver onu, kadınlara da söyle,
kapsınlar büyük sofanın sağlam yapılı kapılarını;
biri bir inilti ya da gürültü duyacak olursa içerde,
biz erkeklerin kapalı olduğu yerden doğru gelen,
sakın çıkmasın hiçbir kadın kapıdan dışarı,
olduğu yerde kalsın işinin başında, ses çıkarmadan.
Bekçi koyuyorum seni de Philoitios avlunun kapısına:
Kilitle orayı, sürmeyi sür, üstüne de bir halat bağla.”* (Ody. Destanı, s. 362)

Domuz çobanı Eumaios ve sığirtmaç Philoitios kahramanın taliplerle mücadelesindeki olağan yardımcılarıdır. Mücadele sahneleri teke tek bir kompozisyonda verilir.

*“Böyle dedi ve hepsi nişan alıp kargılarını attılar,
Odysseus Demoptolemos ’u vurdu, Telemakhos Euryades ’i,
Domuz çobanı Eumaios da vurdu Elatos ’u,
Peisandros ’u da sığirlara bakan sığirtmaç hakladı.
Düşenlerin hepsi dişleriyle engin tabanı ısırđılar,
sağ kalanlar da çekildiler büyük sofanın bir köşesine,
berikiler de koşup aldılar kargılarını ölülerin içinden.”* (Ody. Destanı, s. 377)

⁹⁹ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, a.g.e., s. 46.

*“Kentler yıkan Odysseus bu kez vurdu Eurydamas’ı,
Telemakhos vurdu Amphimedon’u, domuz çobanı da Polybos’u,
sığırlara bakan sığırtmaç da vurdu Ktesippos’u göğsünden.”* (Ody. Destanı, s. 377-378)

Keçi çobanı Melantheus, domuz çobanı ve sığırtmaç ile aynı sadakatte değildir. O, mücadelede talipler safındadır.

*“Keçi çobanı Melanthios böyle dedi ve çıktı
büyük sofanın basamaklı duvarlarından hazne odasına,
ordan on iki kalkan aldı, on iki kargı,
o kadar da tunç tolga, uzun at yeleli.
ve getirdi koşa koşa verdi bunları taliplere.”* (Ody. Destanı, s. 373)

21. Madde: Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.

Tanrı katından düzeni sağlamak üzere gönderilen kahraman, bir ülkü peşindedir. Bu sebeple kendi çıkarlarından önce mensup olduğu toplumu düşünmek mecburiyetindedir. İncelemiş olduğumuz destanda kahraman, kaos olarak görülen Troya Savaşı için maceraya atılmıştır ve bu sırada Penelopeia ile evlidir. Penelopeia, atıldığı macera sebebiyle uzun yıllar dönemeyen kocasını sadaktle beklemektedir. Sadık eş motifi, destanda Penelopeia şahsında sunulurken, Penelopeia’nın zekiliği de gözler önüne serilir. Odysseus’un yokluğunda kocasının babasına kefen dokuduğunu söyleyen Penelopeia, geceleri dokumasını söker. Bu sayede kendisiyle evlenmek isteyen talipleri uzun süre oyalar.

*“Bir tek Antinoos girişti söze, dedi ki:
Amm da attın Telemakhos, şu öfkeni dizginle,
gerçek niyetin ne, bizi suçlamak mı?
Başına gelen belalar talipler yüzünden değil.
O senin düzenler kuran sevgili anacığın yok mu,
üç yıl oldu, dört yıl olacak nerdeyse,
aldatır göğüslerinde Akhaların gönlünü,
söz verir bize, açar umut kapılarını,
hepimize haberler salar, ama niyeti bambaşka,
kendi kendine şöyle bir düzen tasarlamıştı:
Kocaman bir tezgah kurmuştu odasında,*

arşın arşın beze dokuyordu habire,
 bize de şöyle laf ediyordu arada bir:
 ‘Delikanlılar, madem tanrısal Odysseus öldü,
 içinizden birine varacağım elbette,
 ama ne olur bekleyin bir parça daha,
 bitsin şu dokuma, boşa gitmesin bunca iplik,
 bir kefen dokurum yiğit Laertes’e,
 günü gelir de, ölüm onu yere sererse upuzun,
 mezara kefensiz yatarsa o varlıklı adam,
 Akhalı kadınlar ne der sonra bana.’
 Böyle derdi, biz de söz dinler, gemlerdik erkek yüreğimizi.
 Meğer o, gündüzleri dokuduğu koca bezi
 bir çırağı önünde sökermiş geceleri.
 Kandırdı bizi işte böyle tam üç yıl,
 dördüncü yılda, geçen ilkbaharda,
 bir kadın geldi, düzeni haber verdi bize,
 parlak dokumayı sökerken yakaladık onu.
 Bitirdi dokumayı istemeye istemeye, zorla.” (Ody. Destanı, s. 22)

Penelopeia, Odysseus dönünce onu sınımadan kocası olduğuna emin olamaz. Bamsı Beyrek Destanı’ndaki Banu Çiçek de Bamsı Beyrek’i sınar.¹⁰⁰ Bu nedenle sinama motifi evrensel olma özelliği gösterir.

Burada dikkat çekilecek husus, birinde gerçekçi bir anlatımla yıllardır esir kalan, zamana karşı yıpranan bir Beyrek; öbür tarafta ise Tanrı eliyle bu şekilde dönüştürülen bir Odysseus vardır.

Söz konusu değişimleriyle tanınması güçleşen başkahramanlar, dönüşlerinde kadınlarına sitem ederler. Beyrek’te ve Alpamış’ın bütün varyantlarında kahramanın vefasızlıktan söz etmesi üzerine kadınlar sadakatlerini bildirir.¹⁰¹

İncelemiş olduğumuz destanda, Odysseus’un kendisine gönül koyması hâlinde Penelopeia, kocasına sadakatini bildirir.

“Uslu akıllı Penelopeia dedi ki:

...

¹⁰⁰ A.g.e., s. 86.

¹⁰¹ Metin Ergun, a.g.e., s. 68.

*Haydi ser bakalım yatak odamıza Eurykleia,
onun kendi elleriyle yaptığı sağlam döşөгünü,
yerleştir yerine sağlam sediri, şilteyi de koy üstüne,
koy keçeleri, postları, menevişli çarşafıları.*

...

*Odysseus da iyi şeyler düşünen karısına içerledi, dedi ki:
Altüst ettin kadın, bu sözlerinle yüreğimi!
Kimdir benim yatağımı yerinden oynatan?
Yapamaz tanrı yardım olmadan bu işi hiç kimse,
onu başka yere bir tanrı götürür götürse,
insan ne kadar genç ve güçlü olursa olsun
yine de kolay değil oynatmak yerinden onu,
büyük bir sır bu, çok ustaca yapılmıştır o yatak,
çünkü ben yaptydım onu tek başıma.*

...

*Böyle dedi, kadının çözüldü dizleriyle yüreği,
doğruydu Odysseus'un verdiği kanıtlar bütüin.
Koştu Odysseus' gözlerinden yaşlar boşana boşana,
doladı boynuna kollarını ve başını öperek dedi ki:
Darılma bana Odysseus, insanların en akıllısı!
Ne yapalım ki, tanrılar dertlere boğdu bizi:*

...

*Onun için darılma, gücenme şimdi bana
kucaklamadım diye seni görür görmez.
Bir ölümlü gelir de sözleriyle aldatır diye beni
titrerdi göğsümde yüreğim her gün korkuyla.” (Ody. Destanı, s. 390-391)*

Destanda eş ihaneti durumu kahramana özğü bir durum olmasa da krallar kralı Agamemnon aracılığıyla söz konusu edilmektedir. Bu ihanet, tüm kadın soyuna leke sürmektedir.

*“Agamenon'un ruhu keder içinde çıkageldi,
bir sürü ruh toplanmıştı çevresinde,
kendisiyle birlikte ölenlerdi bunlar Aigisthos'un konağında.*

...

Onu böyle ağlar sızlar görünce yüreğim cız etti,

dile gelip kanatlı sözlerle seslendim ona:

Çok ünlü Agamemnon, erlerin başbuğu, Atreusoğlu,

hangi ecel alt edip attı seni acıklı ölüme?”

...

“Böyle konuştum, o da karşılık verdi, dedi ki:

...

Aigisthos ’tur hazırlayan bana ölümü ve eceli,

o öldürdü beni hain karımın yardımıyla,

evine buyur etmiş, oturmuştu beni sofrasına,

öldürdü yemek yerken, boğazlar gibi ağılda bir sığırı.

...

Öldürülen birçok adam görmüşsündür sen,

tek başına öldürülen, zorlu savaşta öldürülen,

ama görseydin benim ölümümü, bir yanardı ki yüreğin:

Yerlere serilmiştik sağrakların ve dolu sofraların çevresinde,

kanlar tütüyordu dört bir yanımızdan kara kara.

Birden korkunç bir ses duydum, baktım bizim Cassandra,

Priamos ’un kızını öldürüyordu benim üstümde,

ben ellerimle onu korumak isterken tam

bir kılıç salladı, kıydı benim canıma

...

Bulunmaz ondan daha korkunç, daha aşağılık bir köpek

böyle alçakça düzenler kuran kadınlar arasında!

Sen şu kadının işlediği iğrenç işe bak:

Kızıoğlankız vardıği kocasını öldürmek!

Oysa ben neler ummuştum dönerken evime,

kimbilir nasıl karşılar beni çocuklarım, uşaklarım, demiştım!

Meğer kötülük yapmakta ne hünerliymiş bu kadın!

Bir lekedir o gelecekteki tek mil kadınlara,

en iyi, en saygılı kadınlara bile bir leke.” (Ody. Destanı, s. 197-199)

Ölümler Ülkesi'nde Kral Agamemnon'un ruhu, Odysseus'a kadın soyuna güven olmayacağını söyler.

*“Sen de ders al bundan, yumuşak olma karına,
güvenip ona açma tekmil düşüncelerini,
ara sıra açıl ona, ara sıra fikrini sakla.
Ama kadın elinden ölüm gelmez sana Odysseus,
erdemlidir, iyi düşünceler besler içinde
uslu akıllı Penelopeia, İkaros'un kızı.
Yeni gelin bırakmıştı biz onu savaşa giderken,
o zaman memedeydi çocuğu, minnacıktı,
şimdi yetişkin erkekler arasında olmalı.
Sevgili babası dönünce görecektir onu, ne mutlu,
o da, törelere göre, kucaklayacak babasını.
Oysa benim karım bırakmadı oğlumu göreyim,
öldürdü beni oğlumu göremeden.
Bir şey daha diyeyim sana bak, iyice kafana koy,
çok gizli yanaştır gemini sevgili baba toprağına,
görünme kimseye sakın, güven olmaz kadın soyuna.”* (Ody. Destanı, s.199)

İthake'nin arsız hizmetçi kızları da güven vermeyen kadın tipi hususunda öne çıkan tiplerdir.

*“Haydi sen şimdi bana konaktaki kadınları söyle,
hangisi onuruma leke sürdü, hangisi bağlı kaldı bana?
Sevgili ninesi Eurykleia da ona dedi ki:
Söyleyeyim sana çocuğum gerçeği dosdoğru,
elli hizmetçi var senin konağında topu topu,
...
Yalnız on ikisi tuttu bunların namussuzluk yolunu,
ne beni umursadılar, ne de Penelopeia'yu.”* (Ody. Destanı, s. 382)

Destanda kadın soyuna sürülen leke bu cinse karşı güven kaybına sebep olmaktadır. Kaybedilen itibar, sadık Penelopeia dışında erdem manasında isim taşıyan Phaiak kralı Alkinoos'un eşi Arete ile kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Alkinoos'un halkı tarafından gördüğü saygı Arete ile evlenmiş olmasına bağlanarak¹⁰² kadın tipine kısmen değer atfedilir.

Nausikaa'nın Odysseus'u annesine yönlendirmesi de kadının saygınlığı yönünden dikkat çekilen bir husustur. Phaiakların sarayında Arete'nin sözünün geçtiğini gösterir.

*“Yiğit Alkinoos'un evi gibi ev yok
Phaiakların tekmil evleri arasında.
Avluyu aşır girince evin içine,
geç büyük sofayı bir koşu, anama var,
oturur ocak başında, yün eğirir ateşe karşı,
alacalı renklere bak bak şaş,
sırtını direğe dayamıştır anam,
oturur hizmetçileri de arkasında.
Tahtındadır babam, sırtı ocağa dönük,
şarabını içer yudum yudum,
ölümsüz bir tanrı sanırsın onu.
Dosdoğru gider, dayarsın ellerini anamın dizlerine,
görürsün sıla gününü, olursun mutlu:
Ne kadar uzaklardan gelirsene gel,
İyi duygular kıpırdatırsan yüreğinde anamın,
hazır ol sevdiklerine kavuşmaya,
güzel yapılı evine, baba toprağına.” (Ody. Destanı, s. 111-112)*

Aşağıdaki parçada tanrıça Athene'nin de Odysseus'a ilk olarak Arete'yi bulmasını salık vermesi, erdemli ve sözü geçer bir kadın vasıtasıyla kaybedilen itibarı kazandırmaya yöneliktir.

*“Vardıkları zaman kralın şanlı konağına,
gök gözlü Athene dile geldi, dedi ki:
İşte göster dediğin ev konuk baba,
Zeus'un beslediği krallar şölendeler içerde,
haydi hiç çekinmeden gir içeri,
insan atılğan olmalı başarmak için bir işi,*

¹⁰² Azra Erhat, a.g.e., s. 29.

*hele dışarılardan gelmiş olursa o insan.
Saraya girer girmez git doğru kraliçenin yanına:
Onun adı Arete'dir, kendi de erdemli.*

...

*Alkinoos kendine karı aldı onu,
Arete'yi öyle saydı, öyle saydı ki,
hiçbir kadın böyle sayılmadı yeryüzünde,
erkeğinin buyruğunda, evinde yaşayan hiçbir kadın,
hem çocukları, hem kocası saydı onu yürekte,
halk da bir tanrıça gibi baktı ona,
tatlı sözlerle selam verirlerdi kente inince ona,
çok akıllıydı, iyi yürekliydi de ondan,
yatıştırırdı bütün kavgalarını erkeklerin.
İyilik dilerse o kadın yüreğinde sana,
umudun olsun sevdiklerini bir daha göreceğine,
yüksek çatılı evine döneceğine, baba toprağına.” (Ody. Destanı, s.114-115)*

Görüldüğü üzere destandaki kadın tiplerden Penelopeia ve Arete'nin sosyal pozisyonları sıradan kadınınkinden çok daha yüksektir.

Destanda köle kadın durumu da kadının toplumdaki yerini göstermesi bakımından dikkat çeken hususlardandır. Kadının bir obje gibi satın alınması Kral Agamemnon'un karısının ihanetinin bedeli olarak düşünülebilir.

Aşağıdaki parçada adı geçen Eurykleia, Laertes'in satın aldığı bir köledir. Burada Eurykleia, sadık köle motifi ile gösterilmiş olsa da kadın için kullanılan köle ibaresi bir ceza motifi olarak alınabilir.

*“Telemakhos gidiyordu yatmaya, düşününe düşününe,
Eurykleia, Peisenoroğlu Ops'un kızı,
çevresinde onun dört döne döne,
çırağular tuttu yoluna pırıl pırıl.
Onu Laertes parasıyla satın almıştı çok eskiden,
körpecik bir kızken almıştı yirmi sığıra karşılık,
sayardı onu sarayında asıl karısı gibi,
ama yatağına almamıştı bir kez olsun,*

ödü kopuyordu karısının öfkesinden.” (Ody. Destanı, s. 16)

Telemakhos’un annesine söylediği ‘erkekler düşer yay işi’ ifadesi, Batı destanında kadının savaşçı meziyetlere sahip olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

“Ama akıllı Telemakhos söz alıp anasına dedi ki:

Hiçbir Akhanın anacığım, benden üstün hakkı yok bu yayda:

İstediğime veririm, istediğime vermem, zorlayamaz, beni kimse,

...

Ama sen çık şimdi odana, bak kendi işlerine:

Tezgâhına bak, bezine, ipliğine, çıkırığına,

buyur hizmetçilerine, geçsinler işlerinin başına,

erkekler düşer yay işi, en başta bana, efendisine bu evin.” (Ody. Destanı, s.365)

22. Madde: Kahraman maceradan döner.

Destanda kaosu kozmosa çeviren kahramanın macerasının tamamlanmasıyla dönüşü sağlanır. Tanrı, seçilmiş kahramana bu dönüşü sağlamıştır fakat sıkıntılı bir şekilde kimsenin yardımı olmadan gerçekleştirmesi buyrulur. Yardımsever Phaiaklar, kahramanı kendi gemileriyle yurdu İthake’ye getirir. Poseidon, bu durumdan rahatsız olur ve Phaiaklar’ı tanrı Zeus’a şikâyet eder. Tanrılar, yardımları yüzünden Phaiakların başına bela salar. Yardımın tanrılarca hoş karşılanmaması seçilmiş kahramanın yetkinliğe kendi çabalarıyla ulaşması gerektiği içindir.

“Girdiler önceden bildikleri bu limana,

geldi hızla gemi, karaya bindi yarısına kadar,

öylesine hız vermişti ona kürekçilerin elleri.

İndiler sağlam yapılı gemiden, çıktılar karaya,

önce parlak çarşafları ve yumuşak döşeğiyle birlikte

Odyseus’u çıkardılar koca karınlı gemiden,

yatırdılar kumsalın üstüne, derin uykusunda onu.

Sonra da malları çıkardılar, soylu Phaiakların verdiği,

ulu Athene’nin buyruğu gereğince, dönerken yurduna

ve getirip yığdılar yolun dışına, zeytin ağacının dibine,

gelip aşırmasın diye ordan geçen bir adam

bu malları Odysseus uyanmadan önce.
 Sonra da yurtlarına doğru koyuldular yola.
 Ama hiçbir vakit unutmamıştı Poseidon, yeri sarsan,
 Tanrısız Odysseus'a karşı olan öcünü
 ve gitti başvurdu Zeus'a, danıştı ona, dedi ki:
 Artık ben ölümsüz tanrılar arasında Zeus Baba,
 nasıl saygı göreyim, ölümlüler saymazken beni,
 benim soyumdan doğmuş Phaiaklar bile saymazken.
 Yurduna dönecek Odysseus, biliyorum,
 ama çok acılar çektikten sonra dönecek,
 sen bir kere söz vermiş, işmar etmiştin madem,
 silasından yoksun kılmadım ben onu.
 Hızlı gemileriyle getirmişler işte onu denizden,
 getirmişler ve bırakmışlar İthake'ye,
 vermişler ona parlak armağanlar bir sürü:
 Bir yığın tunç, altın ve dokunmuş rubalar,
 sağ salım dönseydi ve almış olsaydı talan payını,
 Troya'dan bile getiremezdi Odysseus bu kadar çok şey.
 Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi ona, dedi ki:
 Amanın, neler söylersin sen engin güçlü Poseidon,
 tanrılar mı saymayacak seni yeri sarsan,
 saymamak kolay mı en eski, en üstün tanrıyı?
 Ama insanlardan biri gücüne güvenir de hor görürse seni,
 bugün yarın her zaman oç almak elinde senin.
 Nasıl istersen öyle yap haydi, gönlün nasıl dilerse.
 Yeri sarsan Poseidon karşılık verdi ona, dedi ki:
 Hemen yapardım kara bulutlu, dediğin gibi yapardım ama,
 her zaman korkar kaçınırım senin öfkenden.
 İsterim şimdi de Phaiaklar'ın şu güzel gemisini
 paramparça etmek kılavuzluktan dönerken sisli denizde,
 anlasınlar ne demekmiş kılavuzluk etmek ona buna,
 isterim sarılsın kentleri koskoca bir dağla.

*Bulutları devşiren Zeus ona karşılık verdi, dedi ki:
Benim de gönlüme kardeş, en uygun görünen şu:
Gemiye olduğu gibi görünce kent halkı,
taşa çevir onu kıyıya yakın bir yerde,
insanlar şaşıp kalsın bir gemiye benzeyen kayaya
ve koskoca bir dağla sarıver kentlerini.
Yeri sarsan Poseidon duyunca bu sözleri yola çıktı
ve gitti Phaiakların oturduğu Skherie 'ye doğru.
Bekledi orada, çok yakın geldi denizi aşan gemi,
tam hızla geçip giderken taşta, kök saldırdı derinlere,
sonra da uzaklaşıp gitti oradan.”(Ody. Destanı, s. 224-226)*

23. Madde: Kahraman ölür.

Tanrı kut'unu taşıyan kahraman, ancak Tanrı buyruğuyla ölecektir. İncelemiş olduğumuz destanda kahraman, adından da anlaşıldığı üzere Çileli'dir. Macerası esnasında türlü sıkıntılar çekmiş dahi olsa dönüşü Tanrı buyruğuyla gerçekleşecektir. Bu nedenle kahramanın ölümü destanda söz konusu edilmemektedir.

24. Madde: Kahramanın ölümünden sonra ülkeleri, soyundan gelenler tarafından, devam ettirilir.

Epik formdaki destanlarda ülkü, kaosun kozmosa çevrilmesidir. Soylu kahraman, umulan düzen için görevlendirilmiş kişidir ve ölmesi hâlinde bu görev, kendi soyundan biri tarafından idame ettirilir.

İncelemiş olduğumuz destanda kahramanın ölümü söz konusu değildir, olası bir durumda ülküsünü devam ettirecek kişi, oğlu Telemakhos'tur.

İKİNCİ BÖLÜM

ALANKAY BATIR DESTANI'NDA İZLENEN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİ İLE ODYSSEİA DESTANI'NIN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİNİN MERKEZİ KAHRAMAN TİPİ KALIBINA GÖRE BENZER VE FARKLI ÖZELLİKLERİ

Türk destanlarında izlenen merkezî kahraman tipinin özelliklerini 24 maddede toplayan Ülkü Kara Düzgün'ün çalışmasından hareketle Alankay Batır ve Odysseia Destanları'nın kahramanları ayrı ayrı incelenmektedir. Her iki destanın incelenmesinden elde edilen veriler benzer ve farklı yanları göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir.

1. Madde: Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)

Her iki destanda da kahramanın doğumunun müjdelenmesi gibi bir motife rastlanmamaktadır. Kahraman, Alankay Batır Destanı'nda on beş yaşında, Odysseia Destanı'nda evlilik yaşında karşımıza çıkmaktadır. İki kahramanın da olağanüstü kaotik bir dönemde dünyaya gelmeleri nedeniyle doğum ve çocuklukla ilgili kısımlar atlanmakta, kaosun bir an önce çözülmesi için kahraman mücadele edeceği yaşa ulaştırılmaktadır.

2. Madde: Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)

Olağanüstü şartlarda doğma motifi, her iki destanda da görülmemektedir. Kaosun giderilmesi için büyümesi gereken kahramanın doğumu üzerinde durulmayarak bir an önce maceraya atılması beklenir. Alankay Batır Destanı, kahramanın on beş yaşındaki hâliyle başlatılır. Kahramanın dayı yurduna gitmek için yola çıkmasıyla serüven başlar. Odysseia Destanı'nda ise evli ve bebeği olan kahraman, Troya savaşı için yola çıkar. Her iki kahramanın da macera çağında oluşu bir an önce çözümlenmesi gereken bir kaosun olduğunu göstermektedir.

3. Madde: Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.

Kaosu kozmosa çevirmek üzere gönderilen kahraman, özellikle Türk destanlarında Tanrı kut'unu taşımakla görevlidir. Her iki destanda da kahramanların Tanrı katından gönderildiği ve soylu bir aileye mensup olduğu görülmektedir. İncelemiş olduğumuz destanlarda seçilmiş kahramanların soyu kıvanılacak türdendir. Kahraman, Alankay Batır Destanı'nda Argınbek bahadır; Odysseia Destanı'nda Kral Agamemnon soyundan olmakla övünür. Hatta Odysseus tanrılarla birebir iletişim hâlidir.

4. Madde: Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)

Epik eserde kahraman genellikle tek çocuktur. Birden çok çocuğun olduğu durumlarda kahramanın genellikle küçük çocuk olduğu görülür. Psikanalist teorisyenler epik eserde küçük çocuğun kahraman olarak seçilişini doğum ile ilişkilendirerek, anne rahminden en son ayrılana bahsedilen üstünlük ile açıklamaktadır.¹⁰³ İki çocuktan birinin kız, diğerinin erkek olduğu durumlarda epiğin tabiatı gereği erkek olan çocuk kahramandır. Bu durumda kahramanın büyük ya da küçük çocuk oluşu değil cinsiyeti bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Alankay Batır Destanı'nda çocuklardan biri kız, diğeri erkektir. Dolayısıyla erkek olan kahramandır. Odysseia Destanı'nda ise kahraman tek çocuktur.

5. Madde: Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır ve kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)

Bir kahramandan söz edilebilmesi için ortada mücadele edilmesi ve mücadele sonucunda başarı kazanılması gereken bir durum gerekir. Hiç kimse ne kadar güçlü olursa olsun durduğu yerden kahraman olamaz. Dolayısıyla epik eser çoğu zaman bir kaos sahnesi ile başlar ya da çok kısa bir süre sonra kaotik bir durum gelişir. Kahramanı ortaya çıkarabilmek için kaos ortamı gereklidir. Kahraman, bu kaos gidermek ve kosmosa çevirmekle sorumludur. Bu süreçte gösterdiği fevkaladelikler ve kazandığı başarılar ölçüsünde kahramanlığı değer kazanır.

¹⁰³ Otto Rank, *a.g.e.*, s. 102-103.

Her iki destanda da kahramanların çocuklukları ile ilgili bir bilgiye yer verilmeksizin ergenlikten yeni çıktıkları bir yaş döneminde karşımıza çıkarlar. Alankay Batır Destanı'nda kahraman on beş yaşında, Odysseia Destanı'nda ise kahraman çocuğunu memede bırakıp maceraya atılmaktadır. Odysseus'un evli oluşu ve babası olduğu çocuğun henüz bebeklik çağında tasvir edilmesi, Odysseus'un da ergenlikten yeni çıktığının işareti olarak algılanmalıdır. Zira destan döneminin yaşandığı çağda ergenlikten çıkan her bireyin bir an önce evlenmesi beklenir.

6. Madde: Kahraman çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.

Epik destan geleneğinde yiğitliğin ispatı, erginlenme için gerekli bir motiftir. Her iki destanda da küçük yaştaki kahramanın vahşi bir hayvana karşı güç göstermesi çocukluk döneminden çıktığını kanıtlar. Alankay Batır Destanı'nda kaplanla mücadele eden on beş yaşındaki kahraman, kazandığı mücadele sonucu erginlenir. Odysseia Destanı'nda kahramanın çocukluğuna bir yara izinden geri dönüş yapılır. Çocuk yaştaki kahramanın yabandomuzuyla mücadelesini sadece bir yarayla savuşturması çocukluk çağından çıktığını gösterir.

7. Madde: Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.

Kutsal mahiyet gösteren ad alma eylemi kimi zaman bir mücadeleyi gerektirirken, kimi zaman bir kehanet motifiyle gerçekleşir. Alankay Batır Destanı'nda kahramanın ad alması bir kahramanlık sonrası gerçekleşirken, Odysseia Destanı'nda kahramanın doğuştan gelen tanrısal özellikleri ad alması için ayrıca bir mücadeleye girmesini gerektirmez. Yine de, kahraman olacağı başından itibaren anlaşılan Odysseus'a talihini belirleyen ad, rastgele verilmemektedir. Kahramana verilecek ad onun, gücünü, kudretini veya kaderini gösterecek bir ad olarak seçilmektedir. "Odysseus", "Çileli" anlamına gelmektedir. Gerçekten de Odysseus bütün anlatı boyunca sayısız mücadele vermiş ve neredeyse bitmeyen bir çileye gark olmuştur.

8. Madde: Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.

Her manada üstün özellikleriyle karşımıza çıkan ideal kahraman, hiç şüphesiz fiziki gücüyle de olağanüstü özelliktedir. Her iki destanda da fiziksel güç kahramana yakışır bir tarzda betimlenir. Alankay Batır Destanı'nda çocuk yaştaki kahramanın kendinden üstün güçlerle korkusuz bir yürekle mücadeleye tutuşması, onlara karşı üstünlük sağlaması fiziksel gücünün algılanması bakımından önemlidir.

Odyseia Destanı'nda çocuk yaştaki kahramanın vahşi bir hayvanla gerçekleştirdiği mücadelesi, evlilik çağındaki zorlu deniz macerası fiziki bakımdan üstün kılındığını gösterir. Destan genelinde akıyla ön plana çıkan kahraman, Tepegöz ve tahta at vakalarında zekâsından istifade ederek üstünlük sağlar.

9. Madde: Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.

Kahramanın tanrıyla kurduğu akrabalık, yaratılışsal üstünlüğüne dikkat içindir. Bu bağ ile kahraman, yeryüzünde Tanrı adına kraliyet ayrıcalığına sahip olan kişidir.

Odyseia Destanı'nda Kral Agamemnon kut'unu, tanrı Zeus'tan almaktadır. Destan kahramanı Odysseus, Kral Agamemnon soyundandır ve destanda yarı tanrı durumunda veya tanrısal özelliklere sahiptir denebilir.

Alankay Batır Destanı'nda Tanrı kut'unu taşıyan kahramanın tanrıyla akrabalık durumundan söz edilemez fakat bahadır Argınbek soyundan geldiği için Tanrı tarafından kutsanmış sayılmaktadır. Zira bahadırılık ve yiğitlik kişiye ancak Tanrı'nın bahşettiği vasıflardır.

10. Madde: Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.

Her iki destanda da avcılıkla ilgili motiflere rastlanmaktadır. Avcılık, Türk destanlarında daha ziyade kahramanın gücünü, kuvvetini, kendisine güvenebileceğini göstermek için kullandığı bir satıhtır. Alankay Batır Destanı'nda avcılık motifi, tehlikeli bir hayvanı yok etmek için kullanılırken, Odyseia Destanı'nda daha ziyade besin sağlamak için gerçekleştirilen bir faaliyet şeklinde yer almaktadır.

11. Madde: Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur. (Yardımcı eren tipi / aksakal tipi)

Kaos döneminde Tanrı katından gönderilen kahramanın macerası esnasında aldığı yardımlar ilahi bir kalkan görevi üstlenir. Bu durum kahramanın kutsal bir vazifeyi yerine getirdiğinin delilidir. Kozmos oluşana dek, kahraman bu yardımların ve yardımcı unsurların desteğini görür. Kahraman görevinin kutsiyetini algıladığı ve kendini görevine adadığı sürece bu yardımları almaya devam eder. Kimi destanlarda kahraman adanmışlığın dışına çıkarak şahsi mücadele döngüsüne teslim olduğunda bu yardımların ortadan kalktığı görülür.

İki farklı kültür dairesine ait olan Alankay Batır ve Odysseia Destanları'nda söz konusu yardımlar çeşitli şekillerde gerçekleşir. Mesela, Odysseia Destanı'nda tanrı ve tanrıçalar tarafından neredeyse doğrudan gerçekleştirilen yardım, Alankay Batır Destanı'nda ata ruhları aracılığıyla sağlanmaktadır.

12. Madde: Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.

Türk kültür tarihinin en önemli umdelerinden biri olan at, Türk'ün yaşam sürdüğü coğrafyanın temel unsurları arasındadır. Türklerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarında aktif rol alan at, kült durumundadır. Alankay Batır Destanı'nda düşmanı önceden haber vermek gibi olağanüstü bir yeteneğe sahip olan at tipi, kahramanın uzak mesafeleri birlikte aştığı en sadık yoldaşdır. Yaşanılan coğrafyaya bağlı olarak ehemmiyeti artan at, mücadelesi denizlerde geçen Odysseus için olmazsa olmaz bir yardımcı pozisyonunda değildir. Ancak motifin 'tahta at' olayında hediye olarak karşımıza çıkması atı bu destanda mühim kılmaktadır.

13. Madde: Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır.

Kutsal bir vazifeyi yerine getirmek üzere gönderilen kahraman düzeni sağlamakla yükümlüdür. Ülke, toplumlara göre değişiklik gösterse de ülkenin gerçekleştirilmesi maceraya atılmayı zorunlu kılar. Odysseia Destanı'nda kahramanın ülkesi kenti kurtarmak ve düzeni yeniden tesis etmektir. Kahraman, memede bebeğini bırakıp Troya'ya savaşa gider. Ülkesünü gerçekleştirmeden dönmeyiz. Alankay Batır Destanı'nda ise ülke, soydan gelen asaleti kanıtlamaktır. Bahadır soyundan olan kahraman, bahadırılık için yola çıkar ve bu uğurda ölür.

14. Madde: Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.

Maceraya çağrılan kahraman, mücadeleye atılmak için evinden ayrılır ve akabinde olay örgüsü gelişmeye başlar. Alankay Batır Destanı'nda dayı motifi, Odysseia Destanı'nda Troya Savaşı üzerinden bu çağrı yapılmaktadır. Epik eserde kahramanın daima anne tarafından akrabalarınca desteklenmesi olağan motiflerden biridir. Alankay Batır Destanı'nda da "dayı" motifi buna örnektir. Düzeni sağlamak üzere çağrıya uyan kahraman yurdundan uzaklaşmaktadır.

15. Madde: Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.

Her iki destanda da kahraman, en tehlikeli durumlarda yalnızdır. Bu yalnız olma durumu destan sanatının, kahramanı eşsiz kılmak için özellikle gerçekleştirdiği bir kurgu olarak düşünülmelidir. Zira oluşması ve sürdürülebilmesi kahramana bağlı olan destan türünde, dikkatleri kahraman üzerinde toplamak türün tabiatı gereğidir. Olaylar bu üstün kılınmış kahraman merkezinde gelişir. Yardımcı unsurlar kahramana gölge düşürmek için değil, bilakis kahramanın mücadelesini ulvileştirmek için vardır. İlahi kaynaklı yardımlar sağlanması da bu sebeptir.

16. Madde: Kahraman cesurdur. Kendisi ile denk güç ve yaradılıştaki olmayanlarla savaşmaz.

Kahramanı idealize eden özelliklerden biri, güç durumlar karşısında sergilediği cesur tutumdur. Her iki destanda da kahramanın henüz çocuk yaşta yiken vahşi bir hayvana karşı koyması cesaretlerinin ön izlemesi olarak sunulur. Gelişme merhalesinde Odysseia Destanı'nda kahramanın mitolojik unsurlarla mücadele durumu söz konusuken; Alankay Batır Destanı'nda kendinden çok daha üstün güçteki kişilerle mücadeleye tutuştuğu izlenir. Destan kahramanı kaosu bertaraf etmek, düzeni sağlamak üzere gönderilmiş olsa da adil olmayan hiçbir mücadeleye tutuşmayacak kadar erdem sahibidir.

17. Madde: Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile de mücadele eder.

Baba-oğul mücadelesi, destanda otoritenin göstergesidir. Baba, iktidarını koruma peşindeyken, çocuk bu iktidarı ele geçirme gayretindedir.

İncelediğimiz her iki destanda da baba ve oğul arasında herhangi bir mücadeleden söz edilemez. Her iki destanda da kahramana anne tarafından yakınlarının desteği söz konusudur. Alankay Batır Destanı'nda kahramanın dayıya

gitme isteği, Odysseia Destanı'nda dedesi ve dayılarıyla ava çıkması örtülü olarak baba ile oğul arasındaki bağın kopukluğunu gösterse de, her iki destanda da doğrudan bir çatışma ya da mücadeleden söz edilmez.

18. Madde: Macerada birçok zorlukla karşılaşılır.

- a) Olağanüstü varlıklar (Devler, canavarlar, cadılar vb...)
- b) Kötü akrabalar ve yakınlar (Kardeş, eş, arkadaş vb...)
- c) Ülkeyi yöneten kötü liderler.
- ç) Sihir, entrika, hile. (Kahraman uykuya dalınca entrika ile karşılaşır.

Her iki destanda da kahraman macerası esnasında birçok zorluklarla karşılaşır. Bu zorluklar, destanlara göre farklılık gösterse de, engel aşması gereken kahramanı “üstün güç” kılması bakımından mühimdir.

Mitolojik unsurlar barındıran Odysseia Destanı'nda olağanüstülük bir hayli fazladır. Kahramanın canavar ve yamyam devler gibi olağanüstü güçlerle mücadelesi tözsel anlamda mitoslara dayanır.¹⁰⁴ Domuza çeviren büyücüyle sihir motifi işlenen Odysseia Destanı'nda kahraman, uyuduğu esnada yoldaşlarının güvensizliği ve yasak ihlali sebebiyle entrikalarla karşılaşır. Alankay Batır Destanı'nda mitolojik unsurlar görülmezken kahramanın entrikayla karşılaşması ölüm uykusu denilen küçük uyku sebebiyledir. Alpin uykusu kahramanın tutsak edilmesine ve hatta ölmesine neden olur.

19. Madde: Kahraman mücadelesi esnasında yer altı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.

Yer altı seyahati, ölüp-dirilme motifinin bir uzantısı olarak destanlarda karşımıza çıkmaktadır. Destan kahramanının esrik hâlde transa geçmesi ile yer altı seyahatini gerçekleştirmesi, Şamanın mistik yolculuklarından izler taşır. *“Kadın şaman, yaptığı kamlığa yoğunlaşarak kamlığın sonuna doğru esrimeye geçer ve baygın hâlde yere düşer. Bu an, onu yer altı dünyasına veya değişik pozisyonlarda olan ruhlar âlemine kozmik seyahat yaptığı zamandır.”*¹⁰⁵ Bu tinsel motif ile ruh transa geçerek bedeni geçici olarak terk eder.

¹⁰⁴ Mircea Eliade, **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Çeviren: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara 1994, s. 54.

¹⁰⁵ Fuzuli Bayat, **Türk Kültüründe Şaman**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 101-102.

Ölümler Ülkesi ya da Karanlıklar Ülkesi olarak da bilinen yer altı dünyasına kozmik seyahatini gerçekleştirecek olan kahraman, bu sayede tıpkı Şamanlar gibi geçmişle ve uzak ülkelerin insanlarıyla alaka kurabilir.¹⁰⁶

Odyseia Destanı'nda yer altı seyahatini yapan kahraman kapkara bir koç adamakta ve geçmiş gitmiş ölü ruhlarıyla iletişim sağlamaktadır. Alankay Batır Destanı'nda yer altına veya üstüne herhangi bir seyahat söz konusu değildir.

20. Madde: Kahramana yardım eden olağan kişiler vardır.

Destanlarda ilahi yardımcılardan başka olağan yardımcılar da vardır. Her iki destanda da kahraman olağan kişilerin yardımlarını görmektedir. Kahramana çıktığı tehlikeli yolda öğütler verilerek, ihtiyacı olan eksiklik giderilerek, gideceği yön-yol tayininde ve mücadelesinde bu olağan kişilerce yardım sağlanır.

21. Madde: Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.

Evlilik motifi, kimi zaman bir kahramanlık durumunu gerektirirken, kimi zaman böyle bir ispata gerek yoktur. Alankay Batır Destanı'nda dolaylı da olsa bir beşik kertmesi motifi verilerek o kızla kahramanın tanışması sağlanır. Ancak mühim olan kahramanın evliliği değil, yiğitliğinin ispatıdır. Odyseia Destanı'nda ise destan kahramanı maceraya çıktığı sırada zaten evlidir. Tanrısal özellikteki kahramanın evlenmesi için kahramanlık ispatı gibi bir duruma ihtiyacı yoktur.

22. Madde: Kahraman maceradan döner.

Yegâne görevi toplumu, milleti derlemek ve yüceltmek olan destan kahramanı, millî aydınlanmayı sağladıktan sonra mücadelesini tamamlamış kabul edilir. Mücadelenin başarılması kahramanın, kahramanlık idealine ve töreye bağlılığı ile gerçekleşir. Bu ölçülere bağlı kalan kahraman destanda başarılı olurken kimi destanlarda bu değerlerin dışına çıkan kahramanın nihai hedefe ulaşmadan öldüğü izlenir.

Alankay Batır Destanı'nda bazı hataları sonucu dönüş yolu kapanan kahraman maceradan dönemez. Odyseia Destanı'nda yer altı âlemine seyahat durumu olsa da kahraman maceradan döner.

23. Madde: Kahraman ölür.

Destan sanatı içerisinde hareket hâlindeki kahramanın öldüğüne rastlamak pek mümkün değildir. Düşman, hile ve entrika yollarına başvurarak kahramana ölüm

¹⁰⁶A.g.e., s.100.

hazırlar. Ölüm uykusu, kıyamet uykusu gibi değişik şekillerde tabir olunan alp uykusu, kahramana ölüm getiren bir gaflettir. Alankay Batır Destanı'nda kahraman, uykusu sebebiyle tutsak edilir, düşman hilesine kandığı için de öldürülür. Ancak kahramanın ölümünün gerçek nedeni törenin dışına çıkmasıdır. Kahramana ilahi güçler ya da ilham yoluyla aktarılan töre esasları kahramanı macerası boyunca yönlendirir. Bu esasların dışına kahraman ancak şahsi emellerine ket vurmadığında çıkar. Bu durumda destan dinamiği kahramanı ölümle cezalandırır. Odysseia Destanı'nda kahraman tanrısal yaradılışa da olsa ölümlüdür fakat vakti gelmediği için ölmez.

24. Madde: Kahramanın ölümünden sonra ülküleri, soyundan gelenler tarafından devam ettirilir.

Ülkü, destan kahramanının değerler adına mücadelesidir. Bu mücadeleyi devam ettirme görevi kimi destan metinlerinde kahramanın ölümüyle birlikte çocuğuna devredilir. Bu destanlar, epopeleşme karakteri gösteren destanlardır. Bazı destanlarda ise kahramanın ölümünden sonra görev oğula aktarılsa da epopeleşmeye dair ize rastlanmaz. Kutsiyet taşıyan bu görev, Alankay Batır Destanı'nda Alankay'ın ölümüyle oğlu Alakay'a verilmekteyken, Odysseia Destanı'nda kahramanın ölmesi hâlinde oğlu Telemakhos'a verilecektir ve böylelikle millî veya toplumsal ülkünün devamı sağlanacaktır.

Tablo 1: Alankay Batır ve Odysseia Destanları'nın Karşılaştırma Tablosu

TÜRK DESTANLARINDA MERKEZİ KAHRAMAN TİPİNİN ÖZELLİKLERİ	ALANKAY BATIR DESTANI	ODYSSEİA DESTANI
1. Madde: Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)	—	—
2. Madde: Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)	—	—
3. Madde: Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.	✓	✓
4. Madde: Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)		✓
5. Madde: Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır ve kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)	✓	✓

<p>6. Madde: Kahraman çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.</p>	✓	✓
<p>7. Madde: Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.</p>	✓	
<p>8. Madde: Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.</p>	✓	✓
<p>9. Madde: Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.</p>	—	✓
<p>10. Madde: Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.</p>	✓	✓
<p>11. Madde: Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur. (Yardımcı eren tipi / aksakal tipi)</p>	✓	✓
<p>12. Madde: Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.</p>	✓	—

<p>13. Madde: Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır.</p>	✓	✓
<p>14. Madde: Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.</p>	✓	✓
<p>15. Madde: Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.</p>	✓	✓
<p>16. Madde: Kahraman cesurdur. Kendisi ile denk güç ve yaradılıştta olmayanlarla savaşmaz.</p>	✓	✓
<p>17. Madde: Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile de mücadele eder.</p>	—	—
<p>18. Madde: Macerada birçok zorlukla karşılaşılır.</p> <p>a. Olağanüstü varlıklar (Devler, canavarlar, cadılar vb...)</p> <p>b. Kötü akrabalar ve yakınlar (Kardeş, eş, arkadaş vb...)</p> <p>c. Ülkeyi yöneten kötü liderler.</p> <p>ç. Sihir, entrika, hile. (Kahraman uykuya dalınca entrika ile karşılaşır.)</p>	✓	✓

<p>19. Madde: Kahraman mücadelesi esnasında yer altı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.</p>	—	✓
<p>20. Madde: Kahramana yardım eden olağan kişiler vardır.</p>	✓	✓
<p>21. Madde: Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.</p>	✓	—
<p>22. Madde: Kahraman maceradan döner.</p>	—	✓
<p>23. Madde: Kahraman ölür.</p>	✓	—
<p>24. Madde: Kahramanın ölümünden sonra ülküleri, soyundan gelenler tarafından devam ettirilir.</p>	✓	✓

SONUÇ

Destanın, başka bir deyişle epik anlatının kurgusu, tipleri ve konuları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. İlk çalışmaların büyük bir kısmının Batı literatürüne ait olduğunu belirtmek gerekir. Bu çalışmalarla ortaya konan kuramsal yaklaşımlar ve kalıp yapılar zaman zaman Türk destan sahasına uygulanarak Türk destan sanatının genel yapısı formülize edilmeye çalışılmıştır. Ancak Batı orijinli bu kuram ve kalıp modellenmiş yaklaşımların Türk destan sahasını bütün yönleri ile analiz etmede yetersiz kaldığı görülmüştür. Kuşkusuz bu noktada destan türünü diğer sözlü anlatı türlerinden ayıran millîlik özelliğinin etkisi söz konusudur. Sözlü edebiyat türleri birçok yönüyle evrensel motifler taşır. Destan türü ise sözlü türler içinde, taşıdığı motif ve semboller itibarıyla daha millî bir yapıya sahiptir. Bu noktadan hareketle daha önce çok defalar Türk destanları üzerinde uygulanan Batı orijinli kuram ve kalıplar yerine, bu çalışmada Türk destanlarından yola çıkılarak ortaya konan bir kalıbı hem Batı epik eserlerinden biri hem de Türk destan dünyasından bir eser üzerinde uygulayarak bir karşılaştırma yapılmıştır.

24 madde halinde belirlenen Türk Destan Kahraman Kalıbı Alankay Batır ve Odysseia destanlarına uygulandıktan sonra ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklar tezin son bölümünde madde madde incelenmiştir. Her iki destanda da birçok epik eserde rastlanılan olağanüstü doğum veya çocuksuzluk motifine rastlanmaz. Fakat Batı epik sanatına özgü diğer birçok eserde de tespit edileceği üzere Odysseia Destanı'nda kahramanın organik veya inorganik bir şekilde tanrısal varoluşa özgü işaretler taşıdığı söylenebilir. Her iki destan bu açıdan değerlendirildiğinde Türk dünyası destan geleneğinde kahramanın genetik yapısı ile tanrı/tanrılar arasında belirgin bir bağ kurulmazken Batı epik literatüründe bu gayet olağan motiflerden biri olarak karşımıza çıkar.

Destan, birçok kültürde kutsal sayılan bir anlatı türüdür. Dolayısıyla kahraman üzerine kurulu destan sanatında kahraman kutsandığı ölçüde anlatı değer kazanır. Kimi destanlarda kahraman doğum anından itibaren fevkalade bir yaradılışa sahiptir. Bu yaradılış büyük ölçüde ilahi bir varoluşu işaret eder. Alankay Batır Destanı'nda kahramanın olağanüstü yaradılışına özgü epizotlara rastlanmaz. Ancak

kahramanın soylu bir aileye mensup olduğunun altı çizilerek kutsal bir zincirin son halkası olduğu ifade edilir. Odysseia Destanı'nda ise kahraman neredeyse yarı tanrısal nitelikler sergiler. Ayrıca bütün macerası esnasında doğrudan tanrı ve tanrıçalar tarafından yönlendirilerek desteklenir. Her iki destana bu zaviyeden bakıldığında ortaklık arz eden ilahi lütuf arasında doğrudan ve dolaylı olması bakımından önemli farklar görülmektedir. Odysseia Destanı'nda ilahi oluşum somut bir gerçeklik gösterir. Yine de belirtmek gerekir ki, her iki destanda da soyluluk, kahramana özgü temel niteliklerden biridir.

Halk anlatılarının epik kurallarına göre kahraman özellikle tek başına mücadele verdiği oranda yücelir. Kahraman tüm yönleriyle benzersiz bir üstünlüğe sahiptir. Çevresinde kendisine benzer ya da eş kudrette kişilerin olması epik anlatı yasaları ile çelişir. İncelenen her iki destanda da kahramanlar çevrelerine göre benzersiz yeteneklere sahiptir. Yaradılıştan itibaren bahşedilen güçle birlikte soy yoluyla aktarılan özel yetenekler ancak kendilerine çizilen kadere boyun eğdikleri sürece kahramanı başarıya ve kozmosa ulaştırır. Kader çizgisinden en ufak bir sapma gösterdiklerinde nadiren de olsa beklenilmeyen bir sonla karşılaşır. İncelenen destanlardan Alankay Batır Destanı'nda kahraman sözü edilen sonla karşılaşmaktan kurtulamaz. Fakat bu son epik anlatıda kahramanın ilahi varoluşuna gölge düşmeden gerçekleşir. Odysseia Destanı'nda ise anlatının sonuna kadar kahraman epiğin kendisinden beklediği nihai sonuca ulaşır.

Raglan'ın daha ziyade Batı epik eserlerine dayanarak ortaya koyduğu kahraman kalıbında ve bu çalışmada kullanılan kalıba göre de incelenen her iki destanda epik kahramanın çocukluk dönemine dair hiçbir atıfta bulunulmadığı görülmektedir. Özellikle Odysseia Destanı'nda bu hususla ilgili hiçbir bilgiye yer verilmez.

Destan literatüründe kahramanın soyluluğu evrensel bir motif olmakla birlikte Türk destanlarında kahramanın soylu olması doğrudan bir liyakat göstergesi değildir. Kahramanlık vasfını ortaya koyan eylemlerde bulunması gerekir. Ancak Batı medeniyetine ait destanların kahramanları için soylu olmak kahramanlık için yeterli kabul edilir. Hatta bu durum ad alma motifini de her iki saha için farklı kılmaktadır. Türk destanlarında kahraman soylu da olsa bir eylem sonucunda ad alıp varlığını

ispatlamak zorundayken Batı literatüründe ad almak başlı başına bir motif olarak tespit edilmez.

Her iki destanın kahramanının fiziki bakımdan oldukça sarsılmaz bir profile sahip olup giriştikleri her mücadelede destanın yapısı gereği bu vasıflarının öne çıktığı görülür. Türk destanlarında kahramanın fiziki kudreti ile bir arada gözlemlenen mertlik özelliğinin yerini Batı literatüründe kimi zaman aklın aldığı tespit edilir. Odysseia Destanı'nda kahraman olağandışı fiziki kudretinin yanı sıra gerektiğinde aklını kullanarak kimi engelleri aşmayı tercih eder. İncelenen her iki destan arasında tespit edilen birbiri ile uyumsuz bu yaklaşım tarzı iki medeniyet arasındaki zihniyet farkını ortaya koyması bakımından önemlidir.

İki destan arasında yapılan kıyaslamada Türk destanlarında önemli bir yere sahip olan avcılık, millî bir motif olarak öne çıkarken Odysseia Destanı'nda kültürel bir faaliyet olmaktan ziyade besin sağlamak için başvurulmuş bir faaliyettir. Hakeza at motifi de sadece Türk medeniyet dairesine dâhil bir motiftir. Odysseia Destanı'nda atın bir araç olarak kullanıldığı izlenirken Alankay Batır Destanı'nda at, diğer Türk destanlarında da olduğu gibi takdir ve taltif edilen bir yoldaştır.

Bunlar dışında kalıpta değinilmeyen ama her iki destan incelendiğinde ortaya çıkan ve her iki destanın kültürel sahası bakımından benzerlik ve farklılık gösteren aşağıdaki motifler de vardır.

Kötülük ve iyilik mefhumlarından 'iyilik' her iki destanda da yüceltmeye çalışılmaktadır.

Konuk, her iki destanda da toy ve şölenlerde ağırlandı hürmet görmektedir.

Her iki destanda da fal motifi karşımıza çıkmaktadır. Alankay Batır Destanı'nda falcılar kürek kemiği ve tezeklerle açılan fal ile kaybolan Alankay'ı bulmaya çalışmaktadır. Odysseus Destanı'nda kuşların uçuşu üzerinden çıkarımda bulunan falcılar bunların anlamlarına binaen uğur ve uğursuzluk getireceğine dair kehanette bulunmaktadır.

Her iki destanda da ozan motifi görülmektedir.

Odysseia Destanı'nda kıl yakma ile ilahi bir yardım çağrısı yapılmaktayken, Alankay Batır Destanı'nda bu çağrı ateşe yağ dökme ile ata ruhlarına hitaben yapılmaktadır.

Her iki destanda da ceza motifi görülmektedir. Odysseia Destanı'nda hayvanların evcil olması avlayanlar için cezaya sebebiyettir. Kyklopların keçilerini avlamaları neticesinde Odysseus ve arkadaşları, Tepegöz tarafından cezalandırılır. Odysseus'un yoldaşlarının Güneş'in sığırlarını avlamaları ise tanrı Zeus tarafından cezalandırılmalarına sebep olmaktadır. Alankay Batır Destanı'nda kahramanın nikâhsız çocuk yapması, kınından çıkan kılıcın kendisine mesaj verdiğini bildiği hâlde uyuması neticesinde ceza olarak dönüş yolu kapanmaktadır.

Odysseia Destanı'nda görülen köle kadın motifi Batı epiğinde kadının yerini göstermesi bakımından dikkat çekilmesi gereken bir husustur. Alankay Batır Destanı'nda kölelik mefhumuna rastlanmaz. Destanda geçen hizmetçi yeni gelin ifadesi gelinin hizmetine karşılık bir bedel ödendiği için değil, yeni gelin olması itibarıyla hizmette bulunduğu içindir.

Odysseus Destanı'nda deniz motifi vardır ve kahramanın macerası denizlerde geçmektedir. Alankay Batır Destanı'ndaki bozkır ifadesi yaşanan coğrafyanın karasal yapıda olduğu hususunda bilgi vermektedir.

Alankay Batır Destanı'nda kız kardeşin atına binip ağabeyiyle gitme isteği destandaki kadın motifinin cesur bir yürek taşıdığını ve savaşçı meziyetlerine sahip olduğunu gösterir. Odysseia Destanı'nda Telemakhos'un annesine 'erkeklere düşer yay işi' ifadesi Batı destanında kadının savaşçı role sahip olmadığını göstermesi bakımından iki destan arasında farklılık oluşturur.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet, “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri”, **Millî Folklor**, Yıl 12, Sayı 48, (Kış 2000), s. 5-17.

AÇA, Mehmet, “Türk Kahramanlık Destanlarında İç Mücadele ve Yakın Akrabaları Tarafından İhanete Uğrayan Kahraman”, **Millî Folklor**, Yıl 11, Sayı 44, (Kış 1999), s. 18-23.

ATNUR, Gülhan, “Türklerde Kadın Kahramanlık Destanları”, **Düşünce Dünyasında Türkiz, Siyaset ve Kültür Dergisi**, Yıl 4, Sayı 20, (Mart- Nisan 2013), s. 143-154.

ATSIZ, [Hüseyin Nihal], **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Neşriyat, 5.bs., İstanbul 2011.

BAŞGÖZ, İlhan, “Dede Korkut Destanı’nda Epiyetler”, (Çeviren: Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Sayı 37, (Bahar 1998), s. 23-35.

BAYAT, Fuzuli, **Oğuz Destan Dünyası: Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, Ötüken Neşriyat, 2.bs., İstanbul 2012.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat: II**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2017.

CAMPBELL, Joseph, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yayınevi, 2.bs., İstanbul 2010.

CAN, Şefik, **Klasik Yunan Mitolojisi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

ÇETİNDAS, Dilek, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

ÇOBANOĞLU, Özkul, “Türk Destanları”, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Cilt: 1, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

DOĞAN, Mehmet (2005). Büyük Türkçe Sözlük (2.Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.

DUYGU, Zafer, “İsa’nın Yeni Ahit’te Tanrı Oğlu Olarak Tanımlanması Meselesi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 59:1, 2018, s.155-181.

DUYMAZ, Ali, “Dede Korkut Kitabında Alplarin Eğitim ve Geçiş Törenleri”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni** (1999, 19-21 Ekim), (Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgöl, Aysu Şimşek-Canpolat), Ankara 2000, s. 109-122.

DÜZGÜN, Ülkü Kara “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”, **Türk Mitolojisine Giriş**, (Editörler: Fatma Ahsen Turan, Meral Ozan), Gazi Kitabevi, Ankara 2016, s.147-159.

DÜZGÜN, Ülkü Kara, **Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi**, Kömen Yayınları, Konya 2014.

ECO, Umberto, **Antik Yunan**, (Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Basım, İstanbul 2017.

ELİADE, Mircea, **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Çeviren: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara 1994.

ELİADE, Mircea, **Şamanizm**, (Çeviren: İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara 1999.

ELİUZ, Ülkü, “Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni** (1999, 19-21 Ekim), (Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgöl, Aysu Şimşek-Canpolat), Ankara 2000, s. 139-155.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, (43. Baskı), İstanbul 2010.

ERGİN, Muharrem, **Oğuz Kağan Destanı: (Tercüme Metin, Sözlük)**, Hülbe Yayınları, (2. Baskı), Ankara 1988.

ERGUN, Metin, **Altay Türkleri’nin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş**, Cemre Yayınları, Konya 1997.

ERHAT, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.

HOMEROS, **Odysseia Destanı**, (Çeviren: Azra Erhat- A. Kadir), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.bs., İstanbul 2017.

İBRAYEV, Şakir, **Destanın Yapısı: Kazak Destanlarında İnsan, Zaman ve Mekân**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

İNAN, Abdulkadir, “Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı), Ankara 1987, s. 173-190.

İNAN, Abdulkadir, “Göçebe Türklerin Destanlarında Kahramanların Doğumları Ad Almaları ve Başka Hususiyetleri”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 206-212.

İNAN, Abdulkadir, “Manas Destanı’nda Görülen Muhtelif Tabakalar”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı), Ankara 1987, s.161-164.

İNAN, Abdulkadir, “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2. Baskı), Ankara 1987, s. 220-237.

İNAN, Abdulkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

İNAN, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (3. Baskı), Ankara 1986.

İNAN, Abdülkadir, “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın”, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, Cilt: 1, s.274-280.

İŞANKUL, Cabbar, “Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabındaki Mitolojik Motifler”, (Aktaran: Selami Fedakar), **Millî Folklor**, Yıl 13: Sayı 52, (Kış 2004), s.60-67.

KAZAK DESTANLARI 7, Alankay Batır Destanı, (Hazırlayanlar: Karasaş Alpısbayeva, Seyilbek Sakenov, Jakan Düysengül), (Aktaran: Bülent Bayram), T.D.K. Yayınları, Ankara 2010.

KIDIRBAYEVA, Riasa, “Kırgız Folkloru”, (Aktaran: Ali Abbas Çınar), Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Ögüt Eker, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s.151-161.

KÖKSAL, Hasan, “Manas ve Diğer Anlatı Türündeki Eserlerde ‘Ölüm-Dirilme’ Motifi”, **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni** (1995, 21-23 Haziran), Ankara 1995, s. 145-158.

KÖKSAL, Hasan, **Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984.

KÖKSAL, Hasan, **Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul 2002.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2014.

MACDONALD, D. B. “Cin”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 3, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 192-193.

NAPPİ, Marella, “Yunan Kahramanları, Kahramanların Kökenleri ve Özellikleri”, **Antik Yunan**, (Editör: Umberto Eco), (Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Basım, İstanbul 2017, s.618-628.

OĞUZ, Öcal, “Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han”, **Millî Folklor**, Yıl: 10, Sayı: 40, (Kış 1998), s. 2-6.

OLRIK, Axel, “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s. 177-189.

PROPP, Vladimir, **Masalın Biçimbilimi**, (Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat), B/F/S Yayınları, İstanbul 1985.

RAGLAN, Lord, “Geleneksel Kahraman”, (Çeviren: Metin Ekici), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, (Yayına Hazırlayanlar: Gülin Öğüt Eker, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), **Millî Folklor**, Ankara 2003, s. 277-303.

RANK, Otto, **Doğum Travması ve Psikanalizdeki Anlamı**, (Çeviren: Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, 3.bs., İstanbul 2017.

ROUX, Jean-Paul, **Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, (Çeviren: Aykut Kazancıgil, Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, **Karşılaştırılmalı Türk Destanları**, İrfan Yayıncılık, (6. Baskı), İstanbul 1998.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Türk Destanları” **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 25-36, Ankara 1964-1965, s. 577-582.

TOGAN, Zeki Velidi, “Türk Destanının Tasnifi”, **Atsız Mecmua**, Sayı 1, (Mayıs 1931), s. 4-5.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe sözlük (10.Baskı). Ankara: TDK.

YETİŞ, Kâzım, “Destan-Türk Edebiyatında Destan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 202-205.

YILDIRIM, Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

YILDIZ, Naciye, “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler”, **Millî Folklor**, Yıl 22, Sayı 87, (Güz 2010), s. 41-51.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%87OBANO%C4%9ELU-%C3%96zkul-T%C3%9CRK-M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NDE-AL-D%C4%B0N%C4%B0-VE-OKRA-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0S%C4%B0.pdf>

<http://ozhanozturk.com/2018/12/30/avlanmak-ve-avcilik-yunan-mitolojisi/>

EK SÖZLÜK

-A-

Amil: Etken, etmen, sebep, faktör.

Anaerkil: Ana erki temeline dayanan, maderşahi, matriarkal.

Anafor: Su veya hava akıntısının bir engele çarparak geri dönmesi neticesinde oluşan ters akıntı.

Arete: Antik Yunan felsefesinde, erdem, bir şeyin yetkinliği.

Arkaik: Tarih öncesi dönem ya da o döneme ait unsur.

Ataerkil: Ata erki temeline dayanan, pederşahi, patriarkal.

-B-

Bahadır: Yiğit, kahraman.

Batır: Bahadır.

Bertaraf etmek: Ortadan kaldırmak, tesirsiz hâle getirmek, gidermek.

-D-

Delgi: Delik açma âleti, miskab, matkap, zımba.

Doktrin: Felsefî, fikrî, siyasî, sistem teşkil eden kavramlar ve dogmalar bütünü, öğreti.

-E-

Eğer: Eyer. Binicinin rahat oturabilmesi için binek hayvanlarının sırtına konulan oturma.

Epik: Kahramanlık olayları anlatan manzum edebî tür, destanî.

Epizot: Bir eserde ana temaya bağlı ikinci derecedeki tema.

Epopo: Kahramanlığı konu edinen uzun şiir, destan.

Ervah: Ruhlar.

Esrik: Sarhoş, mest, bedmest, kendinden geçmiş.

Esrimek: Sarhoş olmak, mest olmak.

Etik: Ahlâk, ahlâk bilgisi, ahlâkbilimi, ilm-i ahlâk, ahlâkıyat, ahlâk felsefesi.

-F-

Fersah fersah: Rahat rahat, bol bol.

-G-

Gâfil: Olandan bitenden habersiz, olanın bitenin farkına varamayan.

Girdap: Su veya hava çevrintisi, burgaç, anafor.

-İ-

İn'ikas etmek: Geri dönmek, aksetmek, yankılanmak.

İnitiation/ İnisiyasyon: Bir topluluğa veya kuruluşa giriş.

İşmar: Göz işareti, göz kırpması; el veya baş işareti.

İvedi: Acele etme, acele.

-K-

Kam: Sihirle büyüyle uğraşan kimse, kamacı, şaman.

Kaos: Kâinatın, dünyanın meydana gelmesinden önce içinde bulunduğu farz edilen karışık hâl, heyulâ.

Kargı: Ucu sivri demirli sırık, mızrak, harbe.

Kaypak: Sözüünün eri olmayan, değişken, dönek.

Kolektif: Birçok kişi veya nesneyi ihtiva eden, birçok kişi veya nesne tarafından meydana getirilen, işbirlikli, ortaklaşa.

Kozmik: Evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili.

Kozmogoni: Kâinatın meydana gelişini inceleyen ilim, tekvin ilmi.

Kozmos: Kâinat, kosmos.

Kült: İbadet, tapınma, din.

-M-

Mâşerî: Topluluğa ait, toplulukla ilgili, ortaklaşa, kolektif.

Mefkûre: İdeal, gaye- i hayâl, ülkü.

Meleke: Bir işi uzun süre tekrarlayarak kazanılan el alışkanlığı ve ustalık, yatkınlık, mümarese.

Menfi: Olumsuz, müspetin zıddı, negatif.

Menş: Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep.

Mesih: Hz. İsa'nın lâkabı.

Meşru: Şeriata uygun. Hukuka, kanuna uygun.

Mistik: Gizli tarafı olan, esrarlı.

Mitos: Mit.

Mübah: Yapılmasında sakınca görülmeven.

Müspet: Menfî olmayan olumlu, pozitif.

Müstenit: İstinad eden, dayanan.

-P-

Paradigma: Örnek, numune, model.

Poligami: Çok kadınla evlenme hâli, çokevlilik.

Promete: Yunan mitolojisinde tanrılardan ateşi çalarak insanoğluna getiren ve bu nedenle Zeus tarafından cezalandırılan yarı tanrılardan birinin adıdır.

Prototip: Ön örnek, ilk tip, esas model.

Psikanalitik: Ruhçözümsel.

-R-

Ritüel: Ayin.

Royalty: Kraliyet, krallık, hükümdarlık, kraliyet ailesi, kraliyet mülkü, ayrıcalık, imtiyaz, ruhsat, lisans, telif hakkı, telif ücreti anlamına gelmektedir.

-S-

Sabî: Çok küçük yaşta çocuk.

Sadak: İçine ok konulan kab, okluk, tirkeş.

Satıh: Bir şeyin yüzü, dış tarafı.

Sığırtmaç: Ücretli sığır çobanı.

Som: Boş olmayan, dolu, içi dolu.

Statik: Durgun, hareketsiz, dengeli.

Statü: Durum, hâl, mevki.

-Ş-

Şaman: Şamnizmde din adamı, kam.

-T-

Tekmil: Tamam, bütün.

Temayüz: Başkalarına göre üstün duruma gelme, onlar arasında sivrilme, seçkinleşme.

Terennüm: Dile getirme, anlatma.

Tezâhür: Zuhur etme, ortaya çıkma, görünme, belirme.

Tezyinat: Süslemeler, süs.

Tinsel: Ruhî, ruhanî, mânevî.

Tip: Örnek, numune, model.

Tipoloji: Tıp tasnifi.

Töz: Değişmeyen esas varlık, cevher. Asıl, esas.

Trans: Medyumların hipnoz hâli.

-U-

Uyluk: Bacağın dizden kalçaya kadar olan kısmı.

-Ü-

Ülkü: Gâye, ulaşılmak istenen yüce gâye, ideal, mefkûre, gâye-i hayâl.

-V-

Varyant: Sözlü bir edebî verimin çeşitli nakilleri, bir kitabın çeşitli yazma nüshaları veya baskıları arasındaki fark.

Vizyon: Görüş, bakış.

-Y-

Yılkı: At sürüsü, Hayvan sürüsü.

Yeni Ahit: İncil.

Yönerge: Talimat, direktif.

-Z-

Zaafiyet: Zayıflık, dermansızlık, zafiyet.

ÖZGEÇMİŞ

Betül PİRİM, 1989 yılında Erzurum’da doğdu. Adnan Menderes Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi’ni bitirdi. Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde iki yıl öğrenim gördükten sonra Eğitim Fakültesi’ne yatay geçiş yaptı. 2015 yılında lisansını tamamladı. 2016 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimine başladı.

İletişim Bilgileri:

E mail: btl_pirim@hotmail.com

